

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kó Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor,
Szentmártoni János, Vasy Géza

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: olahjanos@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7035

A szerkesztőség tagjai:

Bíró Gergely

(olvasószerkesztő, próza, Lapszemle)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Falusi Márton (Európai Figyelő)

E-mail: europeanobserver@magyarnaplo.hu

Filip Tamás (vers)

E-mail: filiptamas@magyarnaplo.hu

Kelemen Lajos (dunántúli szerkesztő)

E-mail: kelemen-lajos@freemail.hu

Molnár Csenge-Hajna (tördelőszerkesztő)

E-mail: csengehajna@magyarnaplo.hu

Nagné Nespor Gabriella

(honoráriumok)

E-mail: nngabriella@magyarnaplo.hu

Réger Ádám (Könyvszemle, szerkesztő)

E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu

Rosonczy Ildikó (tanulmány)

E-mail: irosonczy@magyarnaplo.hu

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu

Tornai Szabolcs (szerkesztő)

E-mail: tornaiszabolcs@magyarnaplo.hu

Urbán Péter (Nyitott Műhely)

E-mail: urban.peter.up@freemail.hu

Zsiga Kristóf (könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

A borító Zách Eszter és Árkossy István munkája

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Internet: **www.magyarnaplo.hu**

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (1097 Bp., Táblás u. 32.) Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlap@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7390 Ft, fél évre 3870 Ft. További információ: 06-80-444-444 Elektronikus formában terjeszti a Digitalbooks.hu Kft. www.digitalbooks.hu Nyomda: Pannónia Print Kft. (1139 Bp., Frangepán u. 16.)

Meg nem rendelt kéziratot nem örzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válszborítókkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

Címlapon:

L. Simon László

Óvatlan lépések egy új kánon felé

Még jóformán el sem ültek a Szegedy Maszák Mihály–Veres András fémjelezte *A magyar irodalom történetei* című háromkötetes tanulmánygyűjtemény fölötti viták, új, hasonló tárgyú opusz vált ki megütközést az irodalmi élet szereplőiből. *A Magyar kulturális kalauz* című, Magyarország EU elnöksége alkalmából a Napkút Kiadónál megjelent kötetben a magyar irodalomról szóló fejezetet Vasy Géza József Attila-díjas irodalomtörténész jegyzi. Huszonöt oldalon foglalja össze irodalmunk elmúlt kilenc évszázadának eredményeit. Hajmeresztő vállalkozás, ám nem kétséges, hogy ilyesmire is szükség van, szükség lehet. Egy olyan irodalmi közéletben, ahol kiegyensúlyozottak az értékviszonyok, és elfogadott, mert a legtekintélyesebb ítések konszenzusán nyugszik a kánon, könnyebb és kevésbé kockázatos egy rövid történeti áttekintés elkészítése. Nálunk, ahol legalább két markáns irányzat egymással több száz évre visszamenően vitatkozik még klasszikus íróink életművének értékeiről is (lásd AMIT), lényegesen nehezebb. Bár a korábbi évszázadok jeles magyar szerzőinek felsorakoztatásában is találhatóak szót érdemlő hiányok, jelen eszmefuttatásban csak a XX. századi irodalmi arcképcsarnok feltűnő hézagaira térek ki.

Elismerést érdemel a szerző, amikor korrigálni törekszik az utóbbi évtizedekben divatos posztmodern iskolák egyoldalúságát, és a rangsorban az őket megillető helyen szerepelteti irodalmunk úgynevezett „népi” szárnyának jeles alkotóit. Ez a ma, az évtizedes lejárato kampány után bátornak tűnő gesztus valójában magát az irodalomtörténet-írást tünteti fel jobb színben, mint a következetesen elfogult, saját értékrendjüket kizárólagosnak állító kollégák munkái. Az ún. „urbánus” és ún. „népi” kánon összefésülése közben ugyanakkor kihullik a szerző látóköréből az elmúlt 60-80 év számos kiemelkedő alkotója, leginkább azok, akik nem tartoztak egyik csoport legbelső köreiből sem. A teljesség igénye nélkül, csak úgy első nekifutásra, nézzük – ábécé sorrendben – az említésre sem méltóakat: Áprily Lajos, Bánffy Miklós, Bródy Sándor, Cseres Tibor, Faludy György, Fejes Endre, Galgóczi Erzsébet, Gyurkovics Tibor, Herczeg Ferenc, Kós Károly, Nyíró József, Reményik Sándor, Szakonyi Károly, Szécsi Margit, Szomory Dezső, Tamkó Sirató Károly, Tatay Sándor, Wass Albert stb. Kultuszművek szerzői, akik nélkül nem lehet érvényes képet rajzolni a múlt század magyar irodalmáról. De a tanulmány végén található névsorolvasásban megemlítettek sem jártak sokkal jobban: Jókai Anna éppúgy csak itt szerepel, mint Lázár Ervin vagy Páskándi Géza, miközben a rövid életében néhány novellát publikáló Szabó Istvánnak ugyanannyi méltatás jut, mint Mándy Ivánnak, Sarkadi Imrének, Nemes Nagy Ágnesnek vagy Székely Jánosnak (igaz, egy-egy mondat csupán, de annyi mégis). A hatvanas években induló nemzedéknek (köztük pl. Rózsa Endrének) többnyire még a felsorolásban sincs hely, egy borongós megjegyzés tudatja csupán, hogy (öt évtizedes) írói pályájuk értékeléséhez egyelőre hiányzik a megfelelő távlat. A posztmodern kedvencekre persze ez nem vonatkozik.

A rangsorállítás többnyire a kultúrpolitika fegyelmező eszköze, amit az elnémitás – vagy a megpálcázás – helyett-mellett szokott alkalmazni. Ennek segítségével kísérel meg le- vagy felértékelni az alkotókat, miközben, mint egy sakkjátékos, játszadozik velük. Vasy Géza nem egyszer azokat a szerzőket is kihagyja összegzéséből, akiknek saját, eddigi életművében – ki tudja ezek után, hogy miért? – komoly figyelmet szentelt. A posztmodern kirekesztés helyébe visszatér az egykori, szocialista-realista kánon nem kevésbé kirekesztő, céltudatos felületessége? A szakma újabb belső törésvonalainak kialakításán túl ennek milyen hozadéka lehet?

Mezey Katalin

Mezey Katalin: <i>Óvatlan lépések egy új kánon felé</i>	1
---	---

LÁTHATÁR

Oláh János: <i>Kutyakomédia</i>	3
Kalász Márton: <i>Pfalzi derű – Edekoben; Barokk – környéke</i>	14
<i>Pályaudvar</i>	15
Szentmártoni János: <i>Szomjúság</i>	16
Kiss Benedek: <i>A nagy behemót; Sokat szerettem</i>	20
<i>Beszélgetés egy halott baráttal</i>	21
Vasy Géza: <i>A férfikor számvetése (Rózsa Endre: „Se híja, se hója...”)</i>	22
Somos Béla: <i>A pesti srác</i>	26
Serfőző Simon: <i>A pesti ember</i>	27

IRODALMI HELYZETKÉP

Összeállítás a Tokaji Íróklub előadásaiából

Ács Margit: <i>A túlélés csapdái</i>	31
Fekete György: <i>A Magyar Művészeti Akadémia új szerepe</i>	36
Jónás István: <i>Alkotókkal együttműködő Magyar Rádió</i>	38
Szentmártoni János: <i>Kapocsról jövet</i>	40
Sárközy Péter: <i>A magyar kultúra külföldi folyóiratai (Idegen nyelvű hungarológiai folyóiratok)</i>	43
Gyimesi László: <i>Az alkotóművészek jogairól</i>	48
Szőcs Géza: <i>Minőségi irodalommal a túlélésért</i>	51
Tőkés László: <i>Európában a magyarságért</i>	53

Beszélgetés L. Simon Lászlóval

Oláh János: <i>Új időszámítás a Nemzeti Kulturális Alapnál</i>	55
--	----

KÖNYVSZEMLE

Monostori Imre: <i>Történetek a magyar „rendszerváltozás” idejéből (Ács Margit: Kontárok ideje)</i>	61
Szakolczay Lajos: <i>Nincs haza szülőföld nélkül (L. Simon László: Személyes történelem)</i>	64
Hegedűs Imre János: <i>Toronyerdő (Szakolczay Lajos: Párbeszéd – Perbeszéd)</i>	66

<i>Lapszemle (Bíró Gergely szerk.)</i>	68
--	----

<i>Szerzőink</i>	70
------------------------	----

Számunkat Kiss György munkáival illusztráltuk.

OLÁH JÁNOS Kutyakomédia

Eleinte szemügyre se vettem, miféle cifrapalotáról van szó, csak a házszámot figyeltem. Alig akartam hinni a szememnek, nem gondoltam volna, hogy ilyen könnyedén célhoz érek. Pedig a jelek szerint váratlanul mégis csak ez történt.

Nem voltam ismerős a házat rejtő előkelő villanegyedben. Ha voltam is itt egyszer-kétszer látogatóban, na, nem ennél a háznál, csak éppen a környéken egy-két, hogy is mondjam, pozicionált barátom, igen, vannak, vagyis jobban mondva voltak ilyenek, meghívásának eleget téve, valamiféle kibogozhatatlan eredetű belső kényszer következtében gyorsan és maradéktalanul elfelejtettem a járást. Nem akartam eltévedni, ezért minden egyes lépésemet előkészítettem, megterveztem. A saját kezűleg rajzolt térképvázlat ott lapult zakóm belső zsebében. Próbáltam megadni a módját: ünneplő öltöny, ha nem is bordó, de azért nyakkendő, fehér ing. Minden tölem telhetőt megtettem, hogy méltósággal jelenjek meg a találkozón.

Azonban a gondos előkészület fölöslegesnek bizonyult, hiszen a térképvázlatot elő se kellett vennem. Az ösztöneim biztosabban elvezettek a célhoz, mintha holmi előre kiokoskodott útiterv kutyapórázára bíztam volna magamat. Ezen meg is lepődtem, talán még bosszankodtam is, de nem tulajdonítottam túlzott jelentőséget neki. Pedig talán kellett volna.

A harmincas évek elején épült villa, amelybe Dallos elvtárs országos kinevezése alkalmával költözhetett, sajátos építészeti elképzelés szülötte volt. A tervező egyszerűre próbálta megidézni a népi építészeti szakrális hajlamát, valamint a Bauhaus modern racionalizmusának hivatkozó, gögös ateizmusát. E bigámista frigyből abszurd palota kerekedett. Akár Dallos elvtárs maga választotta az elhagyott javak osztályán tartalékolt villák közül az épületet, akár valamely nagyhatalmú személyzeti főnök jelölte ki számára, a lakhelyválasztás telitalálat volt. Összebékíteni, ami összebékíthetetlen, tűzzel-vassal, izlésficamos kényszerrel, Dallos elvtárs is ezen fáradozott hosszú, eredményekben gazdag és most hirtelen meredeken felfelé ívelni látszó politikusi pályafutása alatt. Legalább olyan sikerrel, mint a lakhelyét megálmodó ismeretlen építész. Még kilátszott néhány tetődísz, kelő napot utánzó oromfal a geometrikus diktatúra börtönéből, de az már régen eldőlt, ki lesz, ki lehet itt a győztes.

Ahogy ezt Dallos elvtárs is a lelke mélyén, habár lehetséges, hogy a Dallos elvtárshoz hasonló engesztel-

hetetlen pártharcosok esetében lélekről beszélni merő anakronizmus, réges-rég eldöntötte. Fölösleges találgatásokra épített okoskodásom mentségül szolgálhat, hogy a hosszú, hiábavalónak tetsző várakozás ideje alatt valamivel csak el kellett ütnöm az időt. Azt reméltem, bármilyen meddőnek tetszik fáradozásom, azért ha közvetlenül nem is, legalább valamiféle értelmetlennek tetsző kerülőút segítségével közelebb visz kénytelen Canossa-járásom okainak megértéséhez.

Tudtam, hosszú, idegtépő várakozásra kell felkészülnöm.

Aztán egyszer csak mégis elfogyott a türelmem. Nem várok tovább, hazamegyek, határoztam el. Haza, de hova? Haza a magasba! Már megint egy idézet, bosszankodtam. Nem voltam abban az állapotban, hogy bárminek is örülni tudtam volna. Különösen egy idézetnek nem, amely végérvényesnek tetsző szavaival eltorlaszolja előlem a saját válaszadás lehetőségének megkísérlését is. Ha válaszolni kell, és erre a kérdésre mindenképpen kellett, most és azonnal kellett válaszolnom, akkor ne más mondja ki helyettem a szükséges szavakat, gondoltam, keressem meg őket saját magam, bármilyen lehetetlennek és eleve kudarcra ítéltnek látszik is ez a keresés.

Az én pillanatnyi hazám, ez a bizonytalan várakozás, ahonnan se előre, se hátra nincsen út, így aztán, ha akartam volna, se hagyhattam itt a vártát, osztályrészem, miért ne engedhetném meg magamnak e kissé fellengzős fogalmazást, a végső kitarítás maradt.

Nem személyes, egzisztenciális számítás motivált, amikor e számonkérő szembenézés kikényszerítésére rászántam magam, lélekbe hasítóbb, egyetemesebb indulat annál.

Először lépve a színpadra, semmi mást nem akartam, csak játszani. Önmagáért való, mindenkinek tetsző játékot játszani. Önfeledt diákönkívület volt ez. Furesza véletlen, hogy a küldetéses színház utolsó királynője belepillanthatott felelőtlen ifjúkoromba, és egy diákelőadás fél felvonásának láttán megüzenhette, sorsom a színpad. Az élet e látnoki jóslatot nem akarta igazolni.

Jaj, de nagyon nem!

Asztalosinasként az én egyszemélyes képzelt monodramám főhősét idézve rekedten szavaltam bele a szélbe:

*„Magyar vagyok. Legszebb ország hazám
Az öt világrész nagy területén.*

...

*Magyar vagyok. S arcom szégyenben ég,
Szégyenlenem kell, hogy magyar vagyok!*

...

*De semmi kincsért s hírért a világon
El nem hagynám én szülőföldemet,
Mert szeretem, hõn szeretem és imádom
Gyalázatában is nemzetemet.”*

Bódultan álltam a hídkorlátnak dőlve a Duna fölött. Mámorító érzés kerített hatalmába, azt képzeltem, mit képzeltem, tudtam, ha átvetném magam a híd korlátján a vijjogó sirálycsapattól kísérve, a lobogó szélben kabátom kitárt szárnyán lebegve, akadálytalanul röpkölnék átszelve a magyar Alföldet, a Vaskapu bérceit le egészen az Al-Dunáig és még tovább. Hajszál hija volt, hogy bele nem vetettem magamat ebbe a cseppet sem kétes kimenetelű kalandba. Talán még mindig ott lebegnek ég és föld között, vagy éppen a szennyvíz fertőzte hullámok ölén puffadozna a hullám, ha valaki abban a sorsdöntő pillanatban a vállamra nem teszi a kezét, de a vállamra tette, megszólított. Valami baj van, kérdezte együtt érzőn. Tagadólag ráztam a fejem, eszem ágában sem volt, hogy kiadjam magamat. Pedig jól ismertem a fiút, több mint egy évig jártunk ugyanabba az amatőr színjátszó körbe, játszottunk ugyanazon a színpadon a lelkes amatőröket megbocsátó rokonszenvennel tapsoló külvárosi közönség előtt. Barátkozni azonban sose barátkoztam vele, taszított fennhéjázó, mindent és mindenkit lenéző modora. Azóta ő már igazi színész lett, végzős a főiskolán, tévéjátékokban, filmekben statisztált, az egész ország ismerte az arcát, az enyémet meg?

De hát nem az imént szavaltam, „semmi kincsért, hírért a világon el nem hagynám én szülőföldemet”? Jó, igaz, nem is várja senki, hogy elhagyjam. Ellenkezőleg. De hogy eláruljam, azt igen. Akár naponta többször. Apró kis árulások volnának ezek, de mégiscsak árulások. Például némi életrajz-kozmetikázással – ha például egy könnyed sasszélépéssel megkerülöm 56-os árvaságot – már én is főiskolás lehetnék, játszhatnék szovjet színdarabban, hangjátékban, de hazudhatnék akár magyarban is, kiröhögtethetnék mindent, ami magyar. Ha nem teszem, hallgassak és várjak a soromra!

Tehát vártam. Azonban szerencsére nem a senki földjén. Külvárosi színjátszó köri kalandozásaim során olyan, a pályájukról letaszított szellemi nagyságokkal találkoztam, amilyenekkel a felsőbb körökben sohasem hozhatott volna össze a sors. Ők biztattak, ne adjam föl, küldetésem van, mondták, és én szerencsétlen, hittem nekik.

Csöndben nyílt ki előttem a varasdi színház színész-bejárója. Igen, az ő tapintatosan eltitkolt közbenjárásuk következtében. Fészekmeleg műhely fogadott. Egy-két klasszikust leszámítva az én ízlésem szerint olcsó repertoár. Nem ez lepett meg, hanem az, hogy ezt velem együtt csaknem mindenki tudta, és azon mesterkedett, hogy a hazug vagy jobb esetben csak üres sablonok mögé egy-két csökevényes igazságcsírát, némi emberi tartalmat csempésszen. Apró gesztusok voltak ezek, észrevehetetlen lázadások, de lázadások mégis. És min-

ket, habár tudtuk, csaknem semmire se jó, kielégített a szembeszegülésnek ez a veszélytelen formája.

Ezt a korlátozott idillt robbantotta fel Rózsa. A nőkel én – a rólam, mint veszélyes hódítóról kialakított hiedelemmel szemben – mindig hadilábon álltam. Rózsa, a nemzet csalogánya, amikor egy nyári fesztivál-előadás erejéig közénk röppent, maga sem tudta, mennyire felbolydította ezt a mi szerény, az általunk oly nagyra tartott belső értékekre épülő közösségünket. Először is az első pillantásra szerelmes lettem belé. Ezzel az érzéssel nem voltam egyedül. A társulat minden férfitagja elveszítette a fejét, és úgy dongták körül Rózsát, mint részeg darazsak az érett szőlőfürtöt. Csupán direktorunk, a mi rettegve szeretett Sándor bátyánk lógott ki a sorból. Lehet azonban, hogy ő is csak azért, mert direktorként adnia kellett a látszatra, őriznie kellett a tekintélyét. Én más okból titkoltam el az érzésemet. Nem akartam Rózsa esetleges visszautasításának kitenni magamat, hogy hoppon maradt hősszerelmesként nevetségessé váljak. Meg aztán az is zavart, hogy túl sok jeles szeretőt kellett volna követnem a sorban. Akkor is, ha a szóbeszédet elosztjuk tízzel, tekintélyes társaság gyülekezett volna össze az elbocsátott férfitársaiban. Rózsa azonban nem véletlenül volt az, aki. Hihetetlen érzékenysége, kifinomult intelligenciája előtt semmi nem maradhatott titokban. Nem delejezett kutató pillantásokkal, mégis azonnal belém látott. Belém látott, de nem leplezett le, nehogy megszégyenítsen. Hagyta, hadd forrjon ki minden magától.

Mikor elment közülünk, tudtam, én sem maradhatok sokáig. Direktorunk a fejét csóválta.

– Ugrás a semmibe? – emelte rám kérdően a tekintetét. Én meg lesütöttem a magamét.

– Nincs más választásom – vallottam be szégyenkezve. Azt, hogy akár lámpaoltogató vagy díszlettologató is szívesen lennék, csak hogy Rózsa közelébe kerüljek, nyíltan magamnak sem vallottam be, úgyhogy kitérő választ adtam. A direktor úr ennek ellenére mindent értett. A fejét csóválva engedett utamra.

– Ha bármi baj ér, csak szólj, ide közénk bármikor visszajöhetsz, amíg élek. – Hányszor, de hányszor eszembe jutott ez a hívás, és mentem volna is nemegyszer, de nem volt visszaút.

A nyugalmas, epekedően romantikus díszlettologatás helyett főszerepekkel birkóztam, egyik pillanatról a másikra az ország legnépszerűbb színházában találtam magamat, forgatásról forgatásra rohantam, mint aki munkamérgezéssel próbál véget vetni az életének. Meg akartam állni, de már nem voltam a magam ura. Tudom, megtakaríthatam volna itt is, ott is egy kis energiát a túlélés reményében, de én mindig és mindenütt a leg-

jobbat akartam, ha bele kell halnom, hát belehalok, gondoltam. De hát mibe, te szerencsétlen? Ez a kérdés akkor merült fel bennem, amikor annyi, az etika erőterében költői szavakkal megidézett klasszikus hős életre keltése után egy kortárs magyar darabban sikerült, ahogy a kritikusok írták, maradandót alkotnom. Az egész ország a dobozoló magyar őrnagyon röhögött. A hazájához hű magyar katona megalázására rendezett propaganda-hadjáratnak ez volt a végső stációja. Az igazi nagy dráma háttérben szöszmötölő, arctalan rendezője ezt szánta kegyelemdöfésnek. Ehhez járultam én hozzá élet-erőm utolsó morzsáit is felélve, ehhez az alpári sikerhez. A kételyek mind az álmatlanul töltött éjszakákat használták fel, hogy rám zúduljanak. Miért szavaltam, hogy „sose hull le a vörös csillag”, amikor pedig titkon reméltem, hogy egyszer mégiscsak lehull, miért, hogy „Dunának Oltnak egy a hangja”, amikor tudtam, hogy dehogya, s miért mondtam üdvözlőt a győzőknek, a magyar Erdélyt eltipró, az Alföldet kifosztó, s végül a Nemzeti Múzeumot is csaknem kirabló román hadseregnek? Csak azért, mert az egyik legnagyobb magyar költő így gondolta?

Úgy éreztem, megnyílt a föld alattam, és én a semmiben kalimpálok. Megfordult a világ velem, álomban voltam ébren, és ébren álmodtam, mintha már nem is éltem volna.

És ekkor lobbant fel újra a látkörömben Rózsa. Kávét kavargatva imbolygott a Rádió pagodájának büféjében. Összevillant a tekintetünk. Láttam, azt várta volna, hogy valamiféle magyarázatot adok eltűnésemre. Nem adtam. Köszönni is elfelejtettem.

– Légy a feleségem! – mondtam. Elkerekedett a szeme. A kávéscsésze lecsúszott a kis tányérkáról, és a tányérral együtt csörömpölve hullott a padlóra, a kávé a vakítóan fehér kosztümre loccsant egy agyament Pollock-festmény első nekifutásaként.

– Nem kérhetnék egy kis gondolkodási időt? – szabadkozott Rózsa nevetve.

– Nem – mondtam. – Menjünk most azonnal a paphoz. – Erre nevetve a kidekorált kosztümre mutatott.

– Ezt nem tisztítatom ki, nem dobom el, elteszem emlékébe – és a nyakamba ugrott, szájon csókolt. A nyelve íze, lüktetése elbódított, de meg is döbentett ugyanakkor. Egyszerre volt ez a csók az önkéntelen odaadás őszinte jele és az oly sok férfit meghódító rafinált cselvetések kimódolt kelléke.

Mégis meg voltam mentve. Egyelőre legalábbis. Jaj, akkor kellett volna meghalnom, abban a pillanatban, amikor semmi nem érdekelt, semmi, ami összeomlani készült körülöttem, csupán Rózsa üde reggeli dudorászása, remegő mellbimbója, harmatos öle, és a szavai,

ezek az eddig általam sose érzékelt bölcsességet sugaló, megnyugvást ígérő szavak. Igen, valamikor ott, első együttléteink idején, amikor még nem lehetett tudni, hogy e röpke idillt a kapcsolatunkba lassan beszivárgó, kegyetlen, ideges káosz hogyan falja fel. Igen, akkor, amikor még jó volt. Amikor még nem tudtuk, hogy a túlélők boldogtalanok.

Aztán egyik pillanatról a másikra színház nélkül maradtam. Arccal zuhantam a semmibe, mint a Taigetoszról lelökött hülyegyerek. Ez a végkifejlet engem nem lepett meg. Rózsát azonban igen. Szaladni akart fűhöz-fához, hogy akár régi szeretők kegyeiért kuncsorogva visszakönyörögjön valamelyik színházba, én azonban letiltottam e kegyes korteshadjáratot. Rózsa látszólag engedelmeskedett, annak azonban nem járhatam utána, nem próbált-e mégis itt-ott közbenjárni az érdekemben. Ha próbált is, kevés sikerrel. A színházak bezárultak előttem, de járhattam az országot. Szerzte e hazában mondhattam a verseket.

És mondtam is. És figyeltem a közönséget. Láttam a megriadt, tanácstalan tekinteteket. Mint kés, hatolt belém a felismerés, nem tudják, mint jelent a szó: magyar. Úgy semmiképp sem, ahogyan Ady ejtette, Petőfi lángolta, Balassi élte, Arany szenvedte, Kosztolányi féltette, Babits óvta, Móricz simogatta. Hát ezért kellett nekem előttük megvallanom a magyar költészet léleküzenetét, hogy mindenki a szovjet gázzal fűtött panellakásban, a TV előtt is büszke lehessen rá, magyar.

Ez az országjárás sem tartott azonban sokáig. Talán egy fél év telt el, amikor megérezttem, hogy vége. Arctalan döntés volt, betiltó határozatot senki nem hozott. Egyszerűen csak nem hívtak sehova. Ha valamelyik barátom ajánlott, vagy magam hoztam szóba egy régi meghívást, mindig kitérő, halogató volt a válasz. Aki mégis hajlandó volt a döntését megmagyarázni, arra hivatkozott, ez a hazafiaskodás már kiment a divatból. Hiába mondtam, hogy ez nem az én hazafiaskodásom, ez a magyar költészet hangja, amely, mi tagadás, az enyém is, zavart vállvonogatáson kívül más magyarázatot nem kaptam. Végül egy fiatal, feltörekvő népművelő adta meg a választ. Hát éppen ez az, mondta, ezért ment ki maga a költészet is divatból, ezért nem kell már senkinek a vers. De hát az én estjeim mind telt házzal mennek, próbáltam érvelni. Az csak valami tévedés lehet. Nekem a hivatalos állásponthoz kell igazodnom, zárta le ellentmondást nem tűrő hangon a vitát. Nem lepődtem meg, hiszen csaknem minden előadásomon ott ült egy-egy jegyzetelő, ceruzás ember. A jelentések ezek szerint célba értek, már állásfoglalás is született belőlük. Még hozzá hivatalos.

Rózsát ugyanakkor elhalmozták jobbnál jobb szerepekkel, díjakkal, külföldi utakkal, jószerével alig járt haza, nemigen volt ideje rá, hogy kudarcomat a lelkére vegye, de az nagyon jólesett, hogy kitartott mellettem így is, pedig láthatta, végérvényesen reménytelen eset vagyok. Még egy szerepet is lemondott a kedvemért, hogy otthon maradjon velem, vigasztaljon. Leült a konyhaasztalhoz, az utóbbi hónapokban ez volt választott őrhelyem, innen jól lehetett bámulni a szemközti hatemeletes ház tűzfalát.

– Beszéljünk okosan! – kezdte, mint anyja a hülyegyereknek a lelkifröccsöt, ha valami csínytevésen kapja.

– Miről? – kérdeztem.

– Rólád.

– Rólam? De hiszen én már nem létezem.

– Hogy mondhatsz ilyet, amikor az egész ország rajong érted.

– Érdekes feltevés, miközben senki se veszi észre, hogy eltűntem. Eltűntettek.

– Ez csak a pillanatnyi helyzet, a tehetséget nem lehet véka alá rejteni.

– Lári-fári, mese habbal! Különben is, te könnyen beszélsz. Könnyű így kioktatni a másikat, hogy neked nem kell, nagyon nem kell a véka alatt kuksolnod. – Olyan mélykút, szédítő szemet azelőtt se, azóta se láttam, amilyenre Rózsáé kerekedett. Nézett, csak nézett rám, és az arca közben, akár a kicserepesedett föld, olyan érzéketlenül keményre változott. Már-már attól kellett tartanom, átharapja a torkomat, amit meg is érdemeltem volna. Átültem hozzá, próbáltam magamhoz ölelni, békíteni, de ellökött.

– Hagyjál! – mondta. – Talán azt szeretnéd, hogy veled együtt süllyedjek el? Ha akkor nem nyúlok a hónod alá, ismer most valaki téged? Ott táncikálnál még mindig az Isten háta mögött bugyuta operettekben a bamba parasztnak. Jó, kegyvesztett letté, de mégis csak ismert színész, akiért egy egész ország rajong. Legyinthetsz rá, de mégis így van.

Elsötétült előttem a világ. Rosszul mondom, inkább elfehéřült. Vagy azt sem. Semmivé vált. A két szín közötti ürességben találtam magamat.

Igen, itt a gyógyóban, ahogy sorstársaim végérvényes parkoló pályájukat, az Országos Elmegyógyintézetet nevezik. Szerencsémre, vagy szerencsétlenségemre, ezt még így utólag is elég bajos eldönteni, az irányomban már-már túlzott empátiát tanúsító Somogyi doktor gyógyító felügyelete alatt. Egyen-pizsamában a felhólyagozott festésű kerti padon üldögélve fogamzott meg bennem a terv, amelynek eredményeképpen most itt vagyok, ebben az idegesítően puccos villanegyedben, és

már vagy fél napja, az órára pislantva azt kellett megállapítanom tíztől-tízíg, bizony az annyi, a makacsul késlekedő Dallos elvtársra várok.

Anyyra el voltam merülve a magam gyártotta rémképekkel való viaskodásban, hogy meg se hallottam a fülsiketítő fékcsikorgást, amelyet a térdkalácsomtól tíz centiméterre leblokkoló fekete szolgálati kocsi adott ki magából. Kábulatomból eszmélve első ijedt dühömben felkaptam egyet a lábam előtt heverő öklömnyi betondarabokból, s már lendítettem is a karomat, hogy azt az emberi méltóságomban megalázó gépkocsi szélvédőjébe vágjam. Nem tudom, mi tartott vissza tőle, hogy a mozdulatot befejezzem. Lehanyatlott a karom, az utca-kő elernyedett markomból a lábam elé hullott.

A kőhajítás botrányától megrémült sofőr háborogva ugrott ki a volán mögül. Egyébiránt pirosposzsgás, örök-ké jókedvű ember volt ez a sofőr, akinek arcán az évek múlásával sem halványult a kényelmes állás megszerzése fölött érzett elégedettség keltette bárgyú vigyor, most azonban, e váratlan ellenállást észlelve az optimizmust sugárzó kedély hirtelen hisztérikus dühkitörés áldozata lett.

– Maga mit keres itt? – ordította az arcomba, és még mellbe is akart bokszolni, de én elhajoltam, ő pedig a túlfutó lendülettől megtántorodott. Térdre esett. Föltápász-kodva megszázsorozott indulattal támadt rám.

– Hagyja Böczögő elvtárs, inkább álljon be a garázsba – hangzott fel a háttérből Dallos elvtárs fojtott hangja. A sofőrrel megfordult a világ, de azért nem adta föl.

– Ez az alak, ez az egyén, a napnál világosabb, egyszerű ellenforradalmár.

Dallos elvtárs liberális hírnevéhez méltóan nem a tekintélyelv felől közelítette meg a kérdést, megértőnek próbált mutatkozni.

– Böczögő elvtárs, lehet, hogy magának igaza van, de engedje meg, hogy a konfliktust én oldjam meg! Álljon be gyorsan a garázsba, és lépjen le! – A pirosposzsgás sofőr engedelmesen kúszott a vezetőülésre, farolt a garázsba, szívódott föl.

Már csak a revolverével unottan, de mégis feltűnően babráló személyi testőr, Krausz, a volt avaskéri vérengző őrsparancsnok maradt az egyetlen kéretlen tanú az elszámoláshoz.

Mindhárman réges-régen, mondhatni az ősidőkből ismertük egymást, mégis zavart Krausz jelenléte. Dallos elvtársnak pedig szemmel láthatóan esze ágában sem volt a testőr eltávolítása. Azt hiszem, csupán erkölcsi gyáva-ságból tartotta maga mellett, hiszen azt jól tudhatta, bármennyi méltánytalanságot követett is el a rovásomra, tettelegességre semmiképpen sem vetemedem. Hiába érdemelné meg, hogy felpofozzam, hogy ökölrel törjem

be az orrát, szétrúgjam a heregolyóját, mivel holmi múlt századi, elavult, reakciós téveszméknek behódolva azt képzelem magamról, hogy úriember vagyok, tartózkodom attól, hogy ilyen alantas színvonalon vegyek elégtelt. Egy kiélezett, intellektuális szópárbaj pedig egyáltalán nem igényelte volna Krausz tanúságtevő jelenlétét. Nagyon is nem. Már-már azon voltam, hogy visszavonulok. Nem, nem megfutamodásra gondoltam, arról szó sem lehetett, hiszen előbb-utóbb, tudtam, meg kell vívunk a harcunkat egymással. Csupán azt mérgelem, jobb alkalom reményében elodázható-e ez az ütközet. Jobb alkalom kibontakozására azonban egyáltalán nem láttam esélyt. Egyébként is, már benne voltam a csapdában. Krausz a hátam mögé került, a gumibotját csóváltgatva, láttam, készen áll arra, hogy lesújtson rám. Minden taktikázásnak lótték. Megpróbáltam nem törődni a sunyin fenyegető Krausszal, Dallos elvtárs tekintetét kerestem. Amikor sikerült a szeme közé nézmem, úgy nézett vissza rám, mint egy varangyos békára, amelytől undorodik, de amelytől fél is, mivel hogy ez a béka, a legenda szerint, vakságot okozó mérges vizeletével bármelyik pillanatban szembe hujozhatja. Öntudatos ateistaként Dallos elvtársnak minden mítoszt, minden legendát tudománytalan, ostoba babonaságnak tartva le kellett néznie, és meg kellett vetnie, azonban tudat alatt – mivel hogy kultúrlény mivoltából csak félig-meddig sikerült kivetkőznie – mégiscsak tartott tőlük.

Talán ennek köszönhető, hogy engem se köpött le, nem távolított el a hátam mögött handabandázó Krausszal azonnal a helyszínről, de azt is nagyon rühellte, hogy a saját gyengeségének engedve mégiscsak szóba elegyedett velem. Próbálta az ügyet elbagatellizálni. Először is úgy tett, mintha fogalma se volna róla, ki vagyok. Ezt nem volt nehéz eljátszania, mivel hogy nagyon szerette volna, ha úgy állhat velem szembe, hogy semmiről nem tud semmit. Ugyanakkor látzott rajta, zavarja, hogy ilyen átlátszóan hazudik, hiszen akkor is, ha az avaskéri, varasdi múltat semminek tekintjük, az a tucatnyi tévéjáték, film, színházi főszerep, amit eljátszottam, igen, ráadásul az ő nagyúr-elvtársi jóváhagyásával, nyilvánvalóan nem maradhatott észrevétlen előtte.

Na, jó, ha szerepet kell játszani, hát akkor játsszunk, és nyújtottam a kezem, gondoltam, bemutatkozom. Dallos elvtárs azonban önkéntelenül felém lendülő kezét óvatosan visszahúzza úgy döntött, nincs kímélet, el kell viselnem a megaláztatás újabb stációját is. Kinyújtott jobбом egy darabig ott maradt a levegőben. Nem szemrehányás gyanánt, de talán mégis annak hatott. Ezt azért gondolom, mert Dallos elvtárs ideges lett, legalábbis a szája szögletén többször átfutó gyíkfark-rángatózás erre

vallott. Azonban egyelőre türtőztette magát. Negédes, álduvarias hangnemből szólított meg.

– Maga mit keres itt?

– A szerepemet! – mondtam. – Voltam már Rómeó és III. Richárd, Ádám és Lucifer, voltam Bánk bán, Bolyai János, Tiborc még nem, de nem azt kérem, nem konkrét szerepet, csupán hogy színpadra léphessek, akár egyszerű kutyaként! – Ez már nem az eltervezett jelenetelés része volt: négykézlábra ereszkedtem. Önkéntelenül helyezkedtem bele Bundás kutyám – akivel az ideggyógyintézeti száműzetés előtti néhány évet átbohócodtuk, átszenvedtük, átélveztük – lelkiállapotába, teremtettem újra a mozdulatait, lelkes, szeretetű csa-holását. Nem dicsekedni akarok, de meg kell jegyezmem, meglehetősen élethűre sikerült.

– Lelőjmem, Dallos elvtárs? – tette föl Krausz a nem éppen költői kérdést, miközben idegesen kicsatolta a pisztolytáskát, s előbányászta a börtökből a szolgálati fegyvert, amelyet rám szegezve kibiztosított.

– Krausz elvtárs, tegye el a fegyvert! Nem látja, hogy a nemzet – és ezt a szót a végén felpöndörödő, ideges, gúnyosan éneklő hangszíval ejtette ki – színészével áll szemben? – intette le az okvetetlenkedő testőrt Dallos elvtárs.

– De ez akkor is nyílt, ellenforradalmi lázadás, amit meg kell torolni!

– Igaza van – mondta Dallos elvtárs –, csakhogy hőst azért mégsem kellene csinálnunk belőle. Mi segítettük ilyen magasra, a világot jelentő deszkákra, és mi is penderítettük le onnan. Várjuk ki, sikerül-e megkapaszkodnia. Nyújt-e segítő kezét feléje valaki. Ha igen, azt kell eltörmöknünk, azt a kezét, őt azonban nem szabad bántanunk. Amikor már senki sem emlékszik rá, akkor jövünk mi, krokodilkönnyeket hullatva fogjuk elsiratni. De úgy, hogy hetediziglen ükunokái-ükunokái is tanuljanak belőle.

– Nem értem, Dallos elvtárs miért védi ezt a pofátlan ellenforradalmárt, akinek először is ki kéne verni a fogát, le kéne tépni a körmét mind egy szálíg, szét kéne rúgni a töké, és ha már fölakasztani nem lehet, legalább diliházba kéne dugni, zárt osztályra, hogy ott rohadjon meg az összes magafajtaival együtt.

– Krausz elvtárs, magának nem kell mindent érteni. Úgyhogy most húzódjon a háttérbe!

Krausz erre eltűnt az egyik kerti fenyő öles törzse mögött, éppen csak a tányérsapkája simlédere kandikált elő az utcai lámpa fényétől csillámolva.

Dallos elvtárs gyanútlanul fordult felém, mint akinek fogalma sincs arról, hogy háttérsusmorgásuk minden szavát hallottam. És azokat a szavakat is, amelyeket ki se mondtak, fél ajkbiggyesztésükről a szemem sarkából kiolvastam. Nem tudhatta, hogy az igazi színésznek, aki

nemcsak a színpadon ténfergő, beszélő, éneklő, táncoló báb, halló és látó embernek is kell lennie egyszersmind. Meg kell hallania a körülötte kavargó mondatokat, a rég elhangzottakat is, meg kell látnia a láthatatlannak vélt ajkbiggyesztéseket, az elfojtott öröm szikráit a félrekapott tekintetben, a szívélyes mosoly mögött lappangó hiúzkegyetlenséget, mindent, amiről majd aztán számot adhat, ha egyszer rászegeződnek a tekintetek. Mindegy milyen szerepben nyilatkozik meg, azt a kollektív őstudatot kell megszemélyesítenie, amelynek rejtjeleihez csak az igazán beavatottak találhatják meg a kulcsot. Nem mondom, hogy én megtaláltam, de keresem. Azt kerestem a bolondok között magánzárkám légy-pizskos falát bámulva naphosszat, és az imént is Dallos elvtárs és Krausz eltorzított, suttogó szavait figyelve.

– Medve elvtárs, én megértem magát. A színész, voltam én is, ha nem játszik, olyan, mint a partra vetett hal. De mit tehetnék magáért? Nem vagyok se színházigazgató, se főrendező. Alighanem eltévesztette a házszámot.

– Nem, nem tévesztettem el. A térkép is ezt mutatja – mondtam, és bizonyítékul előhalásztam a kockás papírra rótt vázlatot a zakóm zsebéből. – Egyébként meg mindenki tudja, hogy a szálak végső soron Dallos elvtárs kezében futnak össze. Tudom, Dallos elvtárson múlt, hogy az ország legnépszerűbb színházában főszerepeket játszhattam, megjelenhettem a filmvászonon, a televízióban, mint ahogyan az is, hogy végül mostanra a legkisebb művelődési ház ajtaja is bezárult előttem. Színész vagyok, a pillanattal harcolok. Ha a pillanat meghal, meghalok én is. Nem kérek mást, egy tenyérszerű helyet a színpadon, eljátszom a legjelentéktelenebb szerepet, a tányérnyaló, házőrző kutyáét akár.

Négykézláb, ugatva körülugráltam Dallos elvtársat. Hallottam, ahogyan a fa mögött Krausz törvénytelenül vihogni kezd. Dallos elvtárs is elnevette magát, kinyújtotta a kezét, hogy megsimogassa a buksimat.

Megalázottságom minden dühét beleadva a csuklójába haraptam. Az akció a szándékoltnál jobban sikerült. Kifröccsent a vér. Kutyatartásomat nem adva föl óvatosan figyeltem. Dallos elvtárs akkurátusan kapta elő a zsebkendőjét, és a sebre szorította. A tekintetével intett Krausznak, aki azonnal az oldalamnál termett, és úgy vesén rúgott, hogy menten felhőmbörödtem. Éles, velőbe hasító füttyjele nyomán máris két bikanyakú fogd-meg csavarta hátra a karomat, s térdre kényszerítve állítottak oda Dallos elvtárs elé, aki legszívesebben szemközt köpött volna, de türtőztette magát, láthatóan neme-sebb bosszút forralt. Zsebkendőjét a csuklójára szorítva fájdalmas arccal, szemrehányóan nézett rám.

– Rendben van – mondta –, megértettem a kérését. Meglesz a szerep.

Minderre már a vijjogó mentő gyomrában gondoltam vissza. Örült száguldással serpentinezünk le a hegyről, robogtunk a kórház felé, amely teljes kivilágításban várt, mint egy gyertyát zabáló tökkoponya. Kényszerzubzonyban, amit még a mentőben erőltettek rám, két tagbaszakadt ápoló vezetett végig a zegzugos folyosókon, de nem arra, amerre mennünk kellett volna vissza, az eredeti helyemre, hanem éppen ellenkezőleg, a közkeletűen dühöngőnek nevezett gumiszoba felé. Anélkül, hogy megsabadítottak volna a kényszerzubonytól, teljes erővel belöktek az ajtón, amit azon nyomban kulcsra zártak mögöttem. Fejem a lendülettől a szemközti falnak csapódott, és mivel mindkét kezem hátra volt kötözve, nem tudtam az ütközést kivédeni. Hiába volt gumiból a fal, az orrom azonnal vérezni kezdett. Megfordultam. Ülőhelyzetbe ereszkedtem. Mérheterlen nyugalom szállt meg, mintha a galaktikus semmiben keringének minden történés végpontja felé imbolyogva. Egykedvűen figyeltem, ahogy lassú cseppekben hull, méregzöld nyakkendőmön egyre növekvő fekete foltot hagyva oromból a vér. A csöndes, jólesően semmitmondó zsibbadást a hólyaggörcs borotvaéle hasította ketté. Olyan hirtelen történt mindez, hogy mielőtt a váratlanul rám törő vizeleti ingeren megpróbálhattam volna úrrá lenni, halványrózsaszínével a vesesérülésről árulkodó, forrón párolgó folt máris ott éktelenkedett világos nadrágomon. Ekkor nyílt rám, mikor máskor nyílt volna, az ajtó. Somogyi doktor intett magához. Megpróbáltam az engem ért megaláztatások szennyes nyomait, amennyire csak lehetett, ha nem is könnyed, de legalább természetes eleganciával viselni. Azonban minden színészi találékonyság és elhivatottság kevésnek bizonyult hozzá. Jézusnak sikerült egyedül a történelemben, de hát ő mégiscsak Isten fia volt, én meg csupán egy megalázott, százszor megsarcolt, kifosztott, elárult és önmagát is folyamatosan eláruló népé. Mit volt mit tennem, a vizsgáloba lépve megszégyenülten roskadtam össze.

Somogyi doktor kioldotta hátamon a kényszerzubony összebogozott csomóját.

– Fürödj meg – mondta.

Tiszta pizsamát, törülközőt nyomva a kezembe a zuhanyozó felé terelt, és egy frissen sterilizált műanyag kórházi papucsot dobva a lábam elé barátságos hátbavágással indított el újjászületésem útján.

Visszatérve a vizsgáloba nem az íróasztal mögött találtam, a kis, kerek tárgyalóasztal mellett foglalt helyet, s oda invitált engem is. Leültem, és kérdőn néztem rá.

– Valamit nagyon elrontottál – mondta, de nem volt szemrehányás a szavaiban, sokkal inkább megbocsátás és aggodalom. – Mindegy – folytatta –, majd csak rend-

be jönnek a dolgok valahogy. Legfontosabb, hogy nyugodj meg! Később megbeszéljük, mi történt, most nincs rá időnk, Rózsa rettenetesen ki van borulva, nem akarom megvárakoztatni.

S már nyitotta is az ajtót. Elállt a lélegzetem. Rózsa elragadóbb volt, mint valaha. A vizsgálót, amelyben Somogyi doktor tapintatának következtében kettesben maradtunk, bódító szerelemillat töltötte be. Az óriási virágcsokrot, amit eddig az ölében tartott, a kisasztalon lévő üres vázába helyezte. Átölelt, megcsókolt, magához szorított.

– Jaj, de jó, hogy megtaláltalak. Annyi rosszat halottam felőled, azt is rebesgették, talán már nem is élsz – mondta, és sírva fakadt.

Zavartan feszengtem. Megpróbáltam visszaölelni, de a karom lehanyatlott, mint egy zsinórja szakadt fabábué. Eszembe jutott, milyen hálátlan és komisz voltam vele. Nem érdemlem meg a szeretetét. És még most is, amikor pedig éppen annak van itt az ideje, hogy jóvátegyek valamit a régi hibáimból, tele vagyok gyanakvással és szemrehányással, és az jár a fejemben, könnyű most engem szeretni, amikor mint színész, mint pályatárs megsemmisültem. Amikor még úgy nézett ki, rám is jut valami figyelem, én is lehetek valaki, sokkal, de sokkal nehezebb volt. Talán valóban lehetetlen. Igen, tudom, főként az én hibámból, de most mégis fáj, hogy nem akkor közeledet felém így Rózsa.

– Gyógyulj, erősödj – suttogetta a fülembe –, mert szükségünk van rád. – Igen, nekem elsősorban, de nemcsak nekem. Nem is gondolnád hányan aggódnak érted.

– Ezt csak azért mondd, hogy megvigasztalj. Én itt legbelül érzem az igazságot: utálnak, mindenki utál. De most megnyugodhatnak. Egy életre megszabadultak tőlem.

– Ne légy ilyen pesszimista. Tudom, érzem, minden megváltozik, készül már a te időd. Nem hagyhatod el magadat. Pihenj és erősödj, hallgass Somogyi doktorra, ő jót akar, szeret minket.

– Téged biztosan, ezt láttam rajta, magammal kapcsolatban már akadnának kétségeim.

– Jaj, ne szemétkedj, vagy tudod mit, mégis inkább igen, mert ez azt mutatja, újra elememben vagy – mondta, és nevetett. Nevettem én is. Boldogan és felszabadultan neveltünk, mint régen, amikor még minden együtt történt velünk, s nem írt külön-külön sorsot számunkra az élet. Hihetetlen volt egy ilyen nap végén újra érezni a hajdani felhőtlen boldogság ízét.

És Rózsa régóta nélkülözött anyaölelését. S még inkább a lenge blúzon és a pókhálóssá kopott kincstári pizsamán átparázsló mellbimbók érintése nyomán belém hasító, már-már mindörökre elveszettnek hitt vágy szólítását, amely a végkimerülés kábulatból térített vissza.

Ez a sebezhető pillanat azonban nem sokáig tartott. Kibontakozva a bódult ölelésből, ajkát félrevonva esedező csókjaimtól Rózsa egy kulcsot csúsztatott a kezembe.

– Zárd be az ajtót – mondta, s amikor értetlenül néztem rá nem akarva elfogadni a kulcsot, nevetve nyugtatott meg. – Somogyi doktor adta, hogy kettesben maradhassunk.

– De hát – mondtam, s idegesen a mennyezet alól sunyin pislogó kamerákra mutattam –, akkor is látnak.

– Ne törődj velük – mondta Rózsa, és átölelt újra, de ez már nem ugyanolyan ölelés volt. A kamerával szemben mímelt lett minden érintés, minden szó, minden mozdulat.

Leültünk a sarokban terpeszkedő kanapéra, és szótlannul fogtuk egymás kezét. Talán egy óra is eltelt ebben a néma, de boldog tétlenségben, mire Rózsa szedelőzködni kezdett.

– Mennem kell – mondta –, de visszajövök érted. – Fölállt, hogy távozik, de megtorpant, felém fordult, a fejemet magához szorította. Éreztem, hogy egész lényében remeg. Átkaroltam, de mielőtt megcsókolhattam volna, kibontakozott az ölelésemből, s elhagyta a szobát. Légy jó, vigyázz magadra, ez a két mondat maradt utána, meg a vizsgáló kulcsa, amit gondosan a virágváza mellé a kisasztalra ejtettem.

A doktor úr gondomat viselte. Csupán Rózsa kedvéért, vagy alanyi jogon is ilyen jóindulatú lett volna, arra nem derült fény. Mindenesetre megmenekültem a dühöngőtől. Visszatérhettem a szobámba. Ki tudja, hónapokig, de az is lehet, évekig semmivel nem kellett törődnöm, csupán saját magammal, de igazán még magammal se. Mindent az ápolók intéztek: gyógyszerek, étkezés, fürdés, séta, takarodó. Az én dolgom az volt, hogy gondolkozzam. Gondoljam át, mi történt velem, de rendre kitértem a szembenézés, a számvetés elől. A semmit hallgattam, a bennem lakó, ugyanakkor mindenén áthatoló ragályos semmit. Ilyen nyugodt és súlytalanul boldog időszaka nem volt, és nem is lesz többé az életemnek, ebben most már csaknem biztos vagyok.

Szirenázó mentőautók érkezése, távozása a mindennapi események közé tartozott. Megszoktam, hogy ez már engem nem érint. Meglepődtem, amikor az egyik ilyen mentő ajtócsapkodását követően a főápoló nálam kopogtatott.

– Művész úr! – idebent, mintha egy örökös színházi öltözőben lettem volna, ez a megszólítás járta, eltűnt az elvtársozás. – Önért jöttek.

– Értem? – csodálkoztam. – Biztosan valami tévedés.

– Nem hiszem, a színházról rendelték a fuvar. Olvasópróbára várják a művész urat.

Átöltözni se volt időm. Gondolkodni, dönteni meg végképp nem. Végül is elég régóta voltam idebent, megszokhattam, és meg is szoktam már, hogy nincs

beleszólásom abba, mi történik velem. Csupán az volt furcsa, hogy ez a hipnotikus tér most az intézet falain túlra is kiterjedt. A különösen még különösebb volt, hogy ez az erő a színpadon is – amelyet sokáig szuverenitásom legvégső terepének tartottam – akadálytalanul érvényesült.

Azt se tudtam, mit játszunk, pedig a főszerepet osztották rám. Egy mai magyar darabét. Afféle énekes, táncos kutyakomédiáét. Én, a lázadó ember, aki örökösen elégedetlen az őt körülvevő világgal, az egyébként pedig tökéletes társadalmi renddel, egy szép napon arra ébredek, hogy kutyává változtam. Eleinte nem tetszik a helyzet, de aztán jóakarátú gazdám vezetésével lassacskán ráébredek arra, hogy ez a világ, amelyben élek, élünk, a lehetséges világok legjobbika. A darab csúcspontjában a fényes-puccos promenádon gazdám pórázán tetszelegve aztán elénekelhetem a boldog elégedettség dalát. Ez a jelenet már a próbákön is óriási sikert aratott. Eleinte csak a gazdám dúdolta velem a dalt, majd a nézőtérén helyet foglaló alkalmi közönség, a takarítónők, a pihenő idejüket töltő díszletmunkások, a főpróbán meg már maga a minisztériumi cenzor is.

– Zseniális vagy! – súgta a fülembé a rendező. – Ha a bemutatón is hozod magad, teljes bűnbocsánatot nyersz. Ezt állítólag maga Dallos elvtárs mondta, legalábbis a direktor szerint, akivel együtt nézték végig a főpróbát az egyik lefüggönyözött páholyból.

Voltak ellendrukkerek is, akik szemmel láthatóan a bukásomért szorítottak, de valahogyan sem a barátok biztatása, sem irigyeim rosszindulata, sem az előadás sorsa nem érdekelt már, nem úgy, mint régen.

Amikor a bemutatóra indultunk, akkor is olyan közömbösen szálltam be a mentőautóba, mintha csak a büfébe ugrottam volna le kefirért, kifliért meg az elmaradhatatlan sportújságért. Semmi izgalom, a régi, bemutatók előtt olyan sokszor megtapasztalt gyomor-szorító, idegzsibbasztó feszültségnek most a nyomát sem tudtam felfedezni magamban. Észre se vettem, mikor kezdődött el az előadás, mikor léptem át hétköznapi helyzetemből a színpadéba. Mégis minden rendben lévőnek látszott. Óriási siker előszele mocorgott a levegőben. Minden poénon nevetett a közönség, és még azokon is, amiken nem akartam, hogy nevensenek, amelyeket megpróbáltam elrejtetni, hogy majd csak a végén essen le a nézőknél a tantusz, az utolsó nagyjelenet eufóriájába keveredjen bele titkos mérgek.

Az első sorban, a szemem sarkából végig figyeltem őket, illusztris vendégek ültek. Középen maga Dallos elvtárs. Jobbján Krausz, balján egy másik, általam nem ismert testőr. Minisztériumi emberek, besúgók, sajtócézárok, feleségek és jobb oldalt a legszélén Rózsa.

Dallos elvtárs arcát figyeltem. Igen, tudtam, őt kell most levennem a lábáról, de úgy, hogy mégse hazudjak, hogy ha kutyanyelven is, de azt mondjam ki, amit gondolok, de ő közben egészen mást értsen rajta.

Élveztem a helyzetet. Közeledve a nagyjelenethez már szinte szemem előtt láttam a felállva tapsoló nagyérdeműt, és magamat, ahogy fölényesen kiegyenesedem, és finoman meghajlok a függöny előtt. De ekkor, éppen abban a pillanatban, amikor belekezdtem volna a boldog elégedettség dalába, találok a tekintetem Dallos elvtársával. Durva, fennhéjázó gőg áradt belőle. Én erre aprólékos mozdulatokkal elkezdtem lecsatolni nyakamból a vörös pórázt, majd kirántottam gazdám kezéből, és Dallos elvtárs szeme közé dobtam. Mikor a gazdám meg akart ebben akadályozni, rámordultam.

Pisszenéstelen, feszült csönd támadt. Az innen-onnan felhangzó árva kacajok csak még idegtépőbbé tették ezt a csöndet. Mindenki várt valamit, de senki sem tudta, nem is sejtette, mi következik. Én sem, de aztán átszakadt a gát. Belekezdtem magánszámomba. Kutyahangon, de a bennem élő domesztikálatlan ösztönnek engedelmessévé dúdolni kezdtem a farkasok dalát. Először úgy, hogy senki más ne hallja, csakis Dallos elvtárs. Láttam rajta, érti az üzenetet, mert belesápadt. Fokoztam a hangerőt. Nem emberi hangon, nem magyar szavakkal énekeltem, ráadásul a dallamot is én találtam ki, jobban mondva álmodtam meg előző éjszaka, mégis egyre többen értették, miről van szó. Néhányan föl pattantak a helyükről, eleinte csak dúdolván majd egyre harsányabban, teli torokból énekelni kezdték a farkasok dalát:

*Átlöve oldalunk,
Részünk minden nyomor,
De szabadok vagyunk.*

Úgy zúgott, úgy csapott föl ez a szabadok vagyunk, szabadok vagyunk, mint a parti köveken elporló s újra meg újra megképződő fáradhatatlan tengerár. Mintha sohase akarnák abbahagyni. Főlegyenesedtem. Letéptem nyakamról a nemzetiszín nyakörvet, kokárdát hajtogattam belőle, és a zakóm szivarzsebébe tűztem. Csendre intettem a közönséget, de csak azért, hogy egy utolsó énekléssel véget vessünk a kutyalétnek, és szabad emberként búcsúzzunk el egymástól.

Természetesen tudatában voltam annak, hogy sebzeten, nyomorba taszítva nem lehet az ember szabad, de mégis, akkor is, mindenesetre szerettem volna ezt hinni, eljegyezheti magát a szabadság mellett. Ahogyan én most. Számat vetve természetesen azzal, hogy kiállításért, ahogyan pillanatnyilag nekem is erre mutatkozott a legtöbb esélyem, akár a halált is el kell fogadnia.

Láttam közben, hogy odalent az első sorban nagy a kapkodás, fejetlenség. Dallos elvtárs hevesen magyaráz valamit Krausznak, aki erre nyomban intézkedni indul. Mielőtt sikerült volna karmesterként a farkasok búcsúdálának vezényleésébe belekezdenem, elsötétült a színpad, a nézőtéri lámpák pedig kigyulladtak.

A nézőkből a sötétség leple alatt verbuválódott szabadságkórus hirtelen felbomlott. Többen, akik nem vállalták a nyilvános lázadást, hanyatt-homlok próbáltak menekülni, csak néhányan tartottak ki, és énekeltek végig „lesz, ami lesz” elszántsággal a dalt.

– Gyere, fussunk! – duruzsolt Rózsa a maga utánozhatatlan hangján a fülembe. Megfogta a kezemet, és a zezzugos díszletek között a vészkijárat felé vezetett. Egy szempillantás alatt az utcán voltunk, és mielőtt bárki felocsúdíhatott volna, már Rózsa kocsijában ülve a várost is magunk mögött hagytuk.

– Hová megyünk? – kérdeztem, amikor nyilvánvalóvá vált, se nem Rózsához, se nem az én lakásomhoz közelítünk. – Különben bocsáss meg! – próbáltam megkövetni Rózsát. – Igazán nem akartam bajt hozni a fejedre. Nem így terveztem. A próbákon még rendben volt minden. Túlságosan is rendben. Aztán egyszer csak elszakadt a cérna. Ami történt, ellenemre történt, de éreztem, így kellett történnie, egészen egyszerűen nem történhetett másként. Lehet, a gyógyszerek tették, lehet, Somogyi doktor hipnotizált, hogy végleg eltávolítson tőled, és akkor megszerezzen magának.

– Ne szabadkozz! Zseniális voltál. Egyszerűen zseniális. Láttam őket, még a görbe nyakú kis Homolya Feri is kihúzta magát, besúgóából egy pillanat alatt szabadsághőssé változott.

– Ferit ne bánts! A barátom. Jó, tudom, be kell sügnia, mert kényszerítik rá, és ő gyenge. Tudom, nekem bevallotta. De különben a légynek se árt.

– Dehogyan bántom én Ferit. Különben sem róla van szó, hanem rólad. Ez a te estéd volt. Holnap az egész város rólad beszél, és egy életre megjegyzi magának, amit tőled tanult. De most el kell tűnnöd, mert Dallos elvtárs, láttam az arcán, bosszút esküdött.

– Hova viszel, áruld el már végre!

– Avaskérre. Avaskérre senki nem gondol, arról csak mi tudunk ketten.

– Szeretlek! – súgtam Rózsa hajfürtjei közé szinte diákos örömmel.

– Nem értem, mit mondasz, mert fűj a szél – kiabálta az ablakon besüvívő léghuzatba.

– Nincs a világon még egy ilyen asszony! – kiabáltam. Rózsa boldogan nevetett. Nevettem én is. Fékevesztett jókedvünk az egész három órás út alatt kitarított.

Csak a célhoz közeledve, a szeszélyes, dimbes-dombos mellékutakon kanyarogva csendesedtünk el. Izgatottan vártuk a megérkezést. Jóval elmúlt már éjféli. A nagynéném biztosan alszik. Fölébred-e ha megérkezünk? Megismer-e, beenged-e? Rózsában még ezek a kérdések is felmerültek. Nem egészen oktanul. Csaknem tíz év telt el azóta, hogy így együtt látogatásban voltunk itt. Akkor hoztam el Rózsát, az esküvőnk előtt, hogy megmutassam.

Az aggodalmunk hiábavalónak bizonyult. Nagynéném az első ablakkocogtatásra fölébredt. Beengedett. Örült nekünk. Rózsának különösen, mivelhogy nem gondolta volna annak idején, hogy kitar mellett. Túl szépnek találta. El fog hagyni, mondta. És most örült, hogy nem vált be a jóslata. Szent asszony, ezt is mondta. Kicsit meglepődtem. Bármilyen magasztaló jelzöt el tudtam képzelni Rózsa neve mellett, talán a szentet legkevésbé. Szent, mert kitarított melletted. Pedig nem lehetett könnyű. Hát nem, ismertem be.

Rózsa azonnal indulni akart, egyrészt, hogy ne keltessen gyanút, másrészt, mert holnap reggel fontos szakmai megbeszélése volt, amit nem volt célszerű elhagynia. Már búcsúzkodtunk, amikor a nagynéném közbelépett. Nem mégy sehova, mondta, itt alusztok, és kész. Nem kockáztathatod semmiért az életedet. Rózsa boldogan vonult vissza. Örült, hogy végre valaki dönt helyette, kislánynak nézi és nem nagyasszonynak. Sokáig beszélgettünk olyan semmiségekről, amelyek sokkal közelebb állnak a mindenséghez, mint az általunk talán túlságosan is nagyra tartott művészet és politika. A hajnali madárszó parancsolt bennünket ágyba. Összefonódva aludtunk el, úgy is ébredtünk, nagyobb egyetértésben, mint a nászéjszakán.

Dél lett, mire előkaszálódtunk a tisztaszobából a frissen készült ebéd csalogató illatára. Ebéd után megint a beszélgetésnek nevezett áradó mesedélutánban találtuk magunkat. Rózsa most már végleg nem hagyta magát. Menni kell, mert ha sokáig marad távol gyanút kelt, keresni kezdik, az pedig egyáltalán nem hiányzik most egyikünknek sem. Nem önző indokok vezérlik, mondta, hanem a kettőnk – pillanatnyi elbizonytalanodás után rám kacsintva azonban helyesbített – vagy talán hármunk biztonsága. Ennek az érvelésnek már a nagynéném se próbált ellenállni.

Búcsúzzunk el, hagyott magunkra. Megbabonázva simogattam Rózsa kibontott, csipőig leomló zuhatagáját. Majd az arcát, a szemét, úgy próbáltam becézni, mint egy gyereket.

– Hagyjál elmenni, muszáj indulnom, és így nem tudok – mondta. Keresgélt egy darabig a táskájában, aztán letett az asztalra egy vaskos füzetet. – Írjál! –

mondta. – Gyógyulnod kell, és azt mondják, az írás gyógyít. Bár, ha néhány író ismerősömet elnézem, azt kell látnom, inkább pusztít. Igaz, ők ebből élnek, és túl sokat kell hazudniuk, de neked nem kell. Írhatsz, amit akarsz, nem kell törődnöd vele, hányan olvassák el, hányan nem, csak azzal, hogy igaz legyen, és lehet, hogy ez valóban gyógyít. Megálmodtam, érzem, tudom, és hallottam is innen-onnan, hamarosan minden megváltozik, és akkor nagy szükség lesz az olyan emberekre, mint te vagy, szükség lesz rád.

– Túl sokan mondták ezt már, és igazán sohasem lett. De azért köszönöm, hogy törődsz velem. És köszönöm a füzetet. Ha másra nem, arra biztosan jó lesz, hogyha én már nem leszek, belelapozhass, és elbeszélgethess velem, legalább így, üzenő füzetben át.

– Jaj, már megint ez a döglesztő pesszimizmus!

– A közelgő hiányodból szívaórog.

– Ne légy telhetetlen! – suttogta Rózsa. – Miért nem arra gondolsz, mennyire boldogok voltunk tegnap is, ma is. Soha életemben mással ennek még az ezredrészét se élhettem át. És ez akkor is megéri, ha a nyomában járó szenvedés sokszorosa az átélt boldogságnak. Mert a boldogság, bármilyen mulékony, érvényesebb a szenvedésnél. Ezt jól jegyezd meg!

Megfogtam Rózsa vállát és karnyújtásnyira távolítottam őt magamtól.

– Menj békével! – mondtam. Megfordítottam a tengelye körül, és az ajtó felé irányítottam. Fölvetem a táskáját, és az autóig követtem. A nagynéném a verandaajtóban állt, és megkönnyezte a búcsúnkat. A zsebkenőjét is elővette, és sokáig törölgette a szemét.

Most meg Rózsa nem akart elindulni. Nekem kellett, pedig nagyon nem akaródzott, kegyetlennek mutatkoznom, betuszkolni a kocsiba, és hamisan csengő bátorító szavakkal útjára bocsátanom.

Ahogy Rózsa elment, s a kocsija beletemetkezett az egekig szökő porfelhőbe, új időszámítás kezdődött számomra. Színészként a napi feladatokkal küzdöttem szinte megállás nélkül, az ideggyógyintézetben a létlen létidő üres panaszfalát bámultan apatikusan. Most a cselekvésre készen álló száműzött szerepébe kellett volna beletanulnom, de nem volt rá receptem.

Rózsa töltötte ki időm java részét. Egyrészt minden éjszaka ezt a visszaemlékezésfélét írtam, másrészt a róla szóló sajtó, rádió és televíziós recepciót böngészttem. Ünnepezt színésznő volt mindig is, a most hirtelen hatványozottan reá zúduló dicsőségzőn azonban nehezen volt értelmezhető önmagában. Örültem neki, de azért fáj is mindez egy kicsit. Igen, éreztem, az én semmibehevésém iránti társadalmilag kodifikálódott vágy önfeledt kiteljesedése is benne lüktet. Természetesen azt is tudtam,

jobb így, mintha fordítva volna. Volt néhány évig, de jaj, arra a kibírhatatlan káoszra gondolni se vagyok képes. Így rendjén való minden, ahogy van. Még a Rózsa kétes szerelmi kalandjaira való utalások sem zavartak túlságosan. Egyrészt volt alkalmam a lelkes hazugsággártást a túloldalon is megtapasztalni, és elszenvedni, tehát nem hittem az egésznek. Másrészt, tulajdonképpen igazat adtam volna Rózsnak, ha hébe-hóba megvigasztalódik valamely üresfejű bonvivánnal, hiszen én képtelen vagyok, ezt be kellett látnom, folyamatosan vigaszt nyújtani neki. Harmadrészt, és ez volt számomra a leglényegesebb, ömlöttek a levelek, naponta órákat telefonáltunk. És ez minden rosszindulatú pletykát felülbíráva azt bizonyította, hogy Rózsa, ha esetleg meg-megbotolna is néha-néha, végérvényesen és igazán azért velem van.

A Rózsa leveleivel és telefonjaival töltött órák eufóriája a legszakosított pszichiátriai kezelésnél is többet jelentett számomra. Néhány hónap elmúltával gyógyultnak nyilvánítottam magam. Beszámoltak ezek a levelek mindenről, ami azokban az időkben körülöttünk zajlott, kerekasztal-tárgyalásokról, új pártok alakulásáról, 56 rehabilitációjáról, Nagy Imre újratemetéséről, ahol Rózsa maga is díszsorfalat állt, láthattam volna a televízióban, ha nézem. Nem néztem. A kertben álló – a legenda szerint százéves – almafán kívül nem néztem akkoriban semmit. Azt gondoltam, ha valami, ez tarthat meg, az almafa, a jövőnek.

Az utolsó hívás a kórházból érkezett. Miféle kórházból, próbáltam faggatni Rózst.

– Ne törődj velem! – jött az ingerült válasz.

– De hát akkor mivel törődjek?

– Azzal, hogy gyermeket várok.

– Kitől? – kérdeztem.

– Hülye! – mondta, és lecsapta a kagylót. Én pedig a legszükségesebbeket összekészítve máris rohantam a vonathoz.

...

A füzet összefüggő feljegyzései ezen a ponton véget értek. A leghátsó laptól visszafelé haladva néhány töredékes gondolat még akadt benne. Egy darabig tétovázunk, közzé tegyük-e ezeket is, aztán úgy döntöttünk, nincs jogunk a füzet anyagát cenzúrázni.

...

A tébolyra inni kell!

Részeg voltam, százhuszonhatszor is részeg, amikor elindultam a vészterhesen szuszogó szörnyeteg ellen. Nem azért, hogy legyőzzem, a biztos vesztes tudatában is meg akartam mérkőzni vele.

Nem akarok csak színész lenni, nem akarok mindenáron mindenkinek tetszeni, nem akarok kurva lenni.

Lenni vagy nem lenni, ha nincs más választás, mint a kurvalét vagy a tiszta nemlét, akkor én az utóbbit választom.

Na, hát így álunk most, ez a semmi én hazám.

Elképesztő ideglázban éltem. Nem írtam verset, de mintha mégis minden költőnél tisztábban hallottam volna magának a költészetnek, a magyar költészetnek a hangját, amely sokkal inkább az én hangom volt, semmint azoké a költőké, akik papírra vetették a szavakat, amelyekbe én leheltem életet, amelyeket én vezettem át a meghallás ingatag, lélektől lélekig lebegő hajszálhídján.

Azok az eszmék, amelyekért most még hősként halhatok meg, közröhej tárgyává lesznek nemsokára.

Patikamérlegben próbáltam kimérni a gesztusokat, önkívületig gyötörtem magam, hogy beilleszkedjem a megfelelőkénszer kalodájába, de aztán a döntő pillanatban, a megnyilatkozás pillanatában az ösztön felrúgott mindent.

Most azt mondják, disznóölés. Mi nem megöltük a disznót, tort ültünk fölötte. Nagyanyám egész évben kenyezettte, csemegéikkel, kukacokkal, pajorokkal, miegymással kínálta, ami éppen akadt a ház körül, a füle tövét vakargatta a sündörgő malacból lassacskán másfél mázsás disznóvá cseperedő jószágának, aki legbelül, valahol a sejtjei mélyén maga is tudta, egyszer majd, az adandó pillanatban fel kell áldoznia magát érettünk. Ha nem is mondta ki, mert beszélni nem tudott, hogy egyétek és vegyétek, mert ez az én testem, már-már boldogan adta át magát a szakrális, áldozati szertartásnak, s szabadult meg az élettől, hogy a miénket táplálja. Ezt a szertarást nem lehetett volna elviselni a pálinka mámora nélkül. Egész évben készülni kellett az alkalomra, erre az évenként ismétlődő, velőig hatoló színjátékára. Naponta összegyűjtöttük a szegfűkörte-termést a fa alól, hordóba csömöszköltük, végül agyaggal letapasztva a végsőig érleltük a cefrét. Aztán következett az utolsó, titokban végzett – mert börtön járt volna érte, ha kitudódik – alkimista szertartás, a nyárillatú, olajosan sűrű-remegésű, mégis szinte láthatatlanul áttetsző cseppek lepárlása a disznóöl mögötti fészkerben.

A szabadságharc véget ért. Az önfeladás évtizedei következnek. Én ezt már nem akarom a száműzetés keserű kenyerén végigélni. Nem akarok elevenen meghalni. Felejtsetek el, mintha soha nem is éltem volna!

...

Az özvegy saját kezű feljegyzése a temetésről valószínűleg véletlenül került a füzetbe. Egy négyrét hajtott

levélpapíron találtuk a művésznőre jellemző tetszetős gyöngyírással. Úgy gondoltuk, hiba volna közlésétől eltekinteni, mivelhogy a levél a történet olyan rejtett pontjaira világít rá, amelyek nélkül az semmiképpen sem érthető meg. Annak ellenére, hogy a művésznő mereven elzárkózott az írás közlésének engedélyezésétől, az esetleges pereskedés ódiumát is vállalva vele fejezzük be ezt a történetet.

...

Már az országos lapok is megírták, a fővárosban biztosít dízsírhelyet a nemzet öngyilkos színészenek a kormány. A hivatalos, protokolláris temetésből azonban nem lett semmi. A nagynéni, aki az öngyilkosságot is kétségbe vonta, nem engedett a hivatalos szervek nyomásának, a fenyegetéseknek, semminek, a minisztérium által felajánlott temetési segílyt visszautasította. Harcában messzemenőig támogattam. Nekem is az volt a véleményem, ne akarjanak most azok nemzeti gyászt rendezni Szabolcs sírja fölött, akik halálba kergették. Mert igen, az a nézet is lábra kapott bizonyos körökben, hogy Szabolcs nem magától esett a kerek alá, miközben megkísérelt felugrani a falu fölötti kanyarban lassítani kényszerülő gyorsvonat lépcsőjére, hanem a nyitott vagonajtóból talán éppen Dallos elvtárs tanácsára kilendülő ávos birgerli csizma lökte oda.

Az értelmiségi szájhagyomány az öngyilkosság mellett döntött. Valahogyan dramaturgiailag ezt érezte a leghitelesebbnek. Lehet, az igazságot akkor is képtelenség lett volna kideríteni, ha történetesen érdekel valakit, de nem érdekelt senkit, hátat fordítva a múltnak mindenki a hirtelen beköszöntő szabadság léha délibábjait kergette inaszakadtáig.

A titokban tartott temetés a kettőnk, ahogy a faluban emlegették, „a két fektébe öltözött asszony” magánügye lett. Csupán néhány falubeli ismerős kísérte a pap által vezetett kis csapatunkat föl a dombtetőn roskadozó régi-temető egyik félreeső parcellájában megásott sírhoz. A nagynéni az én karomba kapaszkodott, én viszont az övébe, így támogattuk egymást. Amikor a göröngyök dübörögve a koporsóra zúdultak, a szívem alatt hirtelen megmozdult a magzat. A hasamra szorítottam a kezemet, hogy megnyugodjék. A kondoleálók sora igencsak rövidre sikerült, mégis tartogatott meglepetést. Utolsónak Homolya Feri, aki Szabolcsnak nemcsak barátja, őt árnyékként követő besúgója is volt, nyilvánította ki a részvétét. Meglepett, hogy szemében a teátrálisan kibuggyantott könnyek mögött őszinte fájdalom parázslott. Amikor minden jóra fordulhatott volna, most látszott teljesen kilátástalannak a jövő, de jobbra fordulásáért úgy éreztem, mégis foggal-körömmel, a gyermek rúgkapálásának engedelmeskedve most már életfogytiglan harcolnom kell.

KALÁSZ MÁRTON
Pfalzi derű – Edenkoben

Michael Buselmeiernek

*Versed szerint, Michael, épp a dülőúton
látod magad, befordulva – én, ha láthatnám magam,
mint rég, ily udvarház, művészház ablakában
ülve, menni látnálak. Menni látnánk magunkat, épp befordulva
a kedvelt szőlőhegy oldalán, e dülőútra. „Nem láttam a biciklidet.”
Valóban; bármint, úrra hagy, volna gyalog
világ, földutad Heidelbergből, hasznos őszvégen idáig
ismét, járva megtenned – verset írsz
valahol körben erről is. Járva magyaráznánk: tetten a várat –
Hambach László ünnepét; közel, 1832-ben te élsz, szellemalakítók
köze, némi követeléssel volnék, még egy pont elvén szüret húzódnék?
Így, ma írt versek szerint is: jár Edenkobenbe a pap – tiszteletes
urunk, templomi gerjedtjei maradtak. Fejtjük – kintveszett. Mosolyog,
bizonyos együgyűségem, itt: imént fantasta név – fárasztva, nyelv, lét, őrlik el?*

Barokk – környéke

Zsille Gábornak

*Szerzetesrend újra élélne ott? S hisz nem akármilyen
vidék volt, látványként ma nova nem,
jutna föl épp emlékezetemben – terasz,
amelyen ültünk, mondták, akkor is
hol: már vendég utas, zsoldköltők barokk jövése; mi sem –
párlatunk híve, csöndes szomjaknak szesz kiművelése, lelkek jó Urunk,
s persze mi képmások hírre igézve – gyógynövény
bármi, édene napi környék, ma e gazdaság, üres
oldalszárny hodályát szemlélnénk. Valami varázs
gyűjt mindig, szinte íz tördelt falakból, illat? Csak ha villat –
valamely perjel ismét így mondaná, álmodott, ő bizony álmodott,
föléhangolt az Úr, ajzotta ugyan, itt ujja vélekedett,
könnyű intés-e? Új élcelőt válasszunk mától; útnak, épp begyűlt
fémecskék – hadak, népek insége: ahány „körmöcske”, itthon e bölcs hívés – külségeinek?*

Pályaudvar

*A kölni pályaudvaron – körülállják váratlanul,
öltözék: se szándékolt rongy, rendezett cementtaraj se hajuk.
„Adj pénzt!”, szólalt meg halkán egyikük. „Adj pénzt!”
Hangosabban, felén, s a harmadik – tömeg,
asszociálhatatlan, mint szokott; épp riadtan
megpillanthattuk s a rendőrpár – visszaléptek
két-két lépést árnyukba. „Nincsen pénzem, külföldi vagyok.”
Vártam, ahány jobb öltözet, valakik majd most odalépjenek.
„Te, külföldi”, lányhang, kacagott valamelyük. „Enyhén e nyelvvel?”
Kamaszkérge, ökle e tarkó
nyirkosságán. „Adj pénzt!” Ily hangra, lehetett –
léptek volna egy mozduló vonatra. Az őrszem,
kettő közül ma egyik, úgy is lett, ejtse mozdulva – kis ideje
közel, néztem: ősz hajú úr; várva ő készenlétre vett. Vendéglátó – részvétre tett?*

Ami a katedrálisból megmaradt (Bronz-viaszöntvény, 1989)

SZENTMÁRTONI JÁNOS

Szomjúság

A szoba éjszakájában fojtó csend honolt. A falióra másodperc-mutatója mintha az időt nemcsak mérte, hanem hajtotta volna is: minden másodperc külön életre lobbant, de mint a szitakötő, csak egyetlen párzás erejéig, hogy utána a haláltól megtermékenyítve visszaszívódjon a Semmibe, az Idő nagy körforgásába. A Kisfiú mélyen aludt. Már túl az álmokon, maga is a nagy Semmiben járhatott, mialatt nyolcéves kis teste ernyedten pihegett az öntudatlanság iszapjában. Ha akkor valaki, mondjuk egy angyal, belekolompol a fülébe, ő visszafordul s a testtel együtt időben fölriad – talán minden másképp alakult volna. De nem kolompolt senki, az angyalok hallgattak, tán aludtak maguk is, vagy iszonyodva elfordították a fejüket, esetleg izgatottan lesték szemükre tapasztott kézfejük ujjrésein át, vajon mi fog kiszülni ebből.

Kint hó szitált. December volt. Nem sok kellett már, hogy az óév lomha testtel beledőljön az Idő elefánttemetőjébe, s az újév fürge testtel, kipirult arccal futni kezdjen, mintha volna célja. Akkora csönd volt, hogy a Kisfiú, ha nem alszik, talán a hópelyhek bársonyesztét is hallotta volna, mint annyiszor, amikor egy-egy utcalámpa alatt megállva, a hóesésbe emelte szűz arcát, s a szemében olvadó pelyhek vízfátylán át bámulta a havazást: mintha maga a lámpa szórna szertesztét azt a temérdek havat, amely egyre csak gyűlik a lába körül, a házak tetején. Ilyen pillanatokban megesküdött volna rá, hogy minden egyes hópelyhely földre hullását külön-külön, majd egyszerre is hallja. Oly finom zene volt ez, amelyre egyetlen hangszer sem képes.

De ezúttal a Kisfiú aludt. Nélküle hullt kint a hó. S valahol, egy szél himbálta közlekedési lámpa alatt, ahol időnként még feltorlódott a forgalom a későn hazafelé igyekvőkből, ebben az őrzítő havazásban egy félbolond otelló rohagált, szinte önkívületben, az érkező-távozó, hirtelen lefékező autók között – hogy az egyikük gázolja el végre már. Olyan mély és felfoghatatlan erővel szomjúhozta ezt, amelyre csak az képes, akit szinte a saját testéből is kiprésel a bűn, amit elkövetett.

A Kisfiú arra riadt, hogy nagyobbik nővére, aki ekkor már a nyolcadik hónapban lehetett, beront a szobába, egész az ágyáig. Kiragadja a takaró alól, és mint akinek szikla gördül le a szívről, akkora megkönnyebüléssel szorítja magához, viharzik át a másik, gyanús

fényárban úszó szobán, át a kisírt szemű, falfehér csalátagokkal zsúfolt előszobán a saját kis fészkéig, ahol ágyába fekteti, betakarja, és mintha széttört tükör üvegszilánkjain zörögne végig a remegő szájából kiforduló mondat, így szól: „Anyu meghalt.”

A Kisfiú ekkor meghallotta fejében a havazást. A hirtelen és zaklatott ébredés hányingerét is ez mulasztotta el. Mindvégig ezt a finom muzsikát hallgatta, amely minden mozdulatra, minden érzésre, minden arcra gyöngéden ráereszkedett. Hallotta minden kis hópelyhely bársonyesztét, amint a földre, társaihoz érkezik. Majd egyben a havazás túlvilági, mégis megnyugtató zenéjét, amely körbefolyta lágyan a szívét, mankóra támaszkodó, féllábú nagyapját, aki alsógatyában ácsorgott az előszobában nyitott ajtaja előtt, és őt kereste: „Mi van a kölyökkel?”, a nem sokra rá betoppanó egyenruhás rendőrököt, a sürgés-forgást, a koporsót, a hírt, hogy apja már a kapitányságon van, önként föladta magát.

Maguktól is összeálltak benne a dolgok, az eseményekből, amelyek java részétől elzárták őt, az elejtett félmondatokból – mégis várta, hogy valaki elmesélje, mi is történt valójában. De nem azért, mert kíváncsi volt, hanem megszokásból. Keresztanyja jött érte, s a nagyszülők szobájába kísérte. Nagymama ágyába fektette, mellé ült komoly arccal, oly kimérten, mint egy lassított felvételen. Érezte, hogy keresztanyja akkora súlyt készül letenni, ami alatt egy olyan formájú és korú fiúcska, mint ő, talán összeroppan. De nem volt mit tenni. Míg a szavakra várakozott, azon tűnődött, hogy ez már a harmadik ágy, amibe fél órán belül került. Mi végre? Minek ez a vándorlás? Ők nem hallják a zenét? Bizonyára nem. Mert ha az ő szívükre is úgy zuhogna a hó, mint az övére, semmi kedvük nem lenne téblábolni, beszélni, még érezni sem. Csak ülnének szótlánul, ölbe ejtett karokkal, behunynák szemüket, és hallgatnák a havazást – egészen addig, amíg külön-külön is meg nem hallanák a pelyhek bársonyesztését. S akkortól már mosolyognának is. S ha könny gyűlne föl szemük sarkában, azt nem a bánat facsarná, hanem a hazatalálás öröme.

– Legyél nagyon erős, kisfiam, mert szörnyű dolgot akarok elmondani neked. Anyu nincs többé. De nem lesz semmi baj, mert mi itt vagyunk veled. Mindent elintézek, ne aggódj. Apu már a börtönben van, mert rossz ember lett belőle. Ő ölte meg anyut. Ha sírnod kell, ne tartsd vissza, sírd ki magad. Mindjárt beküldök hozzád valakit – azzal megsimogatta a Kisfiú arcát, megpusztilta, s nehéz léptekkel kivonult a szobából.

A helyére nyakló fémkilincs kellemetlen hangja még sokáig ott nyikorgott a Kisfiú fülében. Sírn próbált. Szót akart fogadni. Meg tisztában is volt azzal, hogy ilyenkor sírn szokás. De legalábbis illik. Mert a fájda-

Részlet a szerző készülő regényéből

lom az ember mellére térdel, és addig-addig préseli kifelé tüdejéből a levegőt, ameddig a könnycsatornák ki nem apadnak. Ilyen élményben csak hosszú évekkel később volt része. Amikor már minden lezajlott. Amikor rádöbent, hogy a halállal szemben csak vesztés maradhat. De ekkor vézna kis sírást, szinte csak hüppögést sikerült magából kisajtolnia. Nézte a plafont. „Anyu nincs többé.” Hülyeség – gondolta. Annyira biztos volt ebben, hogy még a vágy sem lobbant föl benne, hogy megbizonyosodjon felőle. „Anyu mindig is lesz.” Jóval később, már kamaszként, sokszor töprengett azon, hogy vajon miért nem pattant föl akkor az ágyból, mint akit tűz kapott meg, fúrta át magát az előszoba tumultusán, egészen édesanyja ágyáig, hogy még egyszer, utoljára lássa. Nem érzett készletétést rá. Persze a család úgysem engedte volna, de ez már nem lehet mentség. Nem lehet a tetteinket visszafelé az időben igazolni. Nincs fölmentés. Csak a következmények maradnak. S a tanulás, ha van. Bár ez utóbbiban felnőtt fejjel igen gyakran kételkedett.

Azon az estén csak nézte a plafont, s a sírással küszködött. De olyan érthetetlen nyugalom honolt a szívében, hogy az istenért sem tudta kis mellkasára térdepeltetni a fájdalmat, hogy az kiszorítsa belőle a szuszt. Még az is eszébe jutott, s ekkor kicsit elszégyellte magát: még jó, hogy másnap vasárnap lesz, így nem kell korán kelnie a sulis miatt. Arra persze nem gondolt, hogy vajon milyen lesz a hétfő reggel anyu nélkül. Nem ő fogja öltöztetni, nem ő melegíti a kakaóját, nem ő szel kalácsot. Nem ő fogja a kezét iskolába menet, nem ő nyom homlokára csókot, nem ő integet, amikor az ajtóból még visszapillant hátitáskája fölött. Arra meg egyenesen nem is gondolhatott, hiszen hogyan is fért volna el kis fejében, hogy milyen lesz többé nem érezni az illatát. Milyen lesz lassan elfelejteni a hangját. Milyen lesz szembesülni azzal, hogy évekkel később már az arcát sem képes fölidézni. Csak fényképeken nézegeti majd, mint egy színésznőt, akinek állítólag a kislánya volt.

Talán a havazás miatt történt ez így. Amiatt lehetett, hogy nem hallotta azt sem, amikor súlyos nyikorgással bezárult benne egy roppant vasajtó, amire éktelen lakat került. S azt sem hallhatta, hogy kint, a szünni nem akaró hóesésben egy rémisztő zenekar játszik. Nem hallotta otromba és illetlen zörgésüket, tompa puffanásikat, amint bődobjaikat s a koporsót döngetik. A havazástól nem hallotta e szedett-vedett, túlvilági banda csontzenéjét.

Eljött a karácsony, amire később már egyáltalán nem emlékezett. Mintha abban az évben elmaradt volna. Egy biztos lehet, hogy fekete volt. Persze nem a hó hiánya

miatt, hanem a ruháktól. A szilveszter este azonban mélyen beleégett az emlékezetébe. Mindenki áll a szoba közepén, pohár pezsgővel kezében, s úgy kíván a másoknak boldog újesztendőt, hogy közben zokog. A Kisfiú nézte a jelenetet, akár egy filmet. S talán először akkor érezte úgy, hogy amit lát, nem is az ő élete. Azt csak szemléli, de részt nem vesz benne, legfeljebb a mozdulatok, a kiejtett szavak szintjén. A valódi élete legbelül zajlik. A vasajtó mögött. Így nőtt fel, járt iskolába, tombolta végig a kamaszkorát. Csak amikor már elfáradt, szerelmes lett, gyermeke született – döbent rá arra, hogy mekkora tévedés volt. Mert így a valóságos élete úgy vonult át rajta, hogy észre sem vette. Ugyanis ő mindvégig a vasajtó mögött duzzogott. Amiért elzárták a havazást. Amiért kiszippantották az életéből anyut, mint egy hologramot. Amiért apja ki tudja, melyik börtönben ücsörög. Amiért a tanárnénik és a távolabbi rokonok, ismerősök kezdetben szánakozva néznek rá, miközben hajába túrják bumfordi kezüket. Őt ne sajnálja senki. Őt ne simogassa senki. Különben ütni fog, rúgkapálni, harapni, marni... kifüstöli az aggódó tekintetéből a szánalom fényét. Kezeljék úgy, mint egy átlagos gyereket. Mint az osztálytársait, akik ugyanúgy fociznak, rosszalkodnak, másznak fára, pisilnek a játszótér bokraiban, mint ő. Nincs őbenne semmi különös. S az is hülyeség, hogy „Anyu nincs többé”. Hiszen van. Mint a világ is, bárhogyan tagadják. Van, létezik az idők kezdete óta. És akkor is lesz, amikor már nem. Majd ő megmutatja nekik! Ekkoriban kezdett verseket írni. Tizenkét éves lehetett.

Felnőtt fejjel döbent rá arra is, amit barátai soha nem is értettek, hogy miért nem tud szilveszterkor bulizni. Miért szeret csak egy szűkebb társaságban, később a feleségével csupán beszélgetni, csendesen eliszogatni, éjfélkor vigyázállásban elénekelni a himnuszot, megfőzni a virslit, majd hajnalig tökrészegre leinni magát.

Később többször s az idő teltével egyre gyakrabban próbálta összerakni fejében azt az éjszakát. Rekonstruálni a részleteket. Talán az zavarta legjobban az egészben, hogy nem látta édesanyját holtan. S azóta már meghalt nagypapa, nagymama, keresztpapa is, legutóbb másikmama, a százegy éves, aprócska, fekete asszony, aki Radnóttal született egy évben, de fogalma sem volt arról, ki volt Radnóti, s halála másnapján egy nagy, vemhes, fehér macska testében tért vissza – de egyiküket sem látta élettelenül. Nagymama haldoklását végignézte, de az utolsó pillanatban, amikor a lélek egy óriási, hosszan tartó sóhajjal eltávozott belőle a hetekig tartó szenvedés után – épp nem volt otthon. Mire hazaért, a gázóra alatt

már ott állt a koporsó. Berohant volna a szobába, de a család asszonyai útját állták. Feldúltan hátravonult a kamra mögé bögni, falat öklözni. De megrémült ettől a színpadi jelenettől. Olyanra sikeredett, hogy még nyugtatót is toltak belé. Megrémült, mert a szerep mélyén nem érzett semmit. Pedig ekkor már kamasz volt. Ereje is lett volna annyi, hogy félrelökje útból a nőket, s egész a holttestig törjön. Mégse tette. Maradt egy nem kevésbé látványos dramaturgia, amelyből kispórolták a katarzist. A szembesülést azzal az ősi törvénnyel, hogy ez az élet rendje. Az a nagymama, aki minden pillanatának egyik főszereplője volt, aki körül annyit sündörgött, akinek a nyári konyhája volt számára a főhadiszállás – nincs többé. És az a test, ami ott az ágyban arra várakozik, hogy térdeit eltörve, pokrócba csavarják és a gázóra alatt letett koporsóba zárják, majd kigördüljön vele utcájukból a fekete autó – már nem nagymama. Csak egy biológiai maradék, amit majd feldolgoz az anyaföld. Ahogy anyut is.

Megrémült, mert indulatai alján nem volt semmi. S ekkoriban már a havazást sem hallotta. Az angyalok meg? Rég elkotródtak a környékről. Ahogy a költők is. Visszakucorodtak mind viharvert, sebzett szárnyaik alá. Pedig nem lehetett mondani, hogy az az élet, amit ő is nézett, s olykor-olykor felugrott a színpadára egy-egy kisebb szerep erejéig: nem volna érdekes. Nagyon is az. Legalább olyan izgalmas, legalább akkora erők feszülnek egymásnak, legalább olyan mélységek tárulnak föl benne – akár Shakespeare darabjaiban. És mégis. Úgy tűnt, hogy az angyalok és a költők ideje már ekkor lejárt. Maradt a pusztá naturalizmus. A kémiai kísérletek rideg költészete a balladák, forradalmak és a szent téboly kihűlt helyén. De korántsem volt ez unalmas. Csak megőrülni nem lehetett már belé, pusztán tanulmányozni. Ezzel a tudósi figyelemmel, kutatói összpontosítással rokon kíváncsiság volt benne, amikor a nyugtatóval tompított zokogás és falöklözés mögött elterülő Semmit kémlelte. Mint a világűr – gondolta. Legalább annyira szép, mint amennyire értelmetlen. Legalább olyan végtelenül és végzetesen egyszerű, mint amilyen felfoghatatlan. Nem hiába szerette még ekkoriban is órákig bámulni kamrájuk tetejéről a felhők vonulását vagy a csillagos égboltot.

A többször elmaradt katarzist csak néhány évvel nagymama halála után élhette át, amikor épp nem történt semmi különös. Úgy látszik, hogy a dráma olyan, mint a sziget. Attól az, ami, hogy körbezárja az óceán. Mint katarzist a Semmi.

Karácsony másnapja volt, este. A vendégek már rég hazaszállingóztak, a család meg aludt. A kutya is aludt. A szű is aludt a fában, s a villamos is Attila ver-

sében. Csak ő virrasztott a levedlett ebédlőasztal gyertyafényében. Alaposan rátöltött az ünnepi ebéd során elkortyolgatott borra, pálinkára. A módszeres ivás taktikáját már időben elsajátította. Ahogy emelkedett fejében a bódulat, kedvenc chansonját annál sűrűbben csévélte vissza a magnón. Egy szívbemarkoló szerelmes dal volt, „Kérlek, ne menj el” refrénnel. Az illető ezután az újra és újra felbukó kérdés után mindig szisztematikusan felsorakoztatta az érveit, hogy mi minden lenne annak érdekében, hogy a szerelme ne hagyja el. Annál a sornál, hogy „Lennék az árnyékod, árnyékod árnyéka, a kutyád árnyéka” – na, alaposan eltörött a mécses. Csak bambult a gyertyafénybe, és zokogott. De úgy, hogy taknya-nyála egybefolyt. Tágra nyitott szájjal, amelybe tán még az ökle is belefért volna. A hangszálak igénybevétele nélkül. Gyomorból. A belekből. Olyan volt, akár egy hangtalan, véget érni nem akaró üvöltés. És közben csak töltött, csévélt, ivott, töltött, csévélt, ivott. És időnként elmázolta arcán a könnyeket, a taknyot, a nyálat.

Nem szerelmi bánata volt, dehogya. Csak úgy érezte, hogy elviselhetetlenségig felgyűlt benne az iszonyat. Az úr, amit elvesztett, elragadott, elrohadt szerettei hagytak maguk után. Hát most megszülte, világra vajúdta ezt a szörnyet. Amit annyi éven át hordozott magában, ezen az éjszakán kipréselte magából, mint a mítoszok istenei torzszülött gyermekeiket. Ami nyolc-éves kora óta nőtt, növekedett benne, s egyre több helyet követelt magának, hogy már-már a szívét is fölzabálta – azt most világra lökte. Kihordta és kivajúdta a halált.

S amikor már előtte vonaglott a leszedett ebédlőasztal morzsás abroszán, csak nézte meredten, bámulta a gyertyafényben. És közben nem érzett semmit. Nem csoda. Hiszen ő én vagyok – gondolta. S mintha mi sem volna természetesebb, kiürítette poharát, elzárta a magnót, ujjával elcsippentette a gyertya lángját, majd lefeküdt aludni.

Próbálta hát rekonstruálni többször is azt a bizonyos első éjszakát. Amikor egy másik történet vette kezdetét, amelynek sokáig ő csak a nézője lehetett. Talán akkor kezdett először vissza-visszalépegetni ebbe a történetbe, amikor a kislányát szoktatta az óvodába. Akkor érezte meg először, hogy a halál ideje lejárt, eljött az alkalom, hogy végre az élettel is foglalkozzunk. Hiszen az élet jár, mert járni akar. Mert járnia kell. Ezen meg még akkoriban morfondírozott, amikor kislánya legelső lépéseit tette, gyakorolta. Ezeknek a csodálatos, ünnepi, mégis a lehető legtermészetesebb lépéseknek a láttán tudatosult benne végérvényesen, hogy meg fog halni. S ez a tudat nyugalommal töltötte el. Hisz ez az élet

rendje, nem igaz? Mi már lassan menetiránynak háttal: s többé nem előzzük, csak elhagyjuk a fákat. A gyermekeink viszont most tanulnak jární. Hajrá fiúk, lányok, gyerünk, kis porontyaim, előttetek az út!

Kérdezgette családját, a szemtanúkat, és igyekezett minél több mindenre visszaemlékezni. Hogy mi is történt azon az éjszakán. Akkoriban még csak a kereszt-szüleinek volt színes televíziója. Ezért kisebbik nővére odaát volt a másik házban. Nagyobbik nővére aludt a legkisebb szobában, amit még apjuk épített a házhoz külön az ő számára, amikor fölverték az egyetemre, hogy tudjon hol nyugodtan tanulni. Gömbölyödő hasában aludt a gyermek is, az anyaszív virrasztólámpása alatt. A férje éjjeli műszakban dolgozott. Nagymama, nagypapa is aludtak a maguk szobájában. Ő is aludt a belső szobában, apja mellett a franciaágyon. Legalábbis azt hitte, hogy előbb-utóbb apja is mellé kerül. Mert már jó ideje nem háltak együtt a szülei. Édesanyjának szeretője volt. Párszor találkozott is vele. Legelőször akkor, amikor egyik koraeste, nem tudta, hol az édesanyja, nyár volt, egy szál pizsamagatyában átmászott a kertkapun, mert fülest kapott valamelyik családtagtól, hogy a barát házaspárnál van az utca elején. A Kisfiú beállított hozzájuk, édesanyját valóban ott találta a konyhájukban, de rajtuk kívül még valaki ült ott az asztalnál: egy szőrmók, szemüveges ipse. Bozontos szakállabajsza, hosszú haja igénytelennek mutatta. Vajon mit akart rejtegetni ennyi szőrrel? Édesanyja kezdeti meglepődése, zavara múltán elmosolyodott és bemutatta őt. Nem sokra rá, pár nappal vagy héttel később elárulta neki, hogy már nem szereti az édesapját, ő ezt a bácsit szereti, nemsokára el fognak válni, szeretné, ha ő vele maradna, de el kell majd költözniük, ehhez a bácsihoz. Ezek után olykor eljárt velük kirándulni. Hogy utálta ezeket az együttléteket. Mert ugyan miről beszélgeszen ő egy vadidegen férfival? És egyáltalán milyen jogon fogdossa ez az ember az ő anyjának a melleit a Duna-parton? És ne akarjon neki gitárt venni, mert a térdén fogja széttörni azt a gitárt. Ne akarjon venni neki az égvilágon semmit. És különben is, a legjobban tenné, ha beszállna abba az ócska Trabantjába, ami olyan gagyi, hogy még az autós kártyáin sem találta meg, magára vágná az ajtaját, beindítaná azt a zörgő-prüszkölő-krahácsoló motorját, és kiporolna vele az életükből, hogy többé sose lássák. Mindezt persze csak gondolta a Kisfiú, lázadni nem mert. Egyszer azonban, amikor szintén a Trabantban zötykölődtek valahová, ő hátul, a turbékoló gerlepár elöl, váratlanul előntötte a bátorság, és megszólalt: „Anyu, én, lehet, hogy mégis apuval maradok.” Akkora csönd ült rá aztán erre a mondatra, hogy majd’

szétfeszítette azt a pufogó kasztnit. A visszapillantó tükrében figyelte édesanyja arcát, amint némán megvonaglik, majd a robogó fák felé fordul, hogy elrejtse a szemében égő kín parazsát. Tudta, hogy most kést szúrt édesanyja agyonfogdosott mellei közé, de kölcsönkenyér visszajár – gondolta, és a szíve kemény lett, akár a kő, még ha legbelsejében zokogva ölelte is már az anyját, csókolgatta, hogy ne haragudjon rá.

Egyik este gyanúsán üres volt a ház, csak édesanyja teregetett ingerülten a fürdőszobában. Elindult, hogy megkeresse a többieket. Először a nyári konyhába ment, mert tudta, hogy az a nagycsalád központja. Nem tévedett: apja zokogva ült a konyhasarokban, keresztanyja, nagymama, nagyobbik nővére pedig álltak körülötte, és vigasztalták. Egy mondatukat még elcsíphette: „Menjen csak, hadd vigye az az őseMBER!” Apja mikor felfogta, hogy ott áll az asszonyok mögött, kinyúlt felé, és magához akarta ölelni őt: „Gyere ide, kisfiam.” De ő nem volt rá képes. Még soha nem látta az apját sírni. Ráadásul ennyire összetörve, maga alá roskadva. Idegennek érezte, akinek a könnyeivel semmi kedve nem volt összemázolni magát. Tudta, hogy megbántja vele, de inkább sarkon fordult, és visszament a lakásba.

Hosszú évekkel később ugyanígy sírt, zokogott, ha lehet, még jobban, szinte megsemmisülve, porig omolva az apja – amikor a börtön után először meg merte látogatni őt. „Bocsáss meg, bocsáss meg, bocsáss meg...” – nyüsztette, míg a földön térdelve lábait karolta, ölelgette, csókolgatta. Az asszonyok a teraszon álltak, ott rebbentek össze a jelenetre, ő a hintánál, Zoli haverja a kapuban labdával a hóna alatt, mert épp focizni mentek volna. Ezúttal nem tudta visszatartani a könnyeit ő sem, bárhogy is szégyellte magát miattuk a barátja előtt. Csak állt tehetetlenül, és fogalma sem volt, hogy mihez is kezdjen e nem mindennapi helyzettel. Mintha a benne komorló vasajtó is megcsikordult volna, és szinte látni vélte kilépni rajta nyolcéves önmagát, a Kisfiút. Csak jóval később jött rá, hogy ez akkor tévedés volt csupán, délibáb. Mert a Kisfiú valójában akkor merészkedett elő végleg és szívódott fel a nap sugarában vasajtóstól, amikor megfogta fönnakadt szemű apja kihült kezét, hogy megbizonyosodjon róla, valóban meghalt-e. Ő volt az első halott életében, akit látott. Amikor pokrócba csavarva kivitték a koporsóba, még elővillant bezöldült, félkopasz feje – aztán már semmi, csak a fedéldöndülés. Ő csak állt, megint csak tehetetlenül nővéreivel az indázó lugasban, és sírtak. Pedig ekkor már meglett férfi volt, családapa. De fájdalom mélyén megkönnyebbülést is érzett. Mert fölismerte, hogy az ő története immáron lezárult. És hogy talán nincs még késő elkezdni élni.

KISS BENEDEK

A nagy behemót

Nyammog húsomon az Ídő,
 a Nagy Behemót.
 Olyan szörnyű e nyammogás.
 Csavargatom a rádiót,
 jó híreket várok folyton,
 de csak a szemete jön,
 visszaköszönnek a dolgok,
 a mindenség salakja visszaköszön.
 Soha ennyi elégiát,
 soha ennyi limlomot.
 Mintha elfonnyadtak volna
 mind a liliomok.
 Mintha az Isten azt akarná,
 gebedjünk meg világában!
 Zümmögnek a számítógépek.
 Ennyi senkit még sohasem láttam.
 S a jövődő, az új hajtások?
 Csak bele a szennybe, lányok, fiúk!
 Repedezik a kő, az aszfalt,
 hajrá, vár a végtelen sehova-út!
 A káosz előnti a világot,
 minden az idegbajt harsogja.
 Megbolondulnak állatok, virágok,
 az élet a Nagy Behemót foglya.

Sokat szerettem

Szerettem az őszi esőt. S a tavaszt.
 S mikor a nyárban vadrózsa virít.

Szerettem a halált, ha nem halálos.
 Szerettem a város fölverte káoszt.

Szerettem a rendet, a pohár ásványvizet.
 Szerettem a bort, a sört, módjával mindegyiket.

Szerettem kis családom, gubancaival együtt.
 Szerettem, ami jött, vártam, ami nem jött.

Ó, mennyi mindent szerettem, a vén bérházat,
 Ne mondjátok, hogy nem volt bennem alázat,

Szerettem a postást s a muskátli-füzéereket,
 az éjszakákat, a négyszögre mért eget,

szerettelek én téged, életem, mi kijutott,
 szerettem a madárcsigigós virradatot
 e nagy világegyetemben –
 hát ti is békén viseljétek el engem.

Beszélgetés egy halott baráttal

Rózsa Endre emlékének

*Sugárzó arcoddal beszélgetek.
Komoly, nyárvégi sugárzás ez.
Szigorún fordul felém szemed,
s vonz, vonz magához, akár a mágnes.*

*Mi újság azóta veled, barátom,
hogy kihűlt ez a bűvös sugárzás?
Kerülgeti lelked a Földet, s a láthatáron
magasan te vagy az a csillag-bogárzás?*

*Azt mondtad egyszer egy szüretelő lánynak,
hogy szőlőszem-szeme van, ingerkedő.
A tiéd szelídesztenye volt, alvó tüze a nyárnak,
s alvó tűz azóta is, hogy elnyelt az idő.*

*Köszönöm, megvagyunk, rosszabbul bár,
mint mikor elváltál tőlünk.
Hetvenkedésünk bíz sok bajjal jár,
Lassúdik, poshad a vérünk.*

*A világ nem lett szebb, sem jobb azóta,
örülj, hogy idején leléphettél.
Kopottak lettünk, mint a bakanóta,
Te élőbb vagy, érvényesebb ennél.*

*Látjuk még egymást vajh valaha?
Gesztenye-szemed nem adhat választ.
Nagy úr a most, de nagyobb a soha,
Barátom, Isten veled és Isten velünk,
szívünkbeől sajtó áldott káprázat!*

VASY GÉZA
A férfikor számvetése

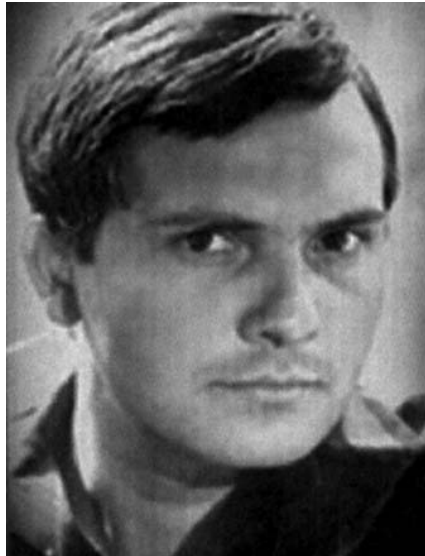
Rózsa Endre: „Se híja, se hója...”

Az utókor feledékenységéről könyvtárnyit összeírtak már elődeink s mi magunk is, mégse törődhetünk bele abba, hogy évtizedről évtizedre egyre több vitathatatlan érték vár arra, hogy az újabb nemzedékek, de idősebbek is megismerjék, gazdagodjanak általa. Természetesen nemcsak a szépirodalom alkotásairól, s nem is csupán művészeti alkotásokról vagy történelmi emlékekről van szó, ám úgy gondolom, hogy az ezredforduló két évtizedében talán éppen az irodalom vált a legnagyobb veszteség, nyolcszáz év magyar- és több ezer év világirodalma sodródott a közgondolkodás perifériájára. Az elmúlt egy-kétszáz év irodalom- és művelődéstörténete, bár hullámmozgásokkal, értékingadozásokkal, de kialakított egy olyan értékrendet, amely szinte egyértelműnek mutatkozott, s amely körvonalazta azt a tudásanyagot, amelyet az érettségi szintjén művelt embernek ismernie kellett. Ehhez elvileg hozzátartozott az az igény is, hogy a felnőtt egész életében szépirodalmat is olvasó lény. Manapság, sajnos, egyesek már az irodalomtörténeti igényű közoktatás szükségességét is kezdik kétségbe vonni. S ha ezt nem is javasolják, gyökeresen szűkítenék az ismeretek körét, hiszen állítólag már nemcsak Pázmány Péter vagy Zrínyi Miklós, hanem Jókai Mór, sőt Arany János is „nehéz” olvasmány a jelenkor ifjai számára.

Ha ez a helyzet a XIX. század legnagyobb klasszikusaival, mire számíthatnának a közelmúlt alkotói? Például Nagy László vagy Sánta Ferenc, akikről néhány éve mondták nekem magyar szakos bölcsészhallgatók, hogy műveik nehezen megérthetőek. S mire számíthat az a költő, író, aki el sem jutott addig, hogy kötelező vagy ajánlott olvasmány legyen? Aki meghalt, mielőtt még Kossuth-díjat vagy más nagyobb elismerést kaphatott volna?

Mire számíthat például Rózsa Endre életműve? Ő 1941. október 30-án született, Pécsen, tehát még most is csak hetvenesztendő lenne, ám 1983-ban súlyos betegség támadta meg, s 1995. április 18-án meghalt. A hatvanas évek végén nemzedékének egyik vezéregyéniségéként tűnt fel, megérdemelten és indokoltan. Erősítette ezt a szerepet, hogy nem egymagában, hanem egy csapattal együtt indult, a Kilencek

néven elhíresült költőkkel, akiknek 1969 decemberében jelent meg az *Elérhetetlen föld* című antológiája. Ez a könyv irodalomtörténeti jelentőségűnek bizonyult, s Oláh János címadó verse mellett embléma-érvényűvé vált Utassy Józseftől a *Zúg március* és Rózsa Endrétől az *Elsüllyedt csatatér* is. Ez az utóbbi vers azt üzent az állandóan a forradalmiságról harsogó kornak, hogy nincs lehetőség forradalmi érvényű cselekvésre, pedig voltképpen szükség volna rá. Hasonlót fejezett ki, már címével is erre utalva a második kötet (*Senki ideje*) élén az *Önarckép*: „ha árulás / kinek az árulása // történelemszűnet”. Elégge egyértelmű, hogy a forradalom, az árulás 1956-ra is utal. Ezt egyébként Nagy László antológia-beli előszava világosan kifejezte: a Kilencek „A torkonvágott forradalmak pirosát s gyászat viselik belül.” Belátható, hogy ez a költőcsoport nem vált a hatalom kedvencévé. Gátolták nemcsak elindulásukat, hanem kibontakozásukat is, ám ők még e korlátozottságban is érvényt tudtak szerezni maguknak. A nyolcvanas években azonban a neoavantgárd után kibontakozott a posztmodern áramlata, s ez kapóra jött a halódó szocializmus kulturális politikájának. Mindvégig paradox helyzetben léteztek ugyanis: az „elkötelezett”, a társadalmi feladato-

Rózsa Endre (1941–1995)

kat felvállaló irodalmat tekintették eszményüknek, ugyanakkor a valódi társadalomkritika az irodalmi alkotásokban is irritálta őket. Így szinte megőrültek az irodalmat a valóságtól elválasztani kívánó törekvéseknek. Nemcsak az akkor még negyvenéves koruk táján járó Kilencek és társaik, hanem fokozatosan az idősebbek, sőt már klasszikus alkotók is, mint Illyés Gyula, Németh László, Nagy László a perifériára kerültek, arra hivatkozva, hogy korszerűtlenek, hogy nem képesek megszólítani a mai olvasókat, beleértve természetesen az új írókat is. A klasszikusoknak ebbe az előkelő társaságába került tehát másokkal együtt, alig ismertén, ismeretlenül Rózsa Endre. Aligha hihető viszont, hogy ezeknek az alkotóknak a művei csupán az idősebb, sőt a legidősebb korosztályhoz képesek érvényesen szólni. Igaz, minden korszak más, minden nemzedék más és más szemléletű, életérzésű, a nemzedékek láncolatában azonban sokkal több a közös elem, mint azt a mindenkori ifjak elképzelni szokták. Nem hiszem, hogy előítéletektől mentes, nyitott szemléletű emberekkel nehéz lenne megszerettetni Rózsa Endre költészetét. Álljon is itt mindjárt példaként egy olyan vers, amely kivételesen még azt az életkort is megadja, amelyben a költő megírta.

„Se hía, se hója...”

Töprengés verseskönyvek mellett, 35. évemet taposván

*A szívem, a vállam erős még,
se hía, se hója hajamnak,
s ha tagadnám negyvenegy őszét,
hihetnél friss-fiatalnak.
Ép szellemem és a gerincem.
(Csigolyámban a méz sokasul már.)
Gyülelévész birodalmam: a nincsen,
s ami lenne, ha volna – koholmány.*

*Ami lenne, ha volna... Vajon mi?
Mi kellene mondd, mi hibádzik?
Példást még futja dalolni,
s mersz majd cselekedni gigászit?
Mit akarsz, mire vársz, mire áhítsz,
ki igéz, hova jutsz, ha elindulsz?
Bezárul a válasz, e nyár is...
Örülj, ha megáll egy üres busz,*

*örülj, ha Budára a kompon
átúszol egy óra gyönyörre,
s nem pottyán a satnya falomból
finnyás hernyó a sörödbbe.
Örülj, ha sötét szemeidre
még visszarágyognak a lányok...
Örülj: aki többre se vitte,
förmédhet: „Még mire vágyott?”*

*Itt kell magamat kiröhögnöm!
(Önirónia... Hm. Kiderült-e?)
Ki ránt ki e kátyú-időből?
Rám forr vad iszapja gyűrűzve.
Ragadd meg az üstöködet – s föl!
Mindennapi már ma e példa:
magadat – te cibáld ki e helyről,
ama Münchhausen te legyél ma!*

*Nem adom magamat meg a múltnak!
Sorsunk – ez a dolga – betelhet;
de bennem idők igazulnak,
s igazolva, jövőbe emelnek!
Utólag – minden előzmény.
Se hitem, se lejárt fogadalmam.
A szívem, a vállam erős még,
se hía, se hója hajamnak.*

A magyarzó alcím megad egy műfaji érvényű kifejezést: töprengés. Értésülünk egy vers-életrajzi helyzetről: mindegyik verseskönyvek mellett kerül sor. A kötetek tartalmazhatják akár a szerző munkáit, akár más költőét is. Akaratlanul is felidéződhet bennünk Vörösmarty Mihály híres műve, a *Gondolatok a könyvtárban*, azzal a kiegészítéssel, hogy ott az emberiség történelmi sorsa a tét, itt elsősorban a személyiségé. Ott az egyetemes tudáskincs kerül a mérlegre, itt pedig egyetlen életút. Méghozzá az átlagos emberi élet útjának „felén”, amikor oly sokan jutnak „nagy, sötétlő erdőbe”, s keresik az igaz utat. Minimális eltéréssel krisztusnak is nevezhetjük a szerző életkorát, amelyet aligha véletlenszerűen nevezett meg, ráadásul ilyen pontossággal. A 35. évhez azt is érdemes magyarázatként hozzátenni, hogy ezekben az évtizedekben ez volt a fiatal életkornak szinte hivatalosan is a határa. A művész eddig számított fiatalnak. Eddig kaphatott például a „fiataloknak” fenntartott keretből lakást.

A Fialat Írók József Attila Körének ekkor éppen Rózsa Endre volt a titkára, s betöltvén az évet, le kellett mondanania. A „friss-fiatalság” minősítésének érvénytelensége tehát nem is annyira életerőben, mint inkább a társadalom értékrendje szerint válik kérdésessé. Nyilvánvalóan az 1976-os esztendőről van szó, s a versbeli jelenidő még pontosít is: a nyárvég fogalmazódik meg. Maga a vers a Tiszatáj 1976. novemberi számában jelent meg, tehát a megírás után hamarosan, egyébként a 35. évet éppen betöltve.

Mintha már vége lenne a nyárnak, ám a személyiség a „férfikor nyarában” jár, legalábbis ott kellene éreznie magát. Fizikailag, biológiai szempontból hangsúlyozottan ép és egészséges ember képe bontakozik ki. Már a vers címe is ezt nyomatékosítja: „Se hía, se hója...”. A szív, a váll, a szellem, a gerinc ép és erős volta fejezi ki a látszólagos hibátlanságot, s ezt csupán játékosan és zárójeliesen kérdőjelezi meg a kezdődő meszesedés. És az sem a szellem mellé jelle-

pes erővel helyezett gerincre vonatkozik, csak a csigolyákra. Később ragyognak a sötét szemek, s „visszara-gyognak a lányok”.

Az idézőjeles verscím Adyra utal. Az ő *Álcás, vén valómmal* című költeményében szerepel ez a kifejezés, de tanulságos az egész verset újraolvasni:

„Vén, lógó fejemnek / Fiatal az arca: / Mintha a gyermekség, / Eljátszott gyermekség / Játszadonna rajta. // Ingó lábaimmal / Bátorakat lépek, / Minthogyha cél felé, / Nagyszerű cél felé / Hajtana az élet. // Barna üstökömmek / Se hítja, se hója, / Mintha tán ez volna / És igazi volna: / Lelkem takarója. // Nagy szemeim olykor / Asszonyoknak intnek, / Minthogyha az öröm / Az eleven öröm / Pártfogolna minket. // Álcás, vén valómmal / Titkon nyögve, fájva, / Ifju szívvel megyek, / Csúfolódva megyek / Az öreg halálba.”

Az üstök szó igencsak régies manapság, ám nyilván azt is az Ady-vers emléke építette be Rózsa versébe. Ez a szó inkább csak a szólásban él már (Ragadd üstökön a szerencsédet!), s közismert humorral erre játszik rá Münchhausen báró mesés története. Logikusan kap helyet tehát a báró úr is. Az Ady-vers egyébként 1908-ból való, a mindössze harmincéves költő műve, s a fiatalság és az öregség, a látszat és a valóság kettősége hullámszik át rajta. Rózsa Endre verse nem erre épül, nem a halálra, hanem az igazabb életre készülő férfi mutatkozik meg, aki nem kijelent, hanem medítál, töpreng, vitatkozik – önmagával és a köznapi életérzésekkel. Hangsúlyosan kerül át Adytól az asszony-motívum, lánnyá fiatalítva, s ahhoz is kötődve, de általánosítva az öröm képzetköre.

Akár 33, akár majdnem 35 évesen megérinthez bennünket a számvetés igénye, s bármikor szükségessé válhat, ha sorsunk valamiért kiélezett helyzetbe kerül. Ilyen lehet önmagában az is, ha véget ér a fiatalságunk. S valóban kevés vigasznak annyi, hogy az idő-södésből semmit se láthat az, aki ránk tekint. A gondok megértéséhez kulcsszó a *kátyú-idő* kifejezés, amely egy létállapotot terjeszt ki hosszabb időszakra, továbbá segítenek a kurzivált kifejezések, amelyek az időbeliséghez és az értékek világához kapcsolódnak: „ami lenne, ha volna – majd – aki többre se vitte – mindennapi – utólag”. Meghatározó a kurziválás nélkül megismételt „ami lenne, ha volna”, a hiányérzet nyomatékosított kifejezéseként. Ez az, ami nincs, ezért nevezhető gyülevésznek a birodalom, s a rosszálló jelentésű melléknév értékhiányra utal. Egyértelmű, hogy az elképzelt, személyesen megvalósítandó élet-értékek köre és maga a megvalósulás között tátong valamiféle szakadék. Igen ám, de „Példást még futja dalolni”, s ezt éppen ez a költemény is bizonyítja.

Viszont ott marad a jövőre vonatkozó patetikus-romantikus kérdés: „mersz majd cselekedni gigászit?” Rózsa Endre persze pontosan tudta, hogy nem a Petőfi-példa legújabb megvalósítása lehetne a gigászi tett, s ezt szemlélteti közvetlenül is a néhány évvel korábbi *Petőfi 73*, valamint a költői hivatással foglalkozó versek sora. A „*Se hítja, se hója...*” záró versszak nem ad konkrét választ a gigászi cselekedetre, nem értelmezi azt, ám ez nem is várható el, hiszen elhangzik az önfeladást elutasító kijelentés, s ennek alapján a dal, a mű igaz és az életet igazoló lesz majd.

E vers különlegessége, hogy sokrétű, de nem egyértelmű az életút és az életmű kapcsolatrendszere. Két sorsvonal, amely hol szorosan egymás mellett, hol távolodva fut. Nyilvánvaló, hogy a személyiség mindegyikében a tökéletességet keresi. S feltűnő, hogy a hiányérzetet nem a poéta-teljesítmény kapcsán fejezi ki. A magánélet, a társadalmi hétköznapiok hagyják kielégítetlenül, s ezt boncolgatva állítja szembe tulajdon sorsát az átlagével. Bizony, miért lenne különb a költő életsorsa, mint bárki másé. A versbeli kérdések sora számtalanszor megbolygathatta a gondolkozó embert, s az öröm, a mulandó gyönyör, a ragyogás apró, megélt idilljeivel próbálkozhatott vigasztalódni. Az önbiztatás az örömeleve korlátozott, hiszen annak miért kellene örülni, hogy működik a főváros tömegközlekedése? A gyönyör miért csupán egy órányi? A lányok sokaságának említése semlegesít, hiszen az egyetlenre lenne szükség. Különbben is vége lesz a nyárnak, satnya a falomb, s kijózanító a képzeletbeli átlagembernek a nagyot akaró telhetetlenséggel szembesítő kérdése. Bizony, szükséges az önirónia, de a kátyú-idő iszapja fojtogat, s a megoldás csak a veszélyben lévőtől várható. Szembe kell fordulni, szakítani kell a múlttal. De melyikkel? Nem a költői ars poeticáról van szó, akkor pedig csak az életsors lehet veszélyhelyzetben. Felidéződhet bennünk József Attila utolsó előtti verse, a kérdéseivel is: „Végre mi kellett volna, mond?” s a válaszával: „örülj, ha jut tüzelőfára, / örülj, itt van egy puha párna, / hajtsd le szépen a fejedet.” A drámai felhangú önirónia itt is meghatározó, József Attila azonban a legutolsó számvetéshez jutott el szárszói verseiben, Rózsa Endre pedig még csak egy életszakasszal vetett számot, azt kívánta lezárni, s az életerő át is lendítette a krízisen.

Az olvasónak persze nem feltétlenül szükséges sem a vers keletkezési korát, annak társadalmi viszonyait részletesebben ismernie, sem a szerző életrajzát. A 35. életév és a kor felfogásának kapcsolata talán mégis hasznos közlés volt. S az sem lehet egészen felesleges, ha megtudjuk, hogy e vers megírásának időszakában a költő magánélete, házassága válságba került, végül

válásra kényszerült. Bár erre egyetlen utalás sincs a vers szövegében, mégis ez a kátyú-idő elsődleges jelentése, ebből kell kiszabadítania magát. Szétfoszlott a magánélet elképzelt birodalma, *ami lenne, ha volna*, az *nincsen*, s így *koholmány* meglétét állítani. Azokban az években a válás még nem számított mindennapos dolognak, a versbeli kifejezés elsősorban aligha erre utal, inkább arra, hogy az ember csak magára számíthat: vagy megadja magát a múltnak, vagy cselekszik, bármennyire nehéz és fájdalmas a szakítás. Ez a költemény egy adott élettrajzi helyzetet általánosít, bármely krízis megoldásának útját vázolja fel, azzal a tudattal, hogy mindez nem könnyű, s hogy ami volt, ami megtörtént, az nyomtalanul nem törölhető el. Egy interjúban vallotta meg a költő: „Életre szóló nagy traumám az, hogy annak ellenére, hogy nem terveztem én ezt a válást, ki kell bírnom a lányomtól való távollétet” (*Olvasó Nép*, 1989. 1. 111.). S bár az új házasság boldogságot ígért, egy fiúgyermek is született, a traumát csak mélyítette az 1983 őszi tragikus betegség, az *Agyérelzáródás*, amely kényszerűen eltörölte a „*Se hía, se hója...*” testi-lelki állapotát, s a változatlan erejű versekben az elképzelt jövőt egyre inkább a haláltudat hatotta át. Végérvényesen *koholmánynak* bizonyult az eszmény, lehetetlennek a *gigászi* cselekedet. A *fogadalmak* egy része betarthatatlanná vált. Igen, igaz: „*Utólag* minden előzmény.” S ami megtörtént, az valóban nem feledhető. Az élet végén *Az ötvenharmadik ősz* elégikusan idézi fel a múltat, a *friss-fiataltságot*, s részben még a most elemzett verset is: „Ötvenharmadik ősz, mit vársz még, mire még? / Nagylányunk, Lídiánk mély szemeket függeszt / a – ki tudja, hová? Bár jelenés vakít, / nem válunk soha – s itt vagy még!”

Van egy talányos sor az utolsó versszakban: „*Se hitem, se lejárt fogadalmam.*” A mondat szerkezetileg visszautal a címre, s két fele önmagában könnyen értelmezhető lenne, de együttesük rejtélyes, hiszen egy tagadás és tagadásként megfogalmazott állítás egymás mellé helyezése. A *fogadalmak* változatlan érvényessége a házasságkötés esküjére, elköteleződésére kevésbé vonatkozhat, hiszen éppen az veszti el érvényességét. Inkább a személyiség következetes vállalását jelzi: a *kátyú-idő* leküzdése nem fog személyiség-átformálódással járni. Az akkor következhetne be, ha *megadná magát a múltnak*. Ám mégiscsak elképzelhető az is, hogy e sor értelme szerint nem a beszélő egykori fogadalma vesztette érvényét, hanem a válás mélyülése miatt az a hite vált semmissé, hogy még minden rendbe jöhet. De ha mégsem így van, mire utalhat a hit hiányának közlése? A vers egészének összefüggésében nyilván nem a vallásos hitről van

szó. Az is belátható, hogy költészetének erejéről, távlatairól meg van győződve a szerző, hisz bennük. Értelmezésem szerint abban nem hisz a vers vallomástevője, hogy a *kátyú-idő* múlttal terhes jelene megváltoztatható, a hajdani rendezettség helyreállítható, mert az „*ami lenne, ha volna – koholmány*”. Nincs más megoldás, csak a távozás. Lehetséges tehát e sornak az értelmezése a konkrét élettrajzi helyzet, s lehetséges a versben nem részletezett válság szintjén. Ez a kettőség polifonabbá teszi a jelentést.

A döntés ugyanakkor kudarc is. Annak bevallása, hogy a magánélet birodalma *gyülevésszé*, az életterv *koholmánnyá* vált. A felelősségről nem esik szó. Tökéletes ember nincs, a felelősség mindig közös, ez a vers azonban az elmenekülés, az elindulás szükségességét hangsúlyozza abból az állapotból, amelyet mások célnak, a megállapodottság ideálhelyzetének tekintenek a munkahely, a család, a lakás háromságát elérve. Ám ha a család felbomlik, ha az otthonosság, majd a lakás is elvész, bizony kétségessé válhat a jövő, s akkor marad a versbeli jelenidőben az „egy óra gyönyör” s a lányok szeme villanása. Bizony kell az ironia, kell az önironia, s a játékosnak vélt, ám groteszk rájátszás Műnchhausen történetére. A mesehős lehetetlent cselekedett, s a vers hőse is erre készül, biztatja önmagát, de sejti, hogy csak a mesében biztos a csoda. S az emberi idő más, mint a mesebeli. E versben folytonosan szembesül a három idősík. Az életidőben a fiatal felnőtt éppen középkorú férfi lett. A költői munkásságban nincs elmozdulás, mindhárom idősík a mű érvényességét érzékelteti. A személyiség felnőttkori életében történik radikális változás. Egy másfél évtizedes férfi-nő kapcsolat bomlik fel, a kezdetben nyilván ideálisnak, életre szólónak elképzelt válik folytathatatlanná. Ez a jelen. A jövő, a *majd* kérdéses még, de az életerős férfi önmagában bízva zárja le e versben a drámát.

Rózsa Endre következetesen vállalta a magyar líra több évszázados szellemi-szemléleti hagyományait, s ragaszkodott ahhoz is, hogy használja a klasszikus versformákat, ritmusokat. Pécs szülötte „pannon” természetnek bizonyult, az antik hagyományok ápolójaként kedvelte az időmértékes verselést. Feltűnően gyakorta használt anapestusos ritmusokat, kortársai közt bizonyosan ő volt ebben a legkövetkezetesebb. Általában is megfigyelhető, hogy a magyar költészet sokkal jobban vonzódott a nyelvünk ütemhangsúlyos ritmusának könnyebben megfelelő, ereszkedő jellegű daktilusokat, trocheusokat használó sortípusokhoz, mint az emelkedőekhez. Azok közül csak a jambikus ritmus terjedt el, a jambusokkal kevert anapestusos sor kezdettől ritka.

Ez utóbbi ritmus a sok aprózás miatt jóval dallamosabb hatást kelt, az emelkedő jelleg pedig végső soron határozottságot, szellemi harciasságot is kifejezhet, amelyet erősíthet, ha az anapesztus hosszú, tehát nyomatékos szótagjai a szavak belsejében helyezkednek el. Így van ez a „*Se híja, se hója...*” esetében is.

A *se híja, se hója* léthelyzet egyetlen embernél sem tarthat örökké. Van, akinek a haja hullik, van akié

fehéredik, másnak a szeme, a hallása, az emésztése károsul. Egyre több híja lesz az egészségnek. A szellem is ritkán marad mindvégig ép. Rózsa Endre egészségét túl korán érték túl súlyos csapások, s korán elhagyott bennünket. Ám itt maradtak a versei. Besorolódtak nyolc évszázad legszebb magyar versei közé. Magunkat szegényítjük, ha nem ismerkedünk meg velük.

SOMOS BÉLA
A pesti srác

*Hogy eljött az örök tavasz-ősz
október huszonharmadikája
vonul millió egyidős
ifjú és öreg, világ világa*

*lyukas zászlón át fúj a szél
a villanyrendőr tétovázik
a Bem-rakpart, a Kossuth tér
Petőfi arca rávillámlik*

*és dől a szobor, és széttörik
a hazugság szimbolikája
a pesti srác megszületik
mundérja a viharkabátja*

*

*És jön sok ős, sok szürke ős
levélhullató némasága
tétován téblábol, időz
tudja, nem tudja, milyen árva*

*pusztítja, felejteti magát
pótszeren él, sorvad a szárnya
zsugorodik, mint a világ
jövőjét eszi (már-)már zabálja*

*megfogyva bár, de törve nem?
sötét dióba zárva lenni?
törésre várva szüntelen?
kínok közt megszületni?*

*

*Ha eljön az igaz tavasz-ősz
ne higgye soha, hogy hiába
a pesti srác haja már ős
de várja még, és egyre várja*

SERFŐZŐ SIMON
A pesti ember

Nem voltam otthon, hiszen délelőtt volt, az iskolapadot nyüstölhettem, amikor a tanyába beóvakodott a pesti ember. Ez nem is azon nyomban derült ki, amikor késő délután hazacaplattam, hanem este, amikor bejelentetem, hogy másnap nem kell iskolába menni, s szüleim a cipőmet akarták megtakaríttatni velem: a latyakokban én kentem össze, nem ők! Ne piszkosan dugjam az ágy alá. Nekem viszont eszem ágában sem volt a vízzel félig teli lavór mellé ülni, s pucolókéssel, ronggyal, kefével lecsuszkolni róla a sarat. Máskor se, nem még most.

Azt már mindenki tudta, a bakterházról kezdve, ahol kezemben az iskolatáskával felszálltam reggelente a vonatra, el a faluhátar legszélső házáig, de azon túl is mindenütt a környéken, hogy Pesten kitört a forradalom. A szél is, mint a fákról lezuhanó falevelet, ezt a hírt hordta, nem beszélve a faluból városba bejáró munkásemberekről. Akik a rádióból hallott értesüléseiket kiegészítették a faluban történekekkel.

– Ütik már itt is őket – jegyezte meg anyám.

Hogy kiket ütnek, nem tette hozzá. Akik minket is ütöttek, gondoltam, és még sokakat a faluban, ha nem is bottal. Kiderült azonban, hogy nem bántotta azokat senki, pedig legtöbbje megérdemelte volna, az ablakot verték csak rájuk, amitől úgy megijedtek, hogy elszök-döstek otthonról. Állítólag a Zagyván keresztül, éjszaka, amikor senki se látta őket.

– Ide is beszökött valaki jöttment. Pestről, állítólag. – Ezt apám mondta, nehogy meglepődjek, ha meglátom, akiről beszél.

Pedig meglepődtem bizony.

Ám ennél többet nem kötött az oromra. Én viszont szerettem volna tövéről-hegyére járni, hogy kiderüljön, ki lehet az illető? Aztán arra riadt a gondolatom, hogy azt se tudom, most hol van? Csak nem bent a nagyházban? Mit csinál ott? Csak nem fekszik? Netán az én ágyamban?

Talpra szöktem, szembefordulva a szüleimmel. Beengednek oda valaki idegent, mi meg idekint vagyunk a nyári konyhában? Ki is rabolhat bennünket.

Az óvatosságra szüleim intettek mindig, ami, úgy látszik, őrjük nem vonatkozik.

Kezdtém volna kinyitni a számat, ami mostanában olyan nagy tudott lenni, nem ártott volna betapasztani. Apám egyszer-kétszer már megígérte, hogy ő majd tesz róla, mire elhallgattam gyorsan.

Hátam mögül az ajtón kopogtatást hallottam. Meglepődtem, mert ilyenkor, lámpagyújtás után senki

nem szokott hozzánk jönni. Ki lehet az? A kutya vakkantott egy-kettőt, de nem úgy, mint amikor valaki idegent lát. Aki most akar bejönni az ajtón, ezek szerint már nem ismeretlen neki. Volt ideje szemrevételezni.

Nem úgy, mint nekem. Most se szívesen tettem, mert amikor belépett a küszöbön, morogtam csak valamit a fogam közt, s bevonultam a pokróccal letakart dikó s kemence közötti szűk helyre. Persze tágasabb hely a konyhaasztal körül se volt. Nem is azért épült ez a nagyház előtti nyári konyha, hogy ide vendégek jöjjenek. Magunknak csak. Az istállóból, kazlak közül ide tértünk be átöltözni, télen meghúzódni a hideg elől, ne a nagyházba.

– Csak nem fázik? – kérdezte rögtön anyám.

– Nincs még olyan hideg – nyugtatta meg az idegen. De azért odaállt a tűzhely elé, jólesett neki a meleg.

Nekem is jólesett volna, mert az ablaknál, ami elé behúzódtam, éreztem szivárogni a hideget. S másor, ölembe véve a macskát, én szoktam a sparheltnek vetni a hátam.

– A rádiót szeretném meghallgatni – mondta, s a hóna alatt hozott táskáját szinte észrevétlenül letette az asztal lábához.

Hallgassa, gondoltam, s tüntetőleg kivonultam. Bevettem magam az istállóba. A tehének közt is jobb nekem, mint hogy őt lessem. Bár szerettem volna én is a rádiót hallgatni. Beleborzongtam az éteren áthallatszó puskaropogásba. S izgultam, sikerüljön visszafordítani az oroszokat. Menjenek ők csak haza! Mekkora országuk van! Elférhetnek benne.

Az iskolában a tanárok lelkesedéséből is jócskán ragadt rám. Közülük egy-kettő sunyított csak. A többiek tele voltak fölszabadultság-érzéssel, közvetlenek voltak a gyerekekhez, nem úgy, mint másor. Leálltak velünk beszélgetni, s ami a legjobb volt, a feleltetéstől is eltekintettek.

A tanítás végén padtársammal s még egy-két rosszcsonttal elmentünk a Tisza-hídhöz: hosszú sorokban vonultak rajta a tankok. Ki tudja, honnan jöttek. Vad dübörgéssel bevették magukat a városba, ahol a konvoj kétfelé vált, s úgy folytatták az útjukat. Az egyik részük át a vasúti hídon csörtetett, másik a rampán keresztül a Jászság felé. Félelmetesek voltak, ahogy csikorogtak a lánctalpak, s forduláskor szántották az aszfaltot. Döbbsen néztük vonulásukat, aztán gondolatainkba merülve szétszéledtünk a sötétedő utcákon.

Várt ránk az iskolaszünet, és nem lehetett tudni, meddig tart. Csak jó sokáig tartson, azt kívántuk.

Erre fel hazajövök, s legszívesebben visszafordulnék. Itt van valaki jöttment, aki, mint kiderült közben, azért szállt le a vonatról, mert jegye csak a szomszéd faluig szólt. Pénze nincs, ezért a vasút mellett gyalogolt tovább.

Aztán úgy gondolta, bekéredzkedik valamelyik tanyába, s majd holnap folytatja útját az anyjához, aki állítólag a keleti országhatárnál lakik, vagy ha Pesten csillapszik a helyzet, oda indul vissza. Majd még meglátja.

Addig meg élösködik a nyakunkon, háborodtam fel magamban. Közben állandóan zavar a jelenlétével, nem csinálhatok azt, amit akarok.

Mikor már kezdtem unni magam a szalmán fekvő tehenek közt, akik mellé lekuporodtam kicsit, felültem a hátukra, majd amikor lecsúsztam onnan, hogy felmászom rájuk újra, felállt az egyik, hogy ebből neki elege van. Erre fogtam magam, odasettenkedtem a kiskonyha ablakához, benn van-e még a pesti ember? Benn volt, csak most már az asztal előtt ült, bögréből tejet ivott, előtte a tányéron jó adag tojásrántottát láttam.

Egészen jól tartja anyám, gondoltam. Egyből meg is nehezteltem rá. Nekem mikor adott ilyen vacsorát? Kétfogásosat, aminek a második fogása három tojásból sütött rántottából állt? Azt mondta mindig, hogy a tojás kell a piacra, egyek inkább mást.

Én még nem is ettem, mióta itthon vagyok. Anyám nem ért rá a hasammal foglalkozni.

S most az kezdett foglalkozni énelem. Visszaforodtam, megfogadva, hogy ha hívnak, se megyek a konyha felé. Csak azért is megmutatom: inkább éhezem. Kint alszom az istállóban. Meg tudok én a jászolban ágyazni magamnak. Van benne széna, törek. Puhább fekhelyem lesz, mint odabent. Fűtésem is lesz, a tehenek belehelik az istállót.

Amíg az ágyazással voltam elfoglalva, visszaidéződött bennem, amit elébb a kiskonyhából kihallottam. Apám a rendszert szidta, a kiszolgálóit. Láttam, ahogy hadonászott a kezével, az asztalra is rácsapott. A rádió szólt, épp híreket mondtak benne. Az idegen fölemelte az ujját, hogy figyeljenek csak! Én is velük figyeltem volna, ha nem látom a terített asztalt, s idekint a szél se fúj. Hidegével épp akkor suhintott végig rajtam. Mintha valaki jó hajlós vesszővel vágott volna hátam.

Nem tudom, mennyi idő telt el újra az istállóban, amikor halottam, hogy valaki bemegy a nagyházba. Anyám volt az. Amikor visszafordult, megismertem a hangjáról, engem keresett:

– Hol vagy, kisleány?

Azért se válaszoltam neki. Ha neki fontosabb ez a ki tudja, honnan idevetődött ember, akiről azt se lehet tudni, kicsoda, azzal foglalkozzon, ne énelem. Úgyse hiszem el, hogy nincs pénze, a vonatra nem tud jegyet váltani. Nem, mert nem akar. Ingyen akar élni!

Vagy mást akar.

Talán nincs is neki hova mennie. Ha volna, azon lenne, hogy továbbálljon. De úgy vettem észre, nagyon

otthonosan érzi magát. A nagyházban ő tanyázik, mi meg ebben a szűk konyhában szoroskodunk. Csak enni jön ki. A helyében én se mennék tovább. Bolond lennék.

Anyám kihúzott a tehenek elől, hogy mi bajom van, mondjam meg, mi nem tetszik? Már az idegen ember is megjegyezte, hogy eltűntem.

Az foglalkoztatott a legkevésbé. Az se érdekelt különösebben, hogy kapok-e enni vagy nem. Már nem éreztem éhséget. Elálmosodtam a tehenek előtt, le szerettem volna feküdni.

A nagyházban lenne a legjobb, a rendes helyemen, de oda nem megyek be, nem alszom egy fedél alatt egy olyan valakivel, akinek nemhogy a szeme, a füle se áll jól. Nagy, lapátnyi cimpái voltak. Előreálltak, mint a kutyanak, ha fülelni kiáll a kapuba.

– Mért jött ide? Maradt volna otthon! – fakadtam ki.

– Az neki nincsen – mentegette anyám. – Albérletben lakik Pesten.

– Lakjon! Mi bánom én!

– Csak azért fizetni kell ám. De ő el van maradva, azt mondta, most akart törleszteni.

– Akkor törlesszen!

Ekkor anyám egy elég zavaros magyarázatba kezdett. Állítólag mostanában kellett volna fizetést kapnia. De ahol dolgozik, már egy hete zavargások voltak, s nem került rá sor. Az albérletből ezért adták ki az útját.

Hittem is, nem is. Biztosan nem fizet hónapok óta, úgy szeretne lakni. Nálunk meg nemcsak lakik, eszik is.

Anyám igyekezett megnyugtanni:

– Megtéríti majd, azt mondta.

Meg, az ilyenek azt szokták! Ezt anyám mondogatja azokra, akikből semmi jót nem nézett ki. Hagytam inkább, hogy rávegyen, menjek be vele a nyári konyhába, ne idekint kuksoljak, meg lehet itt fagyni.

A nagyfülűt már nem találtuk az asztalnál. Becaplatott a nagyházba. Lefogadtam volna, hogy nem mosott lábat. Én se szoktam minden este, de az én vagyok. Ő viszont tartson rendet, ne bűdösítse tele a házat. A cipőjének akkora talpa volt, mint egy tepszi. Mekkora láb fér abba! Főleg, ha az nem is cipő, hanem, ahogy észrevettem, jófajta csizma. Talán, hogy ne lásuk, ráhúzva a nadrág szára.

S ekkor történt valami. Hirtelen nem tudtam, mi lehetett az. Mintha elszedültem volna. Néhány pillanat kellett, hogy kitisztuljon az eszem. Akkor se teljesen.

Apám valóban nem tudja, ki fészkelte be magát hozánk? Biztosan tudja, kicsi gyerekkoromban, ha bejött valaki a vasút mellől, adnánk neki karéj kenyeret, szállást éjszakára, hadd húzná meg magát a kazal mellett vagy az istállóban, mégse az árokban hajtsa le a fejét, apám elkért tőle valami papírt, amivel igazolni tudja

magát. Hadd lássa, kivel áll szemben. S még akkor se aludt nyugodtan. A sötétben, amikor nem lát az ember, sok minden megtörténhet. Óvatosságból a lámpát is égve hagyta reggelig.

S most, hogy kérdezősködtem, apám kibökte, a mostani jövevénytől nem kért igazolást, semmit. Képes volt anélkül beengedni a portára. Régen jártak errefelé ilyen tanyákba bekéredzkező emberek, s elfeledkezett róla, magyarázkodott.

Bosszút is állhat! A házat ránk gyúzhatja. Szaladhatunk kifelé belőle.

Apám hol felállt a székről, hol leült. Körültekintőbbnek kellett volna lennie, de most már mi tegyen?

– Majd én kiforgatom a zsebeit – ajánlkoztam. – Megtudom, kicsoda ő, csak aludjon el.

– És ha észrevesz? – kérdezte azonnal anyám.

Vegyen! Majd mondok valamit, s jól van. Szoktam én fülleneni. Nem nagy dolgokat, mert a kicsik is kitudódnak mindig. S utána lehet szégyenkezni.

Ha altatóport veszek be, most akkor se tudtam volna elaludni. Rávettem a szüleimet, hogy idekint dőlök le, ők meg, amikor felmennek a nagyházba lefeküdni, ne zárják kulcsra az ajtót, hogy később belopózhassak. A végére járok, miféle jó madár röpült ide ebben az október végi időben.

Egyedül maradtam. Bekapcsoltam a rádiót, mit mondanak benne, az oroszok visszafordultak-e már? Hiszen a Tisza-hídon tegnap még befelé jöttek.

Kukoricaszár-tuskókat tettem a tűzre, nehogy kialudjon, vártam valamennyi ideig, talán egy óránál is többet, aztán vettem a kiskabátomat, lábamra a bakancsot, ha sáros, ha nem, s becsuktam magam mögött a nyári konyha ajtaját. Lépdeltem a másik ajtóhoz.

Meg voltam győződve róla, hogy már alszik mindenki. Szüleim a konyhában, a támlás ágyban, ahol szoktak, az idegen meg benn a szobában, a nagydudda alatt.

A fogas közvetlenül az ajtó mögött volt szöggel a falra erősítve. Azon csüngött a pesti ember kabátja. A kezem már benne is járt a zsebében. Piszkos zsebkendőt, kacsokat éreztem a markomban.

Nem volt más választásom, be kellett óvakodnom a szobába.

Igazából a táskájára voltam én kíváncsi!

Tartottam tőle, hogy a szobaajtón túlra merészkedjek. Mi lesz, ha az idegen elkapja a nyakam, mint a libát? Gágognék?

Négykézlábra ereszkedtem, s átmásztam a küszöbön. Látni nem láttam semmit, mert szuroksötét volt. Kitapogattam először a szekrény oldalát, a fejemmel nehogy nekimenjek. Aztán a sezlön következett, majd

az asztal lábát markoltam meg, a székekét. Melyiken találom meg, amit keresek?

Közben fülelnem kellett, alszik-e a tepsitalpú? Nem ébrednek-e a neszezéseimre? A csúszásban-mászásban kis szünetet tartottam, még a lélegzetemet is visszafogtam.

Átkúsztam az asztal alatt. Ezen az oldalon egyik széken sem találtam semmit. Majd a másikon. S ott már megmarkoltam valamit. A táskáját! Vontam volna magamhoz, hogy iszkolok vele kifelé, amikor fellöktem az egyik széket. Csapott olyan zajt, a szomszéd tanyában is felébredtek. Én meg hagyva a táskát, ahol volt, iszkiri kifelé!

Közben apám hangját hallottam:

– Ki az? Mi az? – Úgy tett, mintha meg lenne rémülve.

Anyám csillapította:

– A macska lehetett. Sicc te!

Meggyújtotta a lámpát, hogy meggyőződjön róla, ki járhatott idebent, mintha nem tudta volna.

Ezek után hogy s mint aludtak a bentiek, nem tudom. Én jó darabig le sem hunytam a szemem, hallgatóztam, mint nyúl a szántáson. Biztos voltam benne, hogy a nagyfülű nem hiszi el: macska járt a szobában. Az nem bakancsban jár, aminek menekülés közben csattogtatam a talpát, s az a széket se tudja fellökni.

Arra gondoltam, másnap reggel, amint együtt leszünk a nyári konyhában, hamarosan szóba kerül, mi történt éjszaka. Anyám bizonygatja majd, hogy a macska ennivalót kereshetett a táskában. Mert éhes mindig, panaszkodna rá, nem elég neki a leves, ételmaradék, amit kap.

Erre fel mindenki úgy tett, mintha az éjszaka nem történt volna semmi.

Apám kérdezte csak:

– Aztán hogy aludt?

– Nagyon jól – felelte amaz. – Felriadtam egyszer, de aztán visszaaludtam hamar.

Nem szólt többet. Nem érdekelte volna, ki járt a szobában? Dehogyan. Csak azt nem szerette volna, okoskodtam magamban, hogy kiderüljön, mi lehetett az, ami után szaglászta, s neki bizonyítania kelljen, nincs titkolnivalója.

Tudott ő mindent, ebben biztos voltam. S én se jártam messze az igazságtól: ennek az embernek valami van a füle mögött. Csak meg kellene vakarni, egyből kiderülne. Nem semmiért hallgat, hordja magával a táskáját is, hogy ott legyen mindig a keze ügyében.

Nem győztem szemrehányást tenni magamnak, amiért az éjszaka óvatlan voltam. Ha sikerül kilopnom a táskáját, az sok mindent kiadott volna. Tudnánk, kicsoda lapít nálunk. Ezek után nem érdeklődhetünk felőle, mert egyből kapcsolna, gyanakszunk rá.

A rádió most is be volt kapcsolva, fél füllel állandóan arra figyeltünk, mit mondanak benne. Észrevettem, hogy a jövevény akkor hegyezte legélénkebben a cim-páit, amikor azt hallottuk, hogy sokan civil ruhába öltözve bujkálnak. Nem nagyon értettem, kik öltöznek civil ruhába, sejtettem csak. Hogy nem felkelők, szent meggyőződésemm volt. Sokkal inkább olyanok, mint akik a Zagyván át menekültek a faluból. Csak azok nem jártak mundérban, közülük egy-kettő csak.

– Lehet, hogy börtönből jött ez – suttopta a fülemben anyám, amikor az istálló ajtóban majdnem egymásnak ütköztünk. Én a hónom alatt két kéve szárat vittem a tehenek elé, ő meg vödör vizet húzott nekik a kútból, s alattuk a szalmát igazította el.

Börtönből? Ejtettem le egyből a kazalból hozott leveles szárat. De hát csizmában? Ilyenben járnak a fogvatartottak? Felakadt ezen az eszem, mint lopós gyerek a kerítésen. És ha mégis onnan szökött meg, ki tudja, mi lehet a rovásán, s milyen szándékkal van? Kést is foghat ránk. Jó, hogy éjjel nem lépett utánam, s vágta el a nyakam.

A kazlak felől jövet apám is megjelent az istállóajtóban.

– Lehet, hogy ávós, s itt bujkál.

Ezen még jobban megdöbbsentem. Ávós is lehet? S ez most jutott eszébe? Az arca falféhr volt.

Anyámnak is gyökeret vert a lába, a foga közt sziszegte:

– Te meg ránk eresztetted!

Ha ő apámmal, én meg anyámmal fordultam szembe:

– Maga meg képes volt befektetni a szobába! Tojást is süttött neki, nem úgy, mint nekem.

Anyámnak azonban továbbra is apám volt a célpont:

– Takarítsd el innen ezt piszkot! Takarítsd el!

Változik a helyzet, ez el is vitethet bennünket.

Apámat erre mintha rosszullet fogta volna el, amin nem is csodálkoztam. Az este kiöntötte a lelkét, az asztalt verte. Ez a kiféle-miféle fel is jelenthet bennünket. Rádadásul, jutott eszembe, még én is bajba kerülhetek a táska miatt.

Járkáltunk le s fel az udvaron, mintha hirtelen nagyon sok dolgunk akadt volna. Repkedtek körülöttünk a tyúk-ok, csirkék, háztetőről a galambok. A vályúban állt előt-tük az enniláló, mégis állandóan a nyomunkban voltak, a lábunk alatt. Apám türelmét veszítve feléjük rúgott: A begyük istenit! Nem kaptak elég kukoricát?!

– Bemegyek a faluba – fordult meg egyszer csak a fészter végén -, hívok rendőrt. – Anyámra nézett. – Te meg addig tartsd szóval.

Hogy most rendőrt nem talál a hetedik határban sem, abba bele se gondolt. Pedig ő is hallhatta, amit én. Menekül mindenki az egyenruhából.

– Jobb lenne, ha nem találnál senkit – bizonytalanodott el anyám.

Ennek ellenére apám fogta magát, a kiskamrából kitolta a biciklit, majd intett, hogy nyissam ki előtte a kaput, s utána csukjam is be, ne menjenek ki a tyúkok. A ház elé ne hordják be a sarat.

Járkálásunkat az istálló előtt a nagyfülű nyilván észrevette. Amit nem volt nehéz észrevenni, hiszen kilátott a kiskonyha ablakán. Meg is jelent hamarosan az ajtóban, ott nézelődött egy darabig. Majd amikor apámat megpillantotta, hogy felül a biciklire, észrevehetően nyugtalanabb lett. Odajött az istállóhoz, hogy megnézi a teheneket, aztán a kút körül téblábolt.

Bajban van már, gondoltam.

Nem is sokáig téblábolt az udvaron, hanem talpával bekaptatott a nagyházba. Hamarosan újra megjelent az udvaron, hogy ő akkor elbúcsúzna. Köszöni szépen az ellátást, nem akar láb alatt lenni. Majd küldi a pénzt, nem szeret ő tartozni senkinek. Arra gondolt, hogy hazamegy az anyjához. Holnapra, ha kilép, otthon is lehet. Ami most Pesten történik, jobb onnan minél távolabb kerülni.

Azt meghiszem, főleg neki, vélekedtem magamban.

– Legalábbis egyelőre – tette még hozzá, amire abban a másodpercben felkaptam a fejem.

S úgy vettem észre, anyám is értett a megjegyzéséből, mert mindjárt kedvesebb lett hozzá. Inkább tartóztatta volna, mint nem. De ha úgy találja, menjen csak, mondta mégis. Maradhatna, vacillált, minket nem zavar, szívesen látjuk. Ha akarja, a nagyházban begyűjt a kályhába, nehogy megfázzon. Láthatja, van szárízik a portán, lehet tüzelni. De hát mindenkinek jobb otthon. Megérti, ha el akar menni.

Ha ő megérti, hát még én, legszívesebben löktem is volna rajta, szedje a lábát minél szaporábban. Szedegette is, hamarosan fent volt a vasút tetején, majd a másik oldalon leereszkedett az árokba. Talán azért, tűnődtem el, hogy ott nem éri annyira a szél.

Anyám megtörölte kezét a kötényében:

– Egyelőre megszabadultunk tőle – sóhajtott fel. Amiben benne volt az is, hogy akár viszont is láthatjuk. Amit nagyon nem szeretnék.

Ácsorogtunk egy darabig, néztünk magunk elé. Közben engem nem hagyott nyugodni, vajon az idegen merre kanyarította a lépteit? Keletre-e, ahogy mondta, vagy mégiscsak Pest felé vette az irányt?

Utána léptem a tanyakijárón, föl a vasútra. A legnagyobb meglepetésemre nem láttam sehol. Pedig meresztettem a szemem. A nyakam is forgattam előrehátra. Hová lehetett a bozótos árokban, nem tudom. Eltűnt. Mintha a föld nyelte volna el.

ÁCS MARGIT
A túlélés csapdái

Mindig is kínosan éreztem magam, ha a kultúra finanszírozásáról esett szó, és az elmúlt két évtizedben alig esett másról szó a kultúrával összefüggésben. Az emberek nap 7mint nap elszünetelt tragédiáihoz, a földkerekség megoldhatatlan gondjaihoz képest mit számít a mi szűkölködésünk? – gondoltam szorongva. Az elmúlt hetekben is miféle témák merültek fel baráti beszélgetéseimben? A hazai politikai beháború eseményeit most mellőzöm. Tanzániában hétmillió ember áll az éhhalál küszöbén. Kongó fantasztikus ércéskészletére Kína szinte bagóért rátette a kezét. Görögország az újabb kölcsönért beleegyezik nemzeti vagyona felvásárlásába. Apokaliptikus témáinktól azonban a következő percben már valamelyik magyar irodalmi folyóirat vagy írószervezet katasztrófa-lis helyzetére térünk át, felfokozott izgalommal tárgyaluk meg, milyen kevés pénz a költségvetés nagyságrendjében nézve, amitől függ az életünk. Este pedig, miután végignéztam néhány kozmikus katasztrófát és egy-két bolygó születését a National Geographicon, egy nehézkesre sikerült mondat áramvonalasításával gyötröm magam fél éjszakán át. Mert nekünk, íróknak, irodalmároknak mindennél előbbre való az irodalom, de ezen túl hiszünk abban is, hogy tudtán kívül mind az önelégült technikai és fogyasztói civilizációnak, mind a kétségbeesett nyomorult tömegnek is múlhatatlanul szüksége van rá, nélkülözhetetlen az élet személyes dimenziójának fennmaradásához.

Olykor a civil társadalom jelét is adja ennek, megcsappant a számuk, de vannak még mohó olvasók, viszont az intézményesült társadalom, a kormányzati szervek és az általuk működtetett szervezetek következetesen úgy viselkednek évtizedek óta, mintha életfontosságú dolgok elől happolnánk el azt a pénzt, amely teljesen felesleges folyóirataink, könyveink megjelenítéséhez kell. Mintha a hétmillió tanzániai éhező, vagy inkább a hazai „leszakadók” szájától vonnánk el a falatot széplelkű passziókkal, versek, novellák, kritikák írásával és kinyomtatásával, amelyet az állam kénytelen-kelletlen támogat. Azzal kezdtem, hogy nem tartozom a szakmai sovíniszta közé, akiknek fontosságtudata az eget veri. Mindig kész vagyok belátni, hogy az irodalom csak a maga helyén következhet az emberek érdeklődésében, pénztárcájában, életidejében. Kész vagyok belátni azt is, hogy a megszo-

rítások kényszere alatt nyögő költségvetésbe nem fér be, amiben pedig reménykedtünk: hogy a magyar kultúra valóban stratégiai ágazat lesz egy végre nemzeti sorskérdésekben gondolkodó kormány gyakorlatában. Rendben van, tudomásul veszi az ember, hogy megint átmeneti időszak következik, megint az a feladat, mint már húsz éve folyamatosan, hogy az író, a könyves ember túléljen valamit: piacgazdaságra való átállást, kultúrharcot, posztkommunista kormányt, iskolákat bezáró, történelem-érettségit eltörlő kultuszminisztert, ellenséges kuratóriumot az NKA-nál, s most, ugye, a megszorításokat, de e folyamatos túlélés már annyit rombolt rajta, hogy ijedten méregeti, van-e még benne annyi tehetség, amit érdemes egy újabb átmeneti korszakon átmentenie.

Bízom benne, hogy tehetség van még bennünk annyi, s abban is bízom, hogy az átmeneti korszakoknak is vége szakad belátható – általunk is túlélhető – időn belül. De számot szeretnék vetni azzal a károsodással, amely az elmúlt húsz év túlélési gyakorlatai során érte a magyar irodalmat és az irodalmi életet.

Nonprofit irodalom a létminimumon

A könyvszakma ripsz-ropsz piacosítása felszámolta a nagy kiadókat. A nyolcvanas évek végén a raktárak valóban dugig voltak bezúzandó könyvekkel, de a válság oka nem a kiadók rossz szakmai teljesítménye, hanem a pártállami szisztéma volt, amely az éves tervek készítésével, főigazgatósági, pártközponti utócenzurázással, a számtalan kierőltetett presztízs-kiadvánnyal, vagyis az irodalmi klientúrának és a nyomdának a kiadókon keresztül történő támogatásával teljesen elszakította a kiadást a kereslettől, több éves átfutást eredményezett, amely megakadályozta, hogy a könyvek szinkronban lehessenek az olvasók érdeklődésével, és ez az irodákból vezényelt könyvtermelés a könyvkereskedelmet válogatás nélkül az ún. nonprofit irodalom ellen fordította. Ezek az akkor rangos nagykiadók kétségkívül fölös számú munkatársat foglalkoztattak, megbe is zárkoztak arisztokratizmusukba, nem akarták ellátni a piacot szakácskönyvekkel és női neveket viselő sorozatokkal, ezért a piacgazdaság dogmájának oda-vetve pusztulniuk kellett, de a helyükbe százsámra lépő kiskiadók hosszú ideig nem voltak képesek pótolni e szakmai tekintéllyel bíró néhány nagykiadó szelekciós tevékenységét, a kiadványok könyvészeti színvonalának romlásáról ne is beszéljünk.

Az adott helyzetben a majdnem mindig nonprofitnak számító igazi irodalom halálos veszélybe került, megmentője az NKA volt a pályáztatási rendszerével. Valóban megmentette a magyar írókat attól, hogy előfizetőktől kelljen összekoldulniuk a kinyomtatás költségét, amennyiben némi nyilvánosságot akarnának műveiknek. De az elnyerhető támogatások csak a könyvnek mint műtárgynak egy-kétszáz példányban való létrehozását fedezik, ezek az egyébként áldozatos munkát vállaló nonprofit kiskiadók a szerzőnek tisztes honorárium fizetését, a mű reklámozását, célzott terjesztését nem engedhetik meg maguknak, s ha olykor ilyen kalandokba bocsátkoznak, felborul egyensúlyuk, reménytelen adósságtömeget kezdenek görgetni maguk előtt. Mert az elnyerhető százezrek csak magának a kortárs irodalmat kiszolgáló kiadónak a napi túlélését fedezték, mostanában pedig eljutottunk oda, hogy az állam a túlélés finanszírozását is elhárítja, egyre kevesebb pályázatot lehet benyújtani, és egyre kevesebb pénzt lehet nyerni. Az NKA működésének szükséges korrekciója helyett ellehetetlenítésének jeleit lehet tapasztalni. A kiadók kezdik visszasírni már az előző éveket is.

A könyvkereskedelmi hálózatok az irdatlan kereskedelmi százalék ellenére sem foglalkoznak e kis példányszámú, szűk réteget érdeklő kiadványtípussal, a könyvterjesztés legelterjedtebb formája, hogy maga az író küldözgeti szét ismerőseinek a példányok nagy részét, persze saját költségén. Néhány, a médiában és a sztárcsinálás más eszközeivel közismertté tett író könyveinek kirakatba stószolásával a könyvkereskedelem elleplezi, hogy a magyar irodalmat úgyszólván bojkottálja. A legfájdalmasabb hiány az lett, hogy a könyvtárakból is kiszorultak ezek az irodalmi életet fenntartó kortárs művek, mert a könyvtárosok túlnyomó többsége a könyvkereskedőkhöz hasonlóan haszontalan tehernek tekinti a kiadványok azon részét, amely csupán az állományt szaporítja, de a látogatói létszámot alig. Így hiába indul meg olykor-olykor a szakmai párbeszéd az irodalmi sajtóban egy-egy könyvről, könyvtári hozzáférés híján az érdeklődők nem tudnak bekapcsolódni (könyvet venni már kevesen és keveset képesek, de ráadásul a boltokban is nehéz fellelni a kis példányszámú műveket, visszakérülnek a kiadókhöz néhány hónapon belül). Három-négy évtizede az irodalmi élet voltaképpen egy-egy elhíresült könyv megvitatása köré szerveződött – ma ez is csak privilegizált íróval eshet meg. (Sietek megjegyezni, hogy a Márai-program, ha nem feneklik meg, ha nem fut vakvágányra, legalább ez utóbbi állapoton javíthat, sokak számára biztosíthatja a könyvtári hozzáférést a jelentősebb alkotásokhoz.)

Nyilvánvaló, hogy a könyv piacosítása azzal az eredménnyel járt, hogy nem az irodalmi közvélemény, az

olvasók spontán szelekciója révén kerül a figyelem előterébe az arra érdemes alkotás, hanem külső, befolyásoló tényezők konstruálják meg a sikert. Nem az irodalom hoz értékítéletet önmagáról, hanem részben az üzlet, részben a politika. Persze nincsenek illúzióim: az irodalmi közvélemény sem volt soha tévedhetetlen, és kínos vakfoltjai voltak, no meg a ma sztárolt könyvek sem mind érdemtelenek, de a kiáltó aránytalanság a lehetőségek, a díjak, a közfigyelem, a pénz elosztásában mégis a súlyos csapdák és károsodások közé tartozik, hiszen folyamatosan mérgezi a levegőt. Van-e esély az arányok korrigálására? Az egyébként roppant nyereséges könyvforgalmazás piaci farkastörvényeivel, a hatalmas áruhálózatokkal nem szállhat harcba a legjobb szándékkal sem semmilyen politikai erő. Viszont hozzásegítheti a könyvszakma igényes részét a maga alternatív megoldásaihoz, a Márai-programhoz hasonló koncepciók létrehozásával, a kiadói-kisterjesztői szövetkezetek, szerveződések külön támogatásával, koordinálásával, hogy ne a pusztá fennmaradás legyen a cél, hanem megbízható, életerős bázis keletkezzen azon alkotói gárda számára, amely kulturális távlatot és jövőt biztosít a magyarságnak.

Az épp-csak-hogy megjelenő, hamar felszívódó értékes könyvek túlságosan összeolvadnak a nyomasztó mennyiségben előállított, könyvnek látszó tárgyak masszájával. A bennfentesek tudják, hogy melyek azok a kiadók, amelyek adnak a presztízsükre, és ha egy könyv kiadását elvállalják, akkor arra érdemes figyelni. Ezt a szelekciót megtámogatja néhány folyóirat kritikai rovata – sajnos nem elég rendszeresen és következetesen, sok a szekértáboron belüli elvtelen kritika, és sok a hebrencs félretájékoztató is, főleg az internetes fórumokon. A könyv és a szerző elismertsége azonban a szakmai körökön belül marad, nem jut el a szélesebb közönséghez. Ahhoz a kiadónak menedzselnie kellene a szerzőt és a kiadványt, ráadásul nemesebb formában, mint a bestsellereikkel teszik a nyereségorientált kiadók. Erre nemcsak pénzük nincs, független fórumok, közismert, szavahihető kritikusok sincsenek Magyarországon az igényes könyvek reklámozásához – ámbár kétségtelen, hogy ahol vannak ilyen irodalmi sajtó-guruk, ott sem fenékgig tejfel az írók élete. Mégis szükség volna efféle igazodási pontokra. A könyvvásárokon tanácstalanul téblábol a közönség a hatalmas mennyiségű kiadványhalmok között, az igazi könyvek szinte elvesznek az önjelölt szerzők magánkiadásai, ambiciózus közszereplők szedett-vedett cikkgyűjteményei vagy önvallomásai, paratudományos mindentudók életreceptjei között, amelyek évekig impozánsabb külsővel jelentek meg a piacon, mint a spórolós kiállítású remekművek. Szerencsére egy ideje már a könyvek külleme és megszerkesztettsége az igényes kiskiadóknál jelentősen javult.

Ám változatlanul keseríti szívünket, hogy a könyvhét forgatagában például már sikernek számít tíz-húsz eladott példány egy olyan mai író számára, akit nem lehet hetente látni a televízióban. Márpedig az írók igen szűk csoportjának jár ki a média-szereplés, s e lehetőség birtoklásáért ádáz harc folyik most is. Ahogy a könyvkereskedő-cápák természetét nem lehet politikai átneveléssel megváltoztatni, a kereskedelmi média baráti viszonyait sem. Sőt, a közszolgálati média "barátkozásainak" az érinthetlenségére is árgus szemek vigyáznak. Adásidő vételére nincs pénze a kiadók azon fajtájának, amelyről beszélünk. Tehát törődünk bele, hogy saját kis játszóterünkön, a Bajza utcában szorgosan bemutogathatjuk egymásnak a könyveinket, de a szélesebb nyilvánosságtól el vagyunk zárva? Sőt, örülünk, ha legalább ez a külön kis játszótér továbbra is rendelkezésünkre fog állni? Kit ne fogna el a légszomj a szegényesség és igénytelenség karanténjától? A folytonos túlélés folytonos légszomjával már megtanultunk együtt élni, akár az asztmás ember, de súlyos hiba volna beletörödni bezártságunk, illetve kizártságunk állapotába. A művészeti szervezeteknek az eddiginél határozottabban kell célul tűzni, hogy műsoridőt kapjanak a közszolgálati médiában, s mellé a szükséges szakmai és anyagi segítséget, hogy ezt az időt eredményesen, népszerűen tölthessék ki. Emellett a világháló felületét is jobban kéne használni az értékes művek reklámozására. Számos új kulturális hírportál bukkant fel néhány év alatt, a legtöbbje azonban ugyanazt az izlésbeli egyoldalúságot tükrözi a maga még tapasztalatlan, amatőr módján, ami általánosan megjelent az eddigi profi médiában. Nem tudom, hogy maguk a kiskiadók törődnek-e azzal, hogy kiadványaik, ha már a tévébe, rádiókba nem jutnak be, legalább az internetre feljussanak.

Szakadék az írótáborok között

A túlélésre berendezkedett irodalmi közeg tehát károsodott a megjelent művek sorozatos elsikkadása révén. A margóra szorulás a kereskedelemben és a kiszorulás a médiából a már említett privilegizált csoport sztárolása mellett jelentős részben a szegényes lehetőségek rovására írható, mert nem lett volna a különbség ilyen kiáltó, ha nem kell garaszkodni, és kiegyezni a költségek minimalizálásával. A folytonos élet-halál harc legkártyékonyabb csapdája tehát az író társadalom politikai megosztottságának a drámai elmélyülése lett.

Természetesen magát a megosztottságot nem kellett „létrehozni”, liberális és konzervatív szemlélet kinél-kinél származásból, életútból, alkatból következik, s e két karakteresen különböző ideológián kívül még számos

vezérelv, életstratégia. Az is magától értetődő, hogy egy olyan politikai átalakulás idején, amelyen Magyarország átment, élesebbek a pártharcok, ráadásul a polgároknak nem volt tapasztalatuk a többpártrendszerre jellemző kampányolásokban, átengedték magukat a felgerjesztett indulatoknak, s ezt tették az írók is, mindegyik a maga politikai hovatartozása szerint. Ahogy gyűltek volna a tapasztalatok néhány kampányidőszak alatt, normális körülmények között a feszültség megcsappant volna az író társadalomban, végtére is nem sokat lehet azzal kezdeni, hogy ki melyik pártra szokott szavazni. De a körülmények egészségtelenek voltak. A neoliberális eszmeiség, akár kormányon volt, akár nem, egy nemzetközi hullám taraján tudhatta magát, s e háttér nemcsak eszmei támogatást jelentett a számára, hanem több pénzforrást is, míg a konzervatív-nemzeti szellemiségű szerzőknek, kiadóknak, folyóiratoknak, intézményeknek csak a szűkös és szigorúan szabályozott állami szponzorálással kellett beérni, ott is kevesebbel, mint ellenfeleiknek. A folyóiratoknál különösen jól lehetett érezni, hogy milyen sokat jelenthet a más forrásból is rendelkezésre álló segítség, még ha nem is horribilis az összeg. De a díjak megszerezhetősége, a médiaszereplés lehetősége is e nemzetközi háttérű gárdához kötődött, és befolyása, vonzóereje az író társadalomban már inkább ebből, és nem az ideológiájából fakadt. Persze az ideológia ernyője is megmaradt, meg kellett szolgálni a privilégiumokat. Sajnos a politikai hovatartozás az irodalom belügyeibe is begyűrűzött, mert a művészeti divatok, stílusáramlatok egyike-másika kizárólagos érvényt szerzett más ízlésvilágok rovására a hangadó, mérvadó körökben. Tehát a pártharc kivetült egyes klasszikus szerzők kultiválására, mások negligálására, egy-egy esztétikai szemléletmód abszolutizálására, illetve kiátkozására. Így esztétikai szelekciónak lehetett feltüntetni a konzervatívnak, nemzeti érzelműnek minősülő írók fitymálását, elutasítását. Minőségi finnyáságnak a pénzről és a szereplési lehetőségtől való eltávolításukat.

Kultúrharcnak nevezzük az elmúlt húsz év áldatlan viszonyait, de az ideológiák nyílt megütköztetésére alig-alig talállok példát. Mindkét fél a maga fórumain, saját közönségének hajtogatta, hogy mivel vádolja a másikat, milyen sérelem érte, milyen veszélytől óvja a magyar társadalmat, persze fórumuk és pánikreakciójuk a liberálisoknak több volt. Érdemi viták nem zajlottak le, a belterjesség miatt a színvonal egyre romlott, s ennek ellensúlyozására az indulat erősödött. Most egy nemzeti programmal érkezett kormány van hatalmon, amelyet nacionalizmussal és autoriter hatalomgyakorlással vádolnak ország-világ előtt a vesztes politikai erő szócsöveiként a magyar liberális írók. Közben azt látjuk, hogy a kormány óvatosan elkerüli,

hogy a politika eszközeivel avatkozzon be a kulturális terület erőviszonyaiba, feltehetőleg nemcsak azért, mert nem akar nehéz csatái közepette itt is frontot nyitni, hanem felmérve, hogy a politika a kultúrában többet árthat, mint használhat, pláne mivel jogi, közgazdasági képzettségével a legtöbb politikus nincs kellően otthon ezen a területen. Nem hiszem, hogy a liberális helyzeti előny minden esetben kikezdehetetlen lett volna, de ha már a kulturális kormányzat így döntött, óvatosan kell eljárnia abban is, hogy a kultúrát húsz éve túléléshez segítő finanszírozási rendszert ne dülje szét legalább. A kulturális „létfenntartáshoz” szükséges pénz nem csökkenthető tovább, sőt, a hatékonyabb működés érdekében ki is kéne egészülni, amennyire csak lehetséges – előadásom első felében említettem, hogy a Márai-programhoz hasonló programokra és szövetkezésekre gondolok a non-profit könyvek terjesztése és reklámozása ügyében. (Nyilván felettébb naiv óhaj ez, hiszen tudom, hogy a Márai programtól is épp azt a plusz pénzt vonták el, amely a reklámozást, a népszerűsítést szolgálta volna, és igazán hatékonyra tehetné a programot.) De ha naiv óhaj is, legalább mondjam! Az irodalom állami támogatása területén nincs már mit megszorítani, az újabb megvonástól az asztmás megfulladna.

A csapda felnyitásának esélyei

Van mit védenünk, van mire hivatkoznunk. Ha valaki végigszemezzetné, hogy a húsz éve tartó folytonos túlélésben milyen művek jöttek létre, meglepődne, hogy mennyi értékre bukkanna a visszhangot alig verő, raktárakba, pincékbe és garázsokba sülyesztett természetben. Csak legyen ilyen valaki, legyenek irodalmárok, akik a visszatekintést elvégzik. Ehhez és az ilyesfajta értékmentéshez a jövőben fórumot és segítséget tud adni reményeim szerint a Magyar Művészeti Akadémia.

Az a radikális gesztus, amellyel a kormány alaptörvénybe foglalt jogokkal és kötelességekkel ruházta fel és köztestületté alakította át az eddig egyesületként működő Magyar Művészeti Akadémiát, rácáfol iménti állításomra, hogy a kormány tartózkodik a közvetlen kultúrpolitikai beavatkozástól. Ez az egyébként kivételt képező lépés tagadhatatlanul egy, a nemzeti lét iránt fogékony, a magyar kultúra hagyományaiban gyökerező, és ilyen értelemben modern eszköztára ellenére is „konzervatív”, más szóval tradicionalistának minősülő művészcsoporthoz juttatott lehetőségekhez. A törvényt követő nagy felzúduláson is mérhető, hogy a liberális szellemiséghez kötődő társaságok észlelték privilégiumuk megnyirbálását. Konzervatív oldalon is tapasztalható volt

az intézkedés kedvezőtlen fogadtatása, hiszen olyan időszakban, amikor más egyesületeket, intézményeket megszorítások sújtanak, irritáló lehet a kivételezettség. A magyar Művészeti Akadémia tagsága és vezetése teljességgel tudatában van nagy felelősségének. Magától is úgy fogná fel köztestületi pozícióját, hogy azt a magyar művészeti értékek rangjának emelésére, ország-világ előtt való megismertetésére, új értékek születésének előmozdítására használja fel – de ugyanezt a törvény is előírja számára, és feladatai teljesítéséről évente be kell számolnia a Parlamentnek. Mit jelent egy ilyen feladatteljesítés a gyakorlatban? Mindenekelőtt azt, hogy együtt kell működni a különböző művészeti programok megvalósításában más művészeti szervezetekkel, műhelyekkel, vállalkozásokkal. A Vigadó épületében kapott 1400 nm-en olyan kiállítások, koncertek, konferenciák, találkozók, könyv-, film- és kisszínházi bemutatók rendezhetők, amelyek a magyar művésztszadalom széles körét bevonják a figyelem fénykörébe, ellene hatnak a jó teljesítmények elsikkadásának, margóra szorulásának. Az MTA-val való együttműködés pedig azt is jelenti, hogy e rendezvényekhez a tudomány képviselőit is megnyerhetjük. Óriási lehetőségek ezek, gondoljuk el szakmánk, az irodalom szempontjából.

A közelmúlt nagy írói közül és a köztünk élő nagy írók közül is megdöbbentően sok hiányzik a 2007-ben megjelent, ma tankönyvként feltüntetett Magyar Irodalom Története három kötetéből. Ez vészjelzés: a mi dolgunk, hogy ezekről az írókról konferenciákat rendezzünk, rávegyünk irodalomtörténészeket, hogy feldolgozzák életműveiket, és egy kismonográfia sorozattal a diákok és a nagyközönség számára is befogadható formában egyféle Pantheonhoz hozzuk létre a végleges felejtés megakadályozására. Ez persze hosszú távú munka, nem lehet várni, hogy egy-két év alatt az irtózatossá hiány pótlódik, de a pusztaság tény is, hogy lesz megrendelés e „kiátkozott” vagy csak fumigált írók műveinek értelmezésére, kikezdheti a kurrens irodalomszemléletet az intézetekben és az egyetemeken.

A konferenciákat kiállítások és esetleg színházi előadások kísérhetik, mint például a most őszre tervezett konferencián Páskándi Géza esetében.

Egyáltalán: az akadémián több művészeti ágazat együttes jelenléte lehetőséget nyújt arra, hogy az egyébként oly nehezen megjeleníthető, közönség elé vihető irodalom nyilvános eseményein más művészeti műfajok is jelen legyenek. Képek, szobrok, zene, film, színház kapcsolódási pontjait kell megtalálni egy-egy irodalmi rendezvényhez, és ez kimozdíthatja az irodalmi estek műfaját a szürke megszokottságból. Meg lehet rendelni egy-egy előadói csoporttól, színházi együttestől,

hogy színházi produkcióvá dolgozzanak fel egy-egy könyvet, egy-egy lírai életművet. Tóth Erzsébet verseinek a feldolgozása a Debreceni Csokonai Színházban lelkesítő példa erre a lehetőségre. Minthogy a Magyar Művészeti Akadémia sajátossága, hogy mindig is voltak határon túlról meghívott akademikuskai, s ezek száma a 2004-es népszavazás szégyene után tüntetően megemelkedett, határon túli színházi társulatokkal is számolni lehet egy-egy mai szerző színpadi művének kamara-előadására, és az imént említett versszínházi produkciók létrehozására.

Tematikus konferenciákat lehet tartani, évente többet is, egy-egy élő irodalmi jelenségről – ilyen konferenciákból már volt néhány az írószövetségben is, és az MMA az efféle konferenciák szervezésébe a Magyar Írószövetséget is be akarja vonni, erről megállapodás született Fekete György és Szentmártoni János között. Emellett az élő irodalom kiemelkedő szerzőit gondosan előkészített műsoros esteken kell népszerűsíteni. A szerzői esteket az eddig megszokott sablonhoz képest színesebbé, tartalmasabbá lehet tenni a rendelkezésre álló eszköztárral. Az akadémia például örökölt egy filmstúdiót a Magyar Közművelődésért Alapítványtól, amely részben besegíthet az életsors és életmű képi feldolgozásába, részben pedig megörökítheti az eseményt – ahogy a többi eseményt is –, és ez az anyag felhasználható a közmédiában, bár abban sajnos nem lehetünk biztosak, hogy ott kedvező fogadtatásra talál. Mégis fontos, hogy ezek az események ne szálljanak el a levegőbe, megmaradjanak a digitális technika jóvoltából, az MMA honlapján pedig legalább részleteikben megtekinthetőek legyenek.

Az itt felvillantott lehetőségek alighanem nyilvánvalóvá teszik, hogy a köztestületi státusz esélyt kínál a minimalizált könyvtámogatás okozta reklámhiány és az egyes írócsoportok ellátottságában mutatkozó egyenlőtlenség korrigálására. De a lehetőségekkel jól kell gazdálkodni, tudni kell élni velük. Három kellemetlen igazságra szeretnék ezzel kapcsolatban figyelmeztetni. Az első: kétségkívül a legfontosabb feladat az utóbbi két évtizedben általános, mondhatni hivatalos érvényt szerzett irodalomtörténeti kánon bőszítő hiányainak a mielőbbi befoltozása, de nem kívánatos, hogy szemellenzősen egy kontra-kánont hozzunk létre, amelyből kihagynánk mondjuk Kosztolányit, Ottlikot csak azért, mert őket agyonünnepelték irodalmi ellenfeleink. A klasszikus szerzők elfogadása, vagyis kiemelésük a kisajátíthatóság állapotából nem okozhat túl nagy problémát, de előttünk áll a kortárs irodalom objektív értékelése is, és nem lesz könnyű legyőzni traumáinkból következő elfogultságainkat. Pedig sokan sürgetik, sokan várják el tőlünk, hogy a csak a teljesítmény értékére tekintő, egészséges szemléletet visszasegítsük jogaiba, mi, akiknek a magyar

irodalom rangja a nemzeti sorskérdések egyike. De bármennyire szeretném, hogy kigyógyuljunk az elbutító, lehúzó, méltatlan elfogultságainkból, erre addig nem látok esélyt, amíg a margón kell éreznünk magunkat. Ha majd sikereket tudunk felmutatni az elsüllyesztett értékek megmentésében, és megalapoztuk magabiztosságunkat, akkor lehetséges lesz objektív ítéleteket hoznunk a kortárs művek értékéről, eltekintve minden más körülménytől. Adná Ég ennek mielőbbi bekövetkeztét! S az állam adná meg a sikerek eléréséhez szükséges támogatást!

A másik kellemetlen igazság, hogy az MMA a legmagasabb, vitathatatlan művészeti értékek népszerűsítését fogja végezni, s ez keveset lendít a nonprofit könyvkiadók, folyóiratok, az irodalom középmezőnye helyzetén. Azonban ha keveset is, de lendít ezeken a szinteken is az irodalmi közélet szellemének áthangolása: az asztmás tüdőnek egy megnyílt ablak.

A harmadik kellemetlen gondolatom ennek egyenes folytatása: az akadémia vállalkozásai akkor hozhatják meg a remélt eredményt, ha érdeklődő közönséget kap programjaihoz, felkészült közreműködőket. Amikor most hozzákezdünk a tervezgetéshez, szembetaláltuk magunkat az alkalmas emberek elképesztően szűkös számával. Ha bárki belegondol egy-egy konkrét téma kapcsán, kikre lehet számítani, kik kérhetőek fel előadónak a majdani konferencián vagy rendezvényen, alighanem hasonló eredményre jut, mint mi jutottunk. Sajnos megritkultak a nemzeti irodalom áldozatos munkásai, s el is fáradtak a folytonos kudarcérületben. Fáradtság és közöny tapasztalható az írók között is. Ha valamelyik irodalmi rendezvényen körülnézek, általában egy kezemen meg tudom számolni a jelenlevő írókat. Tavasszal például az Írószövetségben egy, a harmincas írónemzedékről szóló konferencián két ujjam se kellett. Még azok a fiatal írók se voltak ott, akikről az előadások szóltak. Hát így nem sikerülhet megvédeni az irodalom pozícióit, bármennyi pénzt szánnánk is rá. Ha az írók fennen panaszoznak, hogy nem olvassa senki a műveiket, de ők maguk sem veszik kézbe egyetlen kollégájuk könyvét sem, ha a közönség érdeklődéshiányán keseregnek, de távol tartják magukat a rendezvényektől, nem lehet életre galvanizálni az irodalmi életet a legjobb ötletekkel sem.

Befejezésül tehát egy figyelmeztetés magunknak: a húsz éve tartó, napról napra való túlélés nyomorúságának és pszichózisának kártevése ma már mindenki számára látható tény. Hogy ekkora a kár, a mi depressziókon, begubódzásunkon is múlt. Mostanában szűken mérjük az esélyeket az egészséges állapot visszaállítására, de a megnyíló esélyeket is el fogjuk mulasztani, ha továbbra is ki-ki beéri a maga remete-barlangjával.

FEKETE GYÖRGY

A Magyar Művészeti Akadémia új szerepe

Pontosan húsz éve államtitkárként, mosolyogva, reménykedve, hatalmas naivitással mondtam el, hogy az új kormány Antall József vezetésével a kultúra területén milyen lépéseket kíván tenni. Akkor alapítottuk például a Nemzeti Kulturális Alapot is. Aztán ahogy teltek-múltak az évek, az ember az egyéni sikereit elérte, de kollektív boldogságra ritkán volt oka. El kellett telnie ennek a húsz évnek ahhoz, hogy most egy 79 éves embernek a legboldogabb évről és a legnagyobb örömről számolhassak be. Az idei a legboldogabb év, de persze ez magánügy, a legnagyobb öröm azonban közügy, hiszen törvénybe iktatták a Magyar Művészeti Akadémiát mint köztestületet, és jogokkal, kötelezettségekkel ruházták fel szerveződésünket. A teljes magyar művészet területén – tehát nem csupán az irodalomban, építészetben, képzőművészetben, hanem a zenében, vizualításban és mindenfajta más művészeti területen – működni és hatni tudunk a közeljövőben. Ezért egymással együtt dolgozó sok ezer magyar művésznek az örömét kell most tolmácsolnom. Azt az örömet, amiről kevesen tudtak eddig, de sokan akadnak itt olyanok is, akik az elmúlt év nehéz, küzdelmes időszakát végigélték és végigdolgozták velünk, sőt biztos vagyok benne, hogy ezt tovább is folytatni fogják.

A Magyar Művészeti Akadémia története húsz éve egy gusztustalan, erkölcstelen zsarolással kezdődött a Magyar Tudományos Akadémia akkori elnöke részéről. Ez az oka, hogy akkor nem csupán egy akadémia alakult meg, hanem kettő. A Magyar Művészeti Akadémiát csak úgy ismerte volna el a Magyar Tudományos Akadémia, ha Makovecz Imre azonnal lemond az MMA elnökségről, és cserébe felveszik az MTA soraiba. Makovecz Imre akkor felállt és ott hagyta az elnököt, azóta nem voltak beszélő viszonyban. A két akadémia természetesen párhuzamosan működik, a Széchenyi Művészeti Akadémia a Magyar Tudományos Akadémia társult intézményeként, az akadémiai törvény részeseiként, annak költségvetéséből, az MTA székházában éli a maga kényelmes életét.

A Magyar Művészeti Akadémia alapító tagjai azonban saját pénzükből összeadtak egy száz négyzetméternyi területre elégséges összeget, ebből Óbudán hajlékot emeltek, húsz év óta több mint hatszáz rendezvényével minden év minden hónapjának csütörtökjein, később szerdáin kulturális délutánt és estét rendeznek. Jelenleg

165 művész él és dolgozik az intézmény tagjaként, összesen hét tagozatban, sorai között tudva negyvenegy határon túli magyar kiváló művészt is a Felvidékről, Erdélyből és a Délvidékről. Egyedülálló kulturális intézményként Magyarországon a határon túli magyarok teljes értékű tagjai egyesületünknek. Mi a 2006-os választási kudarc után tehát azonnal léptünk.

Másfél évvel ezelőtti közgyűlésen – mikor már lehetett látni, hogy a választás meg fogja fordítani a politikai irányt Magyarországon – magam terjesztettem elő határozati javaslatot, hogy döntsön az Akadémia közgyűlése arról, ha új kormány lesz – és biztosak voltunk benne, hogy lesz –, akkor alakuljon köztestületté a szervezet. Úgy, mint minden kultúrállamban a világon, köztestületként képviselhesse az MMA a művészet érdekeit. Részt akar venni a nemzet kulturális stratégiájának kidolgozásában, egészen az operatív kérdések megtárgyalásáig.

Megkezdődött egy fantasztikus, gyönyörű küzdelem Makovecz Imre vezetésével, a politika pedig rendkívüli affinitással ráérezve az ő lényének erejére, a benne rejlő nagy lehetőségre, a szokásos másfél-kétéves törvényalkotási idő helyett hét hónap alatt meg tudta alkotni a törvényt, amely köztestületté formálta szerveződésünket. Igen nagy küzdelemmel, de igen jó hangulatban történt mindez, és végül másfél hónappal ezelőtt a parlament megszavazta a törvényt, a köztársasági elnök pedig kihirdette. Úgy gondolom, új fejezet nyílt a magyar művészeti élet történetében.

Ismertetni szeretnék néhány olyan objektív adatot, amit a törvénnyel kapcsolatban tudni kell. A törvény összesen tizenhét jogosultságot sorol fel, ezek a jogosultságok a törvény életbe lépésekor, illetve az egyesületből köztestületté válása pillanatától kötelezettséggé válnak. Közülük következésképp itt néhány, hogy éreztessem, működésünk mennyire terjed ki majd a kulturális és művészeti ág minden oldalára.

Az MMA feladatának és tevékenységének fő vonalai:

– Elősegíti a magyar és az egyetemes kultúra értékeinek érvényesülését, öröködi a magyar művészeti élet hagyományainak tiszteletén, segítséget ad új értékes alkotások születéséhez.

– Öröködi a magyar művészeti élet szabadsága és a művészeti környezet tisztasága felett. A törvény egyébként teljes autonómiát biztosít.

– Figyelemmel kíséri a magyar szellemi élet kérdéseit, meghatározó művészeti folyamatait, ezek kifejtéséhez szakmai találkozók, konferenciák és más alkalmak rendezésével rendszeresen fórumot teremt, álláspontját, javaslatait, véleményét a kormányzat, illetve a nyilvánosság elé tárja.

– Ellátja a művészeti élet képviselőit mindazokon a fórumokon, testületekben, amelyekre jogszabály kötelezi, illetve amelyekre kormányzati vagy egyéb országos hatáskörű állami szervezet felkéri.

– Együttműködik a Magyar Tudományos Akadémiával és a magyarországi országos művészeti intézményekkel és szervezetekkel, támogatja a különböző művészeti ágak országos társadalmi szervezeteinek, szövetségeinek működését, kapcsolatot tart fenn, együttműködik a magyarság határon túli kulturális és művészeti szervezeteivel, más nemzeti, külföldi és nemzetközi művészeti szervezetekkel.

– Tevékenységével segíti a művészetoktatást és a művészképzést, valamint a művészeti tárgyú tudományos tevékenységeket.

– Tagjaival dokumentációt készít, gondoskodik műveik eredeti vagy digitalizált változatának gyűjtéséről, kutatásáról, megőrzéséről és világhálós nyilvánosságáról.

– Tagozatokat hoz létre és működtet az irodalom, a képzőművészet, az iparművészet, az építőművészet, a zeneművészet, a film- és fotóművészet, a népművészet, a művészettudomány, az előadóművészet képviselőiből, amelyek saját programot szerveznek.

– Segíti és támogatja a különböző művészeti ágak legjelentősebb hazai társadalmi szervezeteit, azok központi dokumentációs folyóiratának kiadását.

– Gondoskodik a magyar művészeti élet szereplőinek személyes megbecsüléséről, pályázatokkal, díjakkal, ösztöndíjak adományozásával és más módon is segíti az alkotókat, műalkotások megszületését és nyilvánosságra kerülését, fiatal alkotók pályakezdését. Részt vállal a néhai tagok életművének szakmai, illetve történeti feldolgozásában.

– Dokumentálja, kutatja és népszerűsíti a magyar művészeti életet, aminek érdekében folyóirat-, könyv- és digitális kiadói tevékenységet folytat és támogat, valamint részt vesz a magyar kulturális értékek nemzeti nyilvántartásának, nemzeti kulturális leltárának megvalósításában és a digitális nyilvánosság biztosításában.

– Intézményeket tarthat fenn, vállalkozásokat működtethet, a társult szervezeti rendszert maga is gyakorolhatja.

Ha e felhatalmazások a konkrét tennivalóit meg kell fogalmazni, akkor persze nem vagyunk könnyű helyzetben, de köteleességünknek érezzük.

A kormány jelentős pénzüsszeget szánt arra, hogy az Akadémia egyesületi köztestületbe való átmenete alatt is támogatásokat nyújthasson. Az egyesület társadalmi munkában végezte a munkáját, összesen csak három

adminisztrátorunk volt, én magam is társadalmi munkában végzem az elnöki teendőket. Ám 2012-től mintegy harminc tagú hivatali szervezet alakul, és a Vigadó épülete műemléki rekonstrukciójának befejeződésével a Magyar Művészeti Akadémia lesz e gyönyörű épület gazdája Magyar Művészetek Háza néven. 1600 négyzetméteren folytathatja saját tevékenységét, lesz két-szintes galériája, ami nemcsak a képzőművészetnek, iparművészetnek, de könyvbemutatóknak, filmbemutatóknak is helyszíne lesz. Kongresszusi terme létesül, ami 150 fő befogadására képes, hogy a társult intézményekkel való konferenciátémáinknak helyszínt adjon. Emellett archívumot hozunk létre az akadémiai tagok műveinek: íróknak, költőknek, zeneszerzőknek, építészeknek, és minden más művészeti ág képviselőjének életművéből. Természetesen koordinálva gyűjtőmunkánkat azokkal a szervezetekkel, amelyek a saját területükön belül ezt a munkát már elkezdték.

Távoli tervünk, hogy 15-20 év múlva önálló múzeumot hozunk létre a Magyar Művészeti Akadémia mindenkorai tagjainak alkotásából. Reméljük, hogy a kézzel írott kottáktól a kéziratokon át a képző- és iparművészeti alkotásokig sok-sok értékes műtárgy szerepel majd e gyűjteményben.

Nincs döntés még arról, hogy a Vigadót mint épületet ki fogja üzemelni. Készül terv arról, hogy az egész Vigadót az Akadémiának kell működtetnie, és olyan verzió is, hogy gazdasági társaságot kell alapítania, esetleg ezt a feladatot a kormány másra bízza. A köztestületi törvény 120 napot írt elő az alakuló közgyűlésre, ez várhatóan október végén, november elején fog lezajlani, ekkor kezdi feladatainak ellátását. Ennek az eseménynek megünneplésére december 1-én az Iparművészeti Múzeum kupolatermében, az 59 elhunyt akadémikusnak egy-egy tárgyából, képéből, szobrából, kottájából, könyvéből, kisplasztikájából, gobelinjéből és más művéből összeállított kiállítással tisztelgünk. Ezek a tárgyak már a kincstárunk alapját is szolgálják. Továbbá egy Liszt Ferenc koncertet is rendezünk ez alkalomra. Az est vendége és főszónoka Orbán Viktor miniszterelnök lesz, aki az Akadémia ilyen módon történő létrejöttében döntő, meghatározó szerepet játszott.

Az Akadémia ezeken kívül a kormánynak javaslatot tett arra is, hogy hozza létre a Magyar Művészeti Szalonok rendszerét. Ez azt jelentené, hogy egy- vagy kétévi rendszerességgel a magyar képzőművészet, iparművészet, fotóművészet, könyvkiadás, építészet nemzeti szalonokat rendezne, ezek az adott évek csúcsteljesítményének az összegezései lennének. Jó volna, ha ezek a szalonok körbejárhatnák az országot. Ennek az lenne a jelentősége, értelme, hogy a mintegy két és fél,

hárommillió turista, aki hazánkba érkezik, és most már rendre nagyszerű külföldi művészeti teljesítményeket lát a múzeumokban és egyéb helyszíneken, fesztiválokon, végre találkozók az élő magyar művészetrel is. Hiszen semmivel sem vagyunk alacsonyabb rangúak, mint Európa bármely kulturális közössége. Reméljük, hogy amint feláll az Akadémia új vezetősége, elnöksége, tagozatvezetői október végén, novemberben, színre tudunk lépni a programmal.

Az Akadémia tagsági feltételét illetően – ezzel kapcsolatban nagyon sok újságírói félreértés akadt – három kritériumot határoztunk meg az elmúlt húsz évben. Semmiféle vezetői presszió nem érvényesült eddig és ezután sem fog.

Először is fel kell mutatni egy teljes, elismert életművet. Tehát nem a kezdő tehetségek és nem a kibonta-

kozó alkotók helyszíne a Magyar Művészeti Akadémia, hanem a beérett művészek, a vitathatatlan életművek gyűjtőhelye minden művészeti ágban. Másodikként olyan közéleti érdeklődés szükséges, amelynek alapja az a meggyőződés, hogy kulturális élet nélkül felemelkedés nem lehetséges. Nemzeti termékeink közül a kultúra a legmagasabb színvonalú és legexportképesebb árucikk. A tudásból, az alkotásból, a tehetségből megélhetne ez az ország. Ezért pedig keményen meg kell dolgoznia az Akadémiának is. A harmadik kritérium pedig a művekben is állandóan kifejezésre juttatott, biztos és félreérthetetlen nemzettudat. Enélkül nem érezzük magunkhoz közelállónak és társnak azokat az akár egyébként kiváló művészeket, akik ezt a magyar nemzetközösséget nem vállalják, vagy ez ellen bárhol, bárhol aknamunkát folytatnak.

JÓNÁS ISTVÁN Alkotókkal együttműködő Magyar Rádió

Szinte minden közelmúltbéli korszakban úgy gondolták, hogy a Magyar Rádió a kultúra mentsvára, amikor már mindenütt minden elveszett, akkor a Rádióban lesz helye a magyar nyelvnek, a kultúrának és az alkotóknak. Ez évről évre, évtizedről évtizedre így zajlott. A hazai közmédia rendszerében zajló átalakulás kellős közepén sokan várakozva figyelik, hogy vajon a Magyar Rádió meg tudja-e őrizni ezt a fajta szerepét? A Magyar Rádióban a munkatársaimmal együtt a válaszokat keressük.

A rendszerváltás előtti kultúrpolitika korszakában az irányított irodalmi adaptációgyártás, ami a Magyar Rádióban zajlott, az első látásra nagyon vonzó volt, hisz soha annyi hangjáték nem készült, mint a hetvenes-nyolcvanas években. Ugyanakkor ezeknek a hangjátékoknak az értékét mai szemmel nézve nem tudjuk megbecsülni. Nem felbecsülni, hanem megbecsülni, mára szinte értékelhetetlenek. Soha nem fordult meg annyi költő, író a rádióstúdiókban, mint akkor. Mit kezdjünk azzal az örökséggel, ami a Rádió esetében hangfelvételen megmaradt? Mindig volt olyan szerkesztőség, mindig voltak olyan szerkesztők, akik személyes közszolgálati küldetésnek tartották az irodalom szerepeltetését. Ebben az új közmédia rend-

szemben ugyan megvan az örökség, óriási mennyiség-ről beszélünk, sőt nem is csak a Magyar Rádióról, hanem most már két televízió, egy hírügynökség összegyűjtött anyagával szembesülünk. De mit lehet ma ezzel kezdeni? És mit lehet azzal az új szervezettel, azzal az új vállalati felépítéssel kezdeni, ami homlokegyenest más, mint mondjuk tavaly ilyenkor? Ez persze első látásra csak azok gondja, akik ezekben az intézményekben dolgoznak. Főjjön a vezetők feje! De előbb-utóbb a hallgató is kíváncsi rá, és főleg kíváncsi az író, az alkotó, aki megszokta, hogy így vagy úgy, de a művével megjelenhetett a Rádióban.

Vajon érdemes-e táplálni azt a reményt, hogy a közszolgálati Magyar Rádió az egyetlen és kizárólagos mentsvára a kultúrának és az irodalomnak? Mert ez az elvárás minden más médiumot föl is ment az alól, hogy ezzel foglalkozzon. Újra és újra megfogalmazódik, hogy a közszolgálati Rádiónál szülessenek hangjátékok, rendeljen irodalmi műveket, a költők szerepelhessenek itt rendszeresen, a Rádió adjon munkát a rendezőnek, dramaturgnak, színésznek. Hiszen ez olyan közszolgálati feladat, amire a köz jelentős, a törvény megjelenése óta előre kiszámítható milliárdokat költ. Vajon képes-e a közszolgálati Magyar Rádió egyedül ezt megőrző és megrendelő szerepet viselni, kell-e, el lehet-e várni tőle, és vajon csak a hagyományos sugárzott rádiózás legyen erre az eszköze? Amikor 1935-ben Cs. Szabó László a Magyar Rádió irodalmi vezetőjeként átvette Németh Lászlótól a stafétabotot, akkor feljegyezték, hogy lényegében nem csinált mást, mint hogy

több tartalmat, több műsort, több értéket hozott a Rádióba. Akkor születtek a tudományos, irodalmi, világirodalmi műsorok. Azt gondolta, hogy egy teljes kínálatot kell nyújtani, hiszen a közszolgálati Rádióknak ez a dolga.

Képes-e a közszolgálati Rádió ennyire sokféle elvárásnak megfelelni? Ez olyan dilemma, amire nem tudjuk még pontosan a választ. A szervezeti átalakítás, részben segít ennek a megválaszolásában, hiszen most a korábban külön szervezetben – ezért általában kevés hatékonysággal – dolgozó szerkesztőségek tagjai most összetehetik a tudásukat, a hozzáértésüket, akár még a technológiájukat is. Lehetséges-e a hagyományos módon minden korosztályt megkínálni azzal az értékes tartalommal, amibe az irodalmat is beleértjük? Vajon a közszolgálati Rádió képes-e elérni a tizenkét év alatti hallgatókat akkor, amikor a felmérések azt mutatják, hogy ez és az alatta levő korosztály nem hallgat rádiót? A Magyar Rádió Kossuth adóján évtizedek óta fut a Jó éjszakát című gyermekmese műsor, amelyben klasszikus és mai, kortárs meséket mondanak, valamint egy folytatásos gyermekhangjáték jelentkezik. Az induláskor mindenki úgy vélte, hogy a Kossuth Rádió erre a fél nyolckor kezdődő műsorsávjára majd gyerekhallgatókat lehet toborozni. Nem lehetett. Kiderült ugyanakkor, hogy a gyerekhallgatók szülei, nagyszülei remek „médiások”, rajtuk keresztül könnyen el lehet jutni a gyerekekhez. Ez azt is jelenti, hogy a közszolgálati Rádió – legalábbis egyik csatornán – teljesen lemond erről a korosztályról. Megteheti-e, és dönthet-e úgy, hogy ezt a korosztályt nem a hagyományos sugárzott műsorban éri el, hanem az interneten, a Facebookon? Most egy kísérletbe kezdünk. Hamarosan olyan mesesorozatot indítunk el, amelyet mai írók írnak, de a történet a hagyományos hangjáték-forma mellett megjelenik minden héten a Facebookon is. A gyermek internetezők beleszólhatnak ebbe a történetbe, alakíthatják a mesét. Mint egy közös mesehallgatás, amikor mesélő ember ül középen, körben a gyerekek, akik kérdésekkel, megjegyzésekkel formálják a cselekményt. De ez azt is jelenti, hogy erről a korosztályról mi már nem rádióhallgatóként gondolkodunk, hanem az internet, a Facebook használójaként.

Dönthet-e a közszolgálati Rádió úgy, hogy a kultúra megőrzésben és kultúra közvetítésben a hagyományos műsorsugárzással nem próbálkozik, mert annak hatása, eredménye nem érzékelhető. Inkább

személyes kapcsolatba kíván lépni a hallgatóival. Nevezetesen nem rádióműsort csinál, nem facebookozik, nem internet-oldalakat gyűjt, hanem produkciókat hoz létre. Egyébként ennek is volt előélete a Magyar Rádió történetében. A rádiósínházi előadások, a hangjátékok egy része közönség előtt zajlott. Az írói felolvasások szintén. Nem is készült mindig hangfelvétel. Visszatérjen-e a Magyar Rádió ehhez a nagyon régi és nagyon hagyományos kultúra közvetítési módszerhez.

Látják, hallják a rádió átalakulásával, megújulásával kapcsolatban számtalan kérdésünk van, amelyekre még nem találtunk végleges választ. De létezik már néhány, amire igen. Az biztos, hogy újra – és nem csupán szavakban – partnernek tekintjük az alkotókat. Az író, a költő és a dramaturgot. Nemcsak riportalanynak, nemcsak kelléknek egy műsorhoz. Nem csupán formálisan, hanem valóságosan is komolyan fogjuk venni írók, költők, dramaturgok, rendezők véleményét akkor, amikor a jövő évad rádiós hangjátékaihoz az irodalmi alapanyagot kiválasztjuk. Biztos vagyok benne, hogy egy ilyen válogatás során, lesz véleményük arról, hogy a rendszerváltás óta elmúlt húsz év történetéből mit szeretnének hangjátékban viszonhaltani. Biztos vagyok benne, hogy lesz véleményük, amikor össze szeretnénk gyűjteni a Kárpát-medence országainak rádióra alkalmazható irodalmi alkotásait, amelyek megmutatják, hogy például Szlovéniában, Lengyelországban vagy éppen Szlovákiában miként alakult át a világ.

A Magyar Rádióban minden hónapban készül két-három új hangjáték. De a teljes kínálatnak – hangjátékoknak, adaptációknak – ez jelenleg legfeljebb a fele, a többség ismétlés. Ezek értékek és a nemzeti kultúra részei. De mindössze két-három új darab elkészítésére van forrás. A 2012. év lesz az, amelynek során a társult közmédiák végiggondolják, hogy a külön-külön rendelkezésre álló szellemi és anyagi erőforrásokat hogyan lehet egymás mellé tenni, hogy ebből a rádióban és a televízióban értékes tartalom szülessen.

Azt viszont ígérhetem, hogy olyan korszaka következik a magyar közmédiának, amelyben számos formában kívánjuk megjelentetni azt, amit létrehoz a kultúra. Nem csupán CD-re és nyomtatott formákra kell gondolni. Hamarosan rövid, letölthető versekkel jelentkezünk. Számtalan olyan új formára, megoldásra van szükség, amivel a kulturális értéket a lehető legtöbb emberhez eljuttathatjuk.

SZENTMÁRTONI JÁNOS Kapolcsról jövet

Amikor kigördült autónk a faluból, ahol mostoha és méltatlan körülmények közt élve csináltuk a fesztivált tíz napon át július 22-e és 31-e között, sok minden lepergett előttem és kipergett belőlem. Az, hogy éjszakánként matracokon aludtunk egy bútorozatlan házban, ahová még a villanykörtéket és a foglalatokat is magam vittem, és ahol az első napokban ádáz küzdelmet vívtunk a védédugulással – mint régi gyakorlott táborozót és magánembert még nem is zavart volna annyira, még ha jóval komfortosabb élethez szoktatott is hozzá az elmúlt évtized. De mint a Magyar Írószövetség elnökét, bizony elgondolkodtatott mindez, és hasonlatosságot véltem fölfedezni a magyar irodalom és alkalmi lakóházunk állapota között. Ja, kérem, ha ennyire béna vagy csoró az Írószövetség, miért vonul le Kapolcsra? – kérdezheti gunyorosan a laikus szemlélődő, aki nem sokat törődik a helyzet tragikomikus voltával, szimbolikus vetületével. Na de mi mégis csak költők vagyunk, vagy mi a csudák, hadd engedjük meg magunknak szolid kárpótlásként e példázat békebeli luxusát.

Kik azok a „mi”? Erős Kinga kritikus, az Írószövetség titkára, Rózsássy Barbara Gérecz Attila-díjas költő, Végh Attila költő és filozófus, a Magyar Hírlap Hullámtér című, hétvégi rovatának szerkesztője – és jómagam. Mindenképp meg kell még említenem, mivel nem lehetünk eléggé hálásak a munkájáért, Pánczél András óvodapedagógust, aki mindennap délelőtt tizenegy-től délután kettőig az irodalmi játszóházunkat vezette a kapolcsi Király udvar egyik sátrában. Végh Attila a fesztivál újságjának, a Völgyfutárnak irodalmi mellékletét szerkesztette (idén először volt ilyen rovat!). Rózsássy Barbara a versfaragó műhelyt vitte, amelynek keretében mindig az adott nap vendégének kedveskedő irodalmi feladatokkal próbáltuk a civil közönséget játékos vers- vagy novellairásra csábítani. Erős Kinga – a mindennapi koordináción túl – a legtöbbször beszélgetéseket moderált kis színpadunkon. Magam is jócskán kivettem részem a szervezési és műsorvezetői feladatokból, reggelente eligazító megbeszélésekre jártam a falu könyvtárába, ahol Márta István vezényletével az udvarvezetők beszámoltak a tapasztalatokról. Mindezt végeztük nemegyszer szakadó esőben, az udvarokon szétgeregelyzendő szalmabálák érkezéig süppedő sárban, az improvizációra mindig teltre készen. Voltak persze társaink: a Bookself antikvárium csapata és Benkő Zsolt bluesgitáros, zenetanár, állandó színpadmesterünk. Vendégünk volt többek között Kányádi Sándor, Ferdinandy György a mesterek sorából; Csenger Levente, Györffy Ákos az

újabb nemzedékből; zenélt mások mellett Huzella Péter, Kobzos Kiss Tamás, a Misztrál zenekar. „Nem engedünk a 48-ból” címmel Kovács István költő, történész és Somogyi Győző képzőművész meséltek kutatásaikról, 48-as örökségünkről. Vendégül láttuk az Erdélyi Magyar Írók Ligájának és a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának vezetőit és képviselőit, de volt olyan nap, amely egy az egyben a Fiala Írók Szövetségének rendezésében és közreműködésével zajlott. A színjátás sem maradt el a programok sorából: Tallián Mariann és Lázár Balázs *Békesség, óhajtas* című versműsora, valamint Csuja Imre rendhagyó *Jónás könyve* előadása is számos érdeklődőt csábított udvarunkra. Rögeszmém, hogy az írók, költők néha más minőségükben is mérettessenek meg a közönségük előtt, így fordulhatott elő például, hogy Horváth Bence, a Kortárs Kiadó vezetője Puhító nevű zenekarával lépett fel, vagy Oravecz Péter és a Kümdje zenekar török, balkáni népzenevel gazdagították a programot.

Miért mesélem itt most ezt el? Mert meggyőződésem, hogy a mindenkori kortárs irodalomnak vissza kell hódítania a közönségét. Mivel a szerepe radikálisan megváltozott az elmúlt húsz évben, meg kell találnia azokat az új csatornákat, amelyeken keresztül elérheti az olvasóit. Az elefántcsonttorony nagy művek megszületésére természetesen továbbra is a legalkalmasabb szellemi közeg – ám dolgozni kell azon is, méghozzá az eddigieknél jóval hatékonyabban, hogy az újabb és újabb irodalmi alkotások lehetőleg már a maguk idejében hatást gyakoroljanak az emberekre. Mindazokra, akik igényesebb életre vágynak, csak nem találják a megvalósítási formáját. Ehhez az egyik legcélravezetőbb módszer, ha nem zárkozunk el a látszólagos érdektelenség és tájékozatlanság elől, hanem megpróbálunk elébe menni a dolgoknak. Ha jelenleg annyi a fesztivál, mint égen a csillag, akkor azokon, amelyek minőséget képviselnek, művészeti értékkel bírnak, jelen kell lenni saját programokkal. Bebizonyítani, hogy a kortárs író, adott esetben a Magyar Írószövetség tagjai és lelkes társaik nem holmi elvárásolt, múltból ittrekedt, érthetetlen figurái a társadalomnak, hanem igenis eleven, mi több: éltető sejtjei. Más aspektusból nézve pedig: versenyképesek. Mert meggyőződésem, hogy a magas kultúra is képes szórakoztatni. Csak épp nem az extázisra épít, hanem a katarzusra. A dolgok megélésére, amely által megtisztul és gazdagodik az ember. Hiába zakatol a világ a végső megsemmisülés, önfelszámolás szakadáka felé – egyre többen érzik, hogy ezt a rohamos lelki-szellemi kiürülést egy újabb feltöltekezésnek kell követnie, különben vége mindennek. A testünket életben lehet tartani gépekkel, a lelkünket azonban nem, s mindezidáig nem mutattak fel a tudósok a lelkünk életben tartására mást, jobbat, mint a művészetet.

A másik rendkívül fontos eleme a kortárs irodalom népszerűsítésének a piacra-vitel, még csúnyább szóval: a marketing. Az irodalmi alkotás szellemi termék. Piaci értéke felbecsülhetetlen bár, de amit a csomagolásba (könyvbe, cd-be stb.) zárunk, eladható. Egy írónak, egy könyvnek, egy irodalmi műsornak ugyanolyan PR-elemekre van szüksége, mint bármi másnak. Ez nem jelenti azt, hogy szlengül fogalmazva, „le kell menni kutyába”, isten ments! Azt azonban mindenképp, hogy el kell érjünk potenciális közönségünket. Ezzel, azt hiszem, mindnyájan egyetértünk, legfeljebb a kivitelezési formákon vitakozhatunk. Reményeim szerint a kulturális szférában tevékenykedő szakemberek, művészek, politikusok előbb-utóbb nagyobb számban rádöbbennek arra, hogy a minőségi alkotás is jó értelemben vett marketinget igényel. Az arculat cégér, kirakat, amely az első benyomást adja a tájékozódónak. Miért hagynánk meg ezt csupán a bővli privilégiumának? Ha az igényes kultúra versenyképes akar maradni, nem elég a minőséget garantálnia, el is kell, hogy érje, méghozzá az eddigieknél jóval hatékonyabban, a célközönségét. Meggyőződésem, hogy sokan vágnak rá, csak nem találják a fórumait. Elképzelésem szerint ma már nélkülözhetetlen a honlap vagy portál működtetése. Sokszínű, dinamikus tévé- és rádióműsorokkal pedig föl kell hívni a szélesebb közönség figyelmét is a kortárs művészetek értékeire. Azt is vallom, hogy a hagyományos beszélgetős és/vagy információközvetítő műsorok mellett nagyon nagy szükség van művészeti vetélkedőkre, parázs vitaműsorokra, korunk jelenségeit tükröző forgatókönyvekre, hangjátékokra. Jelen pillanatban mindez nem működik, ha valami mégis megvalósul belőle, az rendkívül egyoldalú és szűk szegmensét reprezentálja csupán a kortárs magyar irodalomnak és általában a művészeti életünknek. A Nagy László Emléktúrát, a Múzeumok Éjszakáját, a kapolcsi fesztivált azért szerveztem meg kollégáimmal az idén, hogy korunk aktuális eszközeivel felhívjam a figyelmet szövetségünk munkájára, mestereink örökségére és az újabb nemzedék értékeire. Sikernek könyvelem el ezt a három nagyobb szabású programot, melyekről a sajtóból is bőven értesülhettek az érdeklődők.

Természetesen a művészt – piaci alapon – nem szabad kitaszítani a bróker, dandárparancsnok és showman terepére. Nem azért, mert finnyásabb az istenadta, hanem mert jóval kiszolgáltatottabb, ugyanakkor összehasonlíthatatlanul tartósabb értékeket teremt, mint a másik három. Ezen a ponton kell működésbe lépnie az állam és a mindenkorai politikai vezetés felelősségérzetének, feladatvállalásának. Hogy olyan közeget teremtsen, amelyben az alkotó viszonylag nyugalomban dolgozhat. Ezt a közeget támogatási rendszeren keresztül tudja kiépíteni

vagy kiépíttetni. Ahhoz viszont látnia kell, hogy a jelenlegi struktúra egy millió eresztékében recsegő-ropogó Titanic, amely bármelyik pillanatban elsüllyedhet.

Igaza volt L. Simon Lászlónak, amikor azt írta *Hatalom – hitvallás – eszköz* című esszéjében (2007), hogy „...a rendszerváltás pillanatában a kulturális élet konszolidációja és kárpótlása teljesen elmaradt (...) Kellő politikai akarattal ezen még a rendszerváltoztatás után húsz évvel is lehet (...) és kell is változtatni: azoknak a szervezeteknek, amelyeknek például a korábban támogatásként kapott vagyont elvették (...) lehet olyan vagyonelemeket átadni, amelyek *vállalkozói alapon történő működtetése megtermeli a nonprofit tevékenység forrásait*. Így, egyfajta kulturális konszolidációval még az is elképzelhető, hogy az állam fokozatosan kivonul egyes területekről, de e nélkül ez megengedhetetlen.”

Továbbá a tehetős nagyvállalkozói rétegnek is rá kell döbennie arra, hogy a magyar kultúra megsegítése nem merülhet ki pusztán egy-egy jelentős életmű viszonylag nagy médianyilvánosság előtt történő elismerésében. Egy egész intézményrendszert kell rendbe rakni, ha továbbra is azt akarjuk, hogy megmaradjon az a termőtalaj, amelyből a jelentős életművek kisarjadnak. Ebben a kultúrpolitikai vezetésnek oroszlánrészt kell vállalnia, mert neki állnak olyan eszközök a rendelkezésére, amelyekkel ez végrehajtható.

A FIDESZ *Minőség a kultúrában* című munkaanyagában olvashattuk másfél évvel ezelőtt: „...egyértelműen állást kell foglalni a nemzeti szempontból fontos intézmények, programok állami forrásokból történő – közvetlen vagy a fenntartón keresztül folyósított – támogatása mellett. Egyúttal elvetni a központi finanszírozást csökkenteni kívánó – akár fiskális szempontokra hivatkozó, akár »progresszív« liberális gazdaságpolitikának álcázott – törekvéseket. (...) Nem elég a szükséges jogszabályok megalkotása, az önzetlen támogatás széleskörű elterjesztése értékrendi kérdés is, amelynek ügyéért a kormányzatnak is sokat kell tennie. A magyarországi magántámogatásokat segítő programok kidolgozásával, valamint a vállalati szféra társadalmi felelősségvállalásának erősítését szolgáló akciókkal párhuzamosan a kultúra gazdasági erejét tudatosító programokat is el kell indítani.”

Nem állítom, hogy mindebből semmi nem valósult meg, hiszen történetesen a Magyar Művészeti Akadémia fölépítése üdvözlendő és nagy horderejű kulturális tett. Azonban azokról az állítólag stratégia-intézményekről sem szabad megfeledkezni, amelyek inséges időkben is kiálltak ezen értékek mellett. Hogy csak két meghatározó szervezetet említsek, vállalva az elfoglaltságot is, a Magyar Írószövetséget és a Tokaji Íróklubot Egyesületét.

A kulturális politikai vezetés, az értelmiség, a művésztsadalom felelőssége abban is áll, hogy lehetőleg minél több olyan lehetőséget, kulturális teret, közösségi találkozóhelyet biztosítson az emberek számára, ahol a nagykoncertek eufórikus feszültség-levezetése mellett intimebb, bensőségebb, mélyebb szinten is megélhetik a családba, a közösséghez tartozás lélekerősítő élményét. Mert hazugnak és álnoknak tartom azt a szemléletet, miszerint a közönség ízlését nem kell alakítani, alakul az magától egy természetes szelekció sodrában, az önálló gondolatokat kilúgozó, harsány-üvöltő valóság-show-kra pedig igény van, azért folynak a csapból is. Nem, kérem, igény arra van, amit ismerünk. Ha a szélesebb közönséghez csak ez jut el, könnyen mondhatjuk, hogy erre van igény.

Egy olyan országban, ahol egy nagy múltú gimnázium újdonsült igazgatója tanértekezleten szavazásra bocsátja a demokrácia jegyében, hogy az iskola megünnepelje-e március 15-ét; ahol bizonyos történelmi traumákról a diákság nagyobb részében vagy magát elitnek beállított és kommunikált értelmiségi körökben ciki vagy tilos beszélni; ahol a minőségi művészetet fokozatosan száműzték a médiából; ahol az egész Kárpát-medencei magyar irodalomra annyi összeget fordítanak egy évben, amennyit a legújabb botrányok hullámain fölvetődött szaktanácsadók markolnak föl néhány havi

munkájukért – abban az országban súlyos morális és minőségi zűrzavar uralkodik.

Végezetül, megvallom őszintén, semmi kedvem nem volt ennek a felszólalásnak a megtartására. Nem sok reményt látok. Ez az elmúlt fél év elnöki tapasztalata és tanulása. Megyek én Kapolcsra matracon aludni, hogy kollégáimmal, barátaimmal visszatérítsük az elkóborolt olvasót a kortárs irodalom oltára elé, de támogatás nélkül sokáig ez sem folytatható. Az energiatartalék és a lelkesedés fogytán, és meg is kell élni valamiből. Tudom, hogy sokaknak nem tetszik az a filozófia, amelynek jegyében meg szeretném újítani a Magyar Írószövetséget. De tisztában vagyok azzal is, hogy nem lehet mindenkinek megfelelni, ugyanakkor mindnyájunkért teszem, amit teszek. Azonban arra kérem a kultúráért dolgozó politikusainkat, hogy döntsék el egyszer s mindenkorra, szükség van-e ránk „békeidőben” is, és nem csupán a kampányok idején. Hogy szükség van-e a Magyar Írószövetség munkájára, szolgálatára. Mert ígéretésekből nem lehet és nem érdemes fönntartani egy ilyen monstre intézményt, még akkor sem, ha nagy múltja és pótolhatatlan tevékenysége a megmaradásra predestinálja. Vegetálni lehet, csak nem érdemes. Vonuljunk akkor vissza a kávéházakba, és folytassuk ott az irodalmat, ahol elkezdtük a XX. század elején. Mert ennek a nyűglődésnek a láttán egyre több lesz a pályaelhagyó. Ami viszont irodalmi és lelki szegényedésünket fogja tovább fokozni.

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG 2011. ŐSZI-TÉLI HATÁRON TÚLI PROGRAMJAI

XXXIII. Nemzetközi Versfesztivál

A Román Írószövetség meghívására a szeptember 29. – október 1. között

Máramaroszigeten és Deszén megrendezett rangos eseményen a Magyar Írószövetség is képviseltette magát. A programsorozat keretében bemutatásra került Szentmártoni János *Ló a tavon* című, erre az alkalomra megjelent román-magyar nyelvű válogatott verseskötete, akinek munkásságát és kultúrdiplomáciai tevékenységét Nichita Stanescu-díjjal ismerte el a Román Írószövetség.

A Poesis című folyóirat „kulturális napok” rendezvénye

A Szatmárnémetiben október 19–21. között megrendezésre került nemzetközi találkozóra a Magyar Írószövetség Mezey Katalint és Oláh Jánost delegálta, hogy bemutatkozó esteket tartsanak és tovább erősítsék kapcsolatainkat a román, ukrán, szerb, osztrák, német kollégákkal.

Szilágyi Domokos költő halála 35-ik évfordulója alkalmából 2011. október 28-án és 29-én a Magyar Írószövetség

több tagja (Bertha Zoltán, Dávid Gyula, Jánosi Zoltán, Láng Gusztáv, Pécsi Györgyi) részt vett a szatmárnémeti irodalmi tanácskozáson, kerekasztal-beszélgetésen és koszorúzáson.

Lakatos Demeter 100

A Magyar Írószövetség és a Budapesti Székelykör Lakatos Demeter születésének 100. évfordulója alkalmából november 19-én Csángóföldön (Klézsen) megemlékezést és irodalmi estet szervez.

Ady-ünnepség Érmindszenten

A Magyar Írószövetség az Ady ünnepségen is képviselteti magát november 19-én. Megnyitó beszédet L. Simon László költő, a parlament Kulturális és Sajtóbizottságának elnöke tart.

Versmaraton turné

A Magyar Írószövetség, a Magyar Napló Kiadó és a Magyar Rádió ez évi Költészet Napi nagyszerű rendezvényének hanganyagából készült CD, valamint az alapjául szolgáló *Az év versei 2011.* című antológia népszerűsítése céljából a Magyar Írószövetség felolvasást szervez Sepsiszentgyörgyön 2011. november 20–23. között.

SÁRKÖZY PÉTER
**A magyar kultúra
 külföldi folyóiratai**

Idegen nyelvű hungarológiai folyóiratok

Bevezetés

A tavalyi tokaji írótábor tanácskozásán az úgynevezett migrációs magyar irodalom képviselőiről volt lehetőségem beszélni,¹ azokról a magyar írókról, költőkről, akik ugyan magyarok (annak vallották, illetve vallják magukat), ám művészi kifejezési eszközük nem a magyar nyelv, hanem annak az országnak nyelve, amelyben kisgyerekkoruktól kezdve felnevelkedtek (Tomaso Kemeny, Paolo Santarcangeli), vagy amely befogadta őket (Arthur Köstler, George Mikes, Edith Bruck, Giorgio Pressburger). Ennek különös súlyt ad Kristóf Ágota mostani halálhíre, hiszen elmondható, hogy jelenleg a külföldi könyvpiacra Márai Sándor mellett ő számít a leghíresebb és legolvasottabb *magyar írónak*.² És ha valaki titokban berzenkedne az említett írók „magyar” minősítése miatt, akkor csak gondoljon Liszt Ferencre, aki ugyan alig-alig beszélt magyarul, de szíve és művészete a magyar kultúra egyik legjelentősebb európai megnyilvánulása volt.

Ez alkalommal a külföldi magyar folyóiratokról szeretnék néhány szót szólni – természetesen olasz szemzőgből. Nem a magyar nyelvű magyar irodalmi folyóiratokról, mint az egykori párizsi Irodalmi Újság vagy Magyar Műhely, a müncheni Látóhatár vagy Nemzetőr, de még a római Katolikus Szemlééről sem, amelynek az utolsó évfolyamaiban – hála az áldott emlékü teológus-író, Békés Gellért bizalmának – félig-meddig még munkatársa is lehettem, hanem azokról az idegen nyelven kiadott magyarságtudományi folyóiratokról, amelyeket a külföldi egyetemek magyar tanszékei, hungarológiai intézetei alapítottak, és amelyek idegen nyelven közöltek, illetve egyre kisebb számban közölnek máig tanulmányokat a magyar kultúra történetéről, a magyar irodalom múltjáról és jelenéről, etnográfiai és nyelvészeti kérdésekről, közgazdaság történeti és társadalompolitikai témákról stb.

E két típusú kiadvány között ugyanaz a különbség, mint a *migrációs* és az *emigráns* magyar irodalom között. A emigráns irodalom alatt azoknak az életművét értjük, akik politikai vagy más okok miatt elhagyták (legtöbb esetben, mert erre kényszerítve voltak) hazájukat, de külföldön továbbra is anyanyelvükön, az anyanyelvi olvasók számára írtak, egyrészt a külföldön élő többi magyar, illetve szamizdat formában az otthoni olvasóik, és mindenek előtt az utókor számára (ilyennek tekinthető például Márai Sándor vagy Wass Albert, illetve az '56-os magyar író-emigráció munkássága). Migrációs irodalom alatt viszont azt értjük, amikor az illető író a befogadó ország nyelvén ír a külföldi közönség számára saját élményeiről, identitás-problémáiról, illetve elhagyott hazája történelméről, sorskérdéseiről.

Hasonlóképp a '45 utáni és az '56 utáni külföldön megjelenő magyar folyóiratok már csak magyar nyelvűségük miatt is kizárólag a magyar olvasók számára készültek, egyrészt a külföldön élő magyar közösségek számára (erre a legjobb példa volt a müncheni Látóhatár, illetve a római Katolikus Szemle), illetve egy másik részük (Irodalmi Újság, Magyar Műhely) azzal a hátsó szándékkal íródott, hogy szamizdat formájában Magyarországon is olvasókra találhatnak (hasonlóképp a hatalom és az elhárítás berkeiben). Ezzel szemben az idegen nyelven szerkesztett magyarságtudományi folyóiratok célközönsége a magyarul nem olvasó, de a magyar kultúra iránt érdeklődő olvasóközönség (néhány száz ember) volt.

**Idegen nyelvű hungarológiai folyóiratok
 a világban**

Az első idegen nyelvű magyar folyóiratokat a két világháború között a külföldi magyar intézetek, collegium hungaricumok és akadémiák jelentették meg évkönyvek formájában, így a berlini és bécsi, majd a római magyar intézet is. A bécsi Gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történeti Kutató Intézet évkönyvei 1931-től jelentek meg (Angyal Dávid igazgató szerkesztésében), hasonlóan a Gragger Róbert által alapított Berlini Magyar Intézet évkönyveire. Olaszországban 1936–1942 között a Római Magyar Akadémia rendszeresen megjelentette évkönyveit (*Annuario della Reale Accademia d'Ungheria in Roma*), melyet Koltay Kastner Jenő majd Genthon István szerkesztett.

1 *Olaszországi magyar írók identitástudata*, in *A magyar irodalom égtájai. Sokágú sip Tokajban*, szerk. Serfőző Simon, Miskolc, Bíbor 2011, 93–100.

2 Kristóf Ágota vallja: „Több mint harminc éve beszélek, húsz éve írok is franciául, de még mindig nem ismerem. Nem beszélem hiba nélkül,

és csak a szótár gyakori használatával tudok rajta helyesen írni. Ezért hívom a francia nyelvet is ellenséges nyelvnek. És van még egy oka, amiért így hívom, és ez utóbbi a súlyosabb: ez a nyelv az, amelyik folyamatosan gyilkolja az anyanyelvemet.” (*Anyanyelv. Ellenséges nyelvek*) in A. Kristof, *Az analfabéta*, Budapest, Palatinus 2007, 30.

Ezek mellett Magyarországon is megjelentek idegen nyelvű lapok, mint a Pester Lloyd, és folyóiratok, mint a Berzeviczy Albert elnöklete alatt létrehozott Corvin Mátvás Társaság olasz nyelvű folyóirata, a Corvina, amely 1921–1944 között évi hat számban jelent meg, és amely főleg a magyar–olasz történelmi és kulturális kapcsolatok történetét volt hivatva bemutatni, és ezzel erősíteni az olasz politikai életben a magyar-barátság iránti elkötelezettséget.³

Könnyen lehet azt mondani, hogy ezeket a Magyarországon készített idegen nyelvű folyóiratokat a kutya sem olvassa, azért voltak és léteznek máig, hogy ott porosodjanak a magyar külképviseletek polcain (illetve azért, hogy a szerkesztőknek és fordítóknak legyen egy kényelmes, jól fizető állásuk). Ám ez nem mindig volt így, amit jól mutat József Attila olaszországi „fortunája”. Ugyanis az első elismerő írás nem 1945 után valamelyik baloldali olasz folyóiratban jelent meg a tragikus sorsú „kommunista” magyar költőről, hanem a lehető legkonzervatívabb olasz filozófus, Benedetto Croce La Critica című folyóiratának 1942. számában, ahol Benedetto Croce beszámol arról, hogy a Corvina című olasz nyelvű magyar folyóiratban olvasott egy nem költő-fordító által olaszra ültetett verset (a *Mamát*) egy tragikus sorsú baloldali proletár költőtől, amely az édesanyja halála miatt érzett veszteséget a lehető legmagasabb költői szinten képes kifejezni, és ennek a költőnek minden bizonnyal minden politikai beállítottsága mellett (ellenére) a kor egyik nagy alakjának kell lennie: „*Nagynak érezzük és látjuk mi is: mert nagy, végtelen, felséges a teljes megadás, a határozott elfogadás erkölcsi ereje, mely abban az alázatos fáradtságban kifejeződik, és amely egy szegény asszonyból, aki súllyal megterhelt fejével igyekszik a lépcsőn felfelé, s a mosás vizéből és ruháiból a szépség alkotását teremti meg. ... És a néhány verssornak varázsa és bűvölete a költészet varázsa és bűvölete, a költészeté, amely mindig, s mentől kevésbé várják, újjászületik az emberi kebelben*”.⁴

Hasonlóképp igen ígéretes kezdeményezésnek bizonyult, amikor a II. világháború után 1948-ban Kardos Tibor, a Római Magyar Akadémia utolsó „akadémikus” igazgatója folyóirat formában jelentette meg az intézet korábbi évkönyvét. Az évi három számban, több mint ezer oldal terjedelemben megjelenő Janus Pannonius igazi példáját adta, hogy miként lehetne

megvalósítani külföldön az igényes tudományos kulturális népszerűsítést, hiszen a folyóiratban neves olasz költők (Alberto Saviano, Leonardo Sinisgalli, Folco Tempesti, Paolo Santarcangeli) fordításában jelentek meg Illyés Gyula, József Attila, Radnóti Miklós versei, Cs. Szabó László esszéi, Kerényi Károly, Lukács György és neves magyar és olasz kultúrtörténészek (Carlo Dionisotti, Lénárd Sándor, Pásztor Lajos, Guido de Ruggiero Gaetano Trombatore) és zenetörténészek (Szabolcsi Bence, Roman Vlad), művészettörténészek (Berkovits Ilona, Fülep Lajos) tanulmányai. Természetesen hamarosan, ezt is, mint minden egyéb tiszteséges háború utáni kezdeményezést, elsodorta a hidegháború vihara, és 1948 végén, a harmadik szám megjelenését követően megszűnt.

A hatvanas évektől kezdve a rendszerváltásig ugyan léteztek „Nyugaton”, így Olaszországban is magyar vonatkozású kiadványok. Ezeket a magyar Külügyminisztérium, illetve „a párt” („agitprop” osztálya) jelentette meg, vagy Magyarországon (mint a Hungarian Quarterly-t),⁵ vagy a nyugati kommunista pártoknak nyújtott anyagi támogatás keretében jelentek meg, mint a hatvanas-hetvenes években Olaszországban az OKP aktivistái által szerkesztett (a magyar fél anyagi támogatásával kiadott) Ungheria Oggi („Magyarország ma”), amely azonban nem volt rendszeres periodika, másrészt inkább bizonyult propaganda-kiadványnak, semmint a magyar italianisztika és az olasz hungarológia tudományos műhelyének. Ugyanez vonatkozik az Olasz Szocialista Párt (és a magyar Külügyminisztérium) által a nyolcvanas években létesített és kb. tíz szám után megszűnt folyóiratára, a kétnyelvű Gazzetta italo-ungherese-re is, amelyet a Craxi kormány hadügyminiszterének magyar szakos lánya, Elisabetta Fabbri szerkesztett néhány éven keresztül, és neves magyar írók és tudósok voltak szerzői (olvasóiról nincs tudomásunk).⁶

A hatvanas-hetvenes években világszerte nagy aktivitást fejtettek ki a külföldi egyetemeken létesített magyar tanszékek, amelyek felfutásában nagy szerepet játszott a '47/48-as, illetve '56-os magyar emigráció és a hazai kultúrpolitika által külföldre küldött vendégoktatók versengése. Ennek következtében a legtöbb európai ország fővárosában magyar tanszékek létesültek, hasonlóképpen Észak-Amerikában is, ahol a Torontói Egyetemen a kanadai magyarság alapítványával alakult

3 A „Corvina” folyóirat 1921–1955 közötti repertóriumát olasz nyelven közöltük a római „Rivista di Studi Ungheresi” 4/1989 és 5/1990. számában Kovács Zuzsa szerkesztésében.

4 Sárközy Péter, *Croce József Attiláról, József Attila Crocéről*, in *Benedetto Croce 50 év után*, szerk. Fontanini Krisztina, Kelemen János és Takács József, Budapest, Aquincum 2004, 457–464.

5 2010 óta jelenik meg az új angol nyelvű Budapesten szerkesztett folyóirat, a *Hungarian Review*.

6 Megemlíthető még a Padovai egyetem és az ELTE együttműködésében kiadott „Giano Pannonio”, melynek körülbelül tíz kötete inkább tekinthető közös konferenciák köteteinek, mint rendszeresen megjelenő tudományos kiadványnak. És 1990 után ez is kifulladt, sajnos.

magyar tanszék, míg a magyar fél az indiai Bloomingtonba küldött ki magyar professzorokat tanítani. Hasonlóképpen magyar vendégprofesszor tanított a nyolcvanas évektől a göttingi, a bécsi, a helsinki-i majd a groningeni egyetemen (pontosabban az egyetemek finnugor intézeteiben).

Olaszországban a „disszidens” tanárok által fenntartott firenzei, milánói, nápolyi és paviai magyar tanszékek mellett az 1965-ben megújított kultúregyezmény keretében a padovai és a római La Sapienza Tudományegyetemen magyar vendégtanárok kiküldésével biztosították az 1949-ben megszüntetett magyar tanszékek újraindítását (Padovában: Fábrián Pál, Sallay Géza, Fogarasi Miklós, Szabó Győző, Dezső László, Rómában: Balázs János, Szauder József, Klaniczay Tibor, majd 1979-től máig Sárközy Péter).

1979-ben Klaniczay Tibor professzor kezdeményezésére létrejött a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság (első kongresszusát 1981-ben tartották Budapesten, a másodikat '86-ban Bécsben), míg a nyolcvanas években Köpeczi Béla kulturális miniszter kezdeményezésére a párizsi Sorbonne III. egyetemen és Hamburgban, valamint Ungvár-Uzsgorodban létesült „Hungarológiai Intézet”, ahol a magyar állam támogatásával magyar vendégoktatók és oktatási segéd munkatársak dolgoztak.

A magyar tanszékek, hungarológiai intézetek létesítésének és folyamatos működésének természetes következménye volt, hogy a nagyobb egyetemek biztosították, hogy évkönyvekben rendszeresen megjelenésre kerüljenek a magyarságtudományi kutatással foglalkozó kollégák tanulmányai is, illetve néhány esetben hozzájárultak hungarológiai folyóiratok létrehozásához is. Így jött létre először a kanadai Hungarian Studies Review (Dreisziger Nándor és Bisztray György szerkesztésében), amelyet több hasonló kiadvány követett, köztük a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság folyóirata, a Voigt Vilmos, majd Szegedy-Maszák Mihály által Budapesten 1985-ben alapított és szerkesztett Hungarian Studies. A Paris III. egyetem mellett létrehozott Centre Interuniversitaire d'Études Hongroises számára is 1989-től kezdve Budapesten jelentettek meg egy francia nyelvű folyóiratot, a Cahier d'Études Hongroises-t, amelynek utolsó, tizenhatodik száma 2010-ben jelent meg a l'Harmattan kiadó gondozásában. Hasonlóképpen folyóiratot jelentett meg (immár magyar közreműködés nélkül) a Müncheni és a Berlini Humboldt Egyetem Hungarológiai Intézete (Ungarn Jahrbuch, München, Berliner Beiträge zur Hungarologie), a Jyveskyei egyetem magyar tanszéke (Hungarologische Beiträge), és 1986 óta a Római La

Sapienza Tudományegyetem magyar tanszéke is (Rivista di Studi Ungheresi).

Természetesen ezek a folyóiratok semmiképp sem tekinthetők a magyar irodalom külföldi fórumainak. Nem az volt a céljuk, hogy a magyar (a mai magyar) irodalom értékeinek teremtseken kedvező légkört, propagandát az illető országban. Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy ezen kiadványoknak olvasói az illető ország már korábban is a magyar kultúra iránt nyitott értelmiségeiből (történészek, irodalomtudósok, szociológusok stb.) kerülnek ki, és e szakmai folyóiratok recenziói éppen azt szolgálják, hogy a magyar kultúra iránt érdeklődők figyelmét felhívják az illető ország könyvpiacán megjelent értékes magyarságtudományi könyvekre, kiadványokra.

II. A Rivista di Studi Ungheresi huszonöt évfolyama

A külföldön a magyar kultúra és történelem iránt érdeklődő szakközönség számára szerkesztett hungarológiai folyóiratok sorába tartozik a Római La Sapienza Egyetem Magyar Tanszéke által 1986-ban alapított olasz nyelvű hungarológiai folyóirat, a Rivista di Studi Ungheresi, amely évi egy számban jelenik meg immár 25 éve az én szerkesztésemben.

Az olasz nyelvű (angol, francia nyelven is tanulmányokat is közlő) folyóirat létrehozásával a Római La Sapienza Tudományegyetem rektora, Antonio Ruberti professzor 1985-ben bízta meg a római magyar tanszék vezetőjét, hogy évi egy számban jelentesse meg a római egyetem által abban az évben (magyar közreműködés mellőzésével) létrehozott Olaszországi Egyetemközi Hungarológiai Központ (Centro Interuniversitario di Studi Ungheresi in Italia) évkönyvét (minden magyar közreműködés nélkül, a római egyetem költségén).

A folyóirat alapítását az tette szükségessé, hogy miközben a hetvenes-nyolcvanas években az olaszországi hungarológia, és mindenekelőtt az egyetemi magyar oktatás nagy fejlődésnek indult, a Római Magyar Akadémia tudományos tevékenységének és a Corvina folyóirat megszűnését követően nem állt semmilyen tudományos fórum az olaszországi hungarológusok rendelkezésére, ahol be tudták volna mutatni kutatásaik eredményeit, a magyar történeti, kultúrtörténeti kérdésekkel foglalkozó írásait.

Az immár negyed évszázada, évi egy számban, tíz ív terjedelemben megjelenő Rivista di Studi Ungheresi azt vállalta magára, hogy az olaszországi magyar tanszékek tanárai tanulmányainak közlésén túl az összes olyan

olasz kutatóknak, akik ugyan nem számítanak „hungarológusnak”, de irodalmi, nyelvészeti, történeti, gazdaságtörténeti, művészet- vagy zenetörténeti kutatásaik során magyar témával is foglalkoznak, lehetőséget ad tudományos kutatásaik, eredményeik közreadására, és így szervezett formában is bevonja őket a nemzetközi hungarológiai kutatásba. A folyóirat első számaiban egymás után jelentek meg az olasz tudományos élet kiválóságainak (mint Giovan Battista Pellegrini nyelvész professzor, a kultúrtörténész Claudio Magris, Massimo Mila zenetörténész, Leo Valiani, a fiumei születésű történész-politikus, Cesare Vasoli neves reneszánsz kutató, vagy a filozófus Gianni Vattimo) magyar vonatkozású írásai.

Ezt a nagyon fontos tudományos együttműködést az is elősegítette, hogy a folyóirat szerkesztőbizottságának elnöke (Sante Graciotti) és felelős szerkesztője (Sárközy Péter) voltak annak a tudományos konferenciasorozatnak szervezőitkárjai, amely a Magyar Tudományos Akadémia és a velencei CINI Alapítvány együttműködése keretében 1970 óta négyévente rendezett konferenciákon, és az azok anyagát megjelentető kötetek sorozatában dolgozta és dolgozza fel máig a magyar–olasz kulturális kapcsolatok tíz évszázados történetét.⁷

Ennek következtében a folyóirat felelős szerkesztőjének sikerült magyar–olasz vonatkozású tanulmányokat kapni olyan neves magyar irodalomtörténészekről, nyelvészekről, folkloristákról, történészekről, mint Barta Gábor, Benda Kálmán, Borzsák István, Csoóri Sándor, T. Erdélyi Ilona, Erdélyi Zsuzsa, Fábíán Pál, Fogarasi Miklós, Gyórfy György, Jászay Magda, Kiefer Ferenc, Klaniczay Tibor, Marosi Ernő, Nemeskürty István, Petőfi S. János, Prokopp Mária, Ritoók Zsigmond, Szőrényi László, Szakály Ferenc, Tordai Zádor, Tóth István György, Vekerdí József, Voigt Vilmos és mások, valamint a nemzetközi magyarságtudomány képviselőitől, mint Daniel Abbondolo, Birnbaum Marianne, Bisztray György, Robert Blumstock, Ágnes De Bie, Fejtő Ferenc, Jean Perrot,

Paolo Ruzicska, Jan Slaski, Paolo Santarcangeli és a nyugati emigráció jeles tagjaitól, mint Békés Gellért, Dreisziger Nándor, Fejtő Ferenc, Pásztor Lajos, Szabó Ferenc. Elmondható, hogy a „R. S. U.” 1986. évi „Buda visszafoglalása” emlékszám, a Mátyás király születésének 500., a honfoglalás 1100. évfordulójára, majd a Millenium, és az 1848-as forradalom 150., illetve az 1956-os forradalom 50. évfordulója alkalmából kiadott különszámok komoly tudományos tanulmánykötetnek számítanak, és szervesen illeszkedtek be az olasz tudományos életbe, és nem hiányozhatnak a témával folyó kutatások bibliográfiai utalásaiban.

Az új olasz hungarológiai folyóirat nagy eredményének számít, hogy sikerült a folyóiratban, illetve az azt létrehozó Olaszországi Egyetemközi Hungarológiai Központ kiadványaiban⁸ megvalósítani a régi és új olasz hungarológus generációk együttműködését. Az olaszországi magyar tanszékek új professzorai (Gianpiero Cavaglia, Carla Corradi, Marinella D’Alessandro, Amedeo Di Francesco, Danilo Gheno, Roberto Ruspanti) mellett a folyóiratban rendszeresen publikáltak az olasz magyarságtudomány idősebb generációjának kiváló tagjai, mint a milánói és pavai egyetem neves professzora, Ruzicska Pál, az első olasz nyelven írt magyar irodalomtörténeti kézikönyv szerzője; Paolo Santarcangeli, a magyar költészet egyik legihletettebb fordítója, a torinói magyar tanszék alapítója; Pásztor Lajos kiváló magyar történész, a Vatikáni Levéltár neves magyar levéltárosa, valamint a Rómában élő magyar paptanárok, mint a teológus professzor Békés Gellért, a Katolikus Szemle főszerkesztője, vagy a papköltő esztéta Szabó Ferenc, a Vatikáni Rádió egykori szerkesztője. Így került közlésre az „RSU”-ban Ruzicska Pál és Kovács Zsuzsa közös munkája eredményeképp a Corvina folyóirat 1921–1955 közötti számainak teljes bibliográfiája, amely, mivel az „RSU” felkerült az internetre, bárki által azonnal tanulmányozható.⁹ A folyóirat számára olasz nyelven készült írásaik magyar nyelven való megjelentetése nagy adóssága a magyar tudományos életnek.

7 A konferenciák köteteit a firenzei Leo Olschki és a budapesti Akadémiai Kiadó jelentette meg olasz nyelven: *Italia e Ungheria nel Rinascimento*, Firenze, 1973; *Rapporti veneto-ungheresi all'epoca del Rinascimento*, Budapest, 1975; *Italia e Ungheria nel contesto del Barocco europeo*, Firenze, 1979; *Venezia, Italia e Ungheria fra Arcadia e Illuminismo*, Budapest, 1982; *Popolo, nazione e storia nella cultura italiana e ungherese 1789–1850*, Firenze, 1995; *Venezia, Italia, Ungheria tra Decadentismo e Avanguardia*, Budapest, 1990; *Spiritualità e lettere nella cultura italiana e ungherese dal tardo Medioevo al Rinascimento*, Firenze, 1995; *L'umanesimo corviniano*, Firenze, 1995; *Italia e Ungheria dagli anni Trenta agli anni Ottanta*, Budapest, 1998; *L'Eredità classica nella cultura italiana e ungherese dal Medioevo al Rinascimento*, Roma, Il Calamo, 2001; *L'Eredità classica nella cultura italiana e ungherese dal Rinascimento al*

Neoclassicismo, Budapest, 2004; *L'Eredità classica nella cultura italiana e ungherese dal Neoclassicismo alle Avanguardie*, Roma, Ed. La Sapienza, 2011.

8 1989–2000 között a római centrumú Olaszországi Hungarológiai Központ konferenciák sorozatát rendezte a magyar rendszerváltáshoz köthető történeti kérdésekről, a magyarországi társadalmi változások jelenségeiről, melynek aktáit a cosenzai Periferia kiadó jelentette meg Antonello Biagini professzor, a Hungarológiai Központ akkori igazgatója által szerkesztett sorozatában. Vö.: *Italia e Ungheria, 1920–1960*, 1991; *Ungheria, isola o traghetto?*, 1992; *Un'istituzione scientifica a Roma: L'Accademia d'Ungheria 1895-1950; Scritti politici di L. Kossuth*, 1995; *L'epoca Horthy*, Roma, Lithos 1998. *Italia e Ungheria tra le due guerre mondiali*, ivi, 2001.

9 <http://epa.oszk.hu/02000/02025>

Az olaszországi hungarológiai szemle elsősorban az egyetemi oktatás és a tudományos kutatás fóruma, így csak néha közölt magyar irodalmi műveket olasz fordításban. Ennek ellenére igen fontos szerepet játszott és játszik a magyar irodalom olaszországi népszerűsítésében azáltal, hogy rendszeresen közöl recenziókat és elemzéseket a magyar irodalmi művek olasz fordításairól (Csáth Géza, Krúdy Gyula, Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Szerb Antal, Ottlik Géza, Örkény István, Mészöly Miklós, Esterházy Péter és más magyar írók regényeinek olasz fordításairól) és azokról a kötetekről is, amelyek nem annyira a „nagyközönséget”, hanem a magyar irodalom története iránt érdeklődő olvasóközönséget célozzák, mint Janus Pannonius epigrammái, Balassi Bálint *Szép magyar komédiája*, Mikes Kelemen *Törökországi levelei*, Petrőczy Kata Szidónia versei, Csokonai Vitéz Mihály *Csókók* című lírai regénye, József Attila *Flóra*-verseinek Tomaso Kemény által készített fordításai, vagy Babits Mihály *Az európai irodalom története*, melyet szintén egy volt diákom fordított le 2004-ben olasz nyelvre.¹⁰

Az „RSU” harmadik számában (1989), tíz évvel a *Gyertyák csonkig égnek* fergeteges olaszországi sikere előtt Paolo Santarcengeli közölte visszaemlékezését Márai Sándorról, és közölt részleteket a *Naplók* általa fordított olasz vonatkozású jegyzeteiből. Az 1990. évi Mátyás-számban a Magyarországon folyó Janus Pannonius kritikai kiadásról beszámoló tanulmány mellékleteként közöltük az első magyar költő úgynevezett *Pajzán epigrammáit* – az egyik legkiválóbb olasz fordító, Gianni Toti nagy stílusbravúrral készült fordításában –, amelyek később önálló kötetben is megjelentek.¹¹ Hasonlóképp az „RSU”-ban került közlésre Babits Mihály *Európai irodalomtörténetének* bevezető tanulmánya Matteo Masini olasz fordításában.¹²

Mint a legtöbb idegen nyelven megjelenő magyarságtudományi folyóirat, így a *Rivista di Studi Ungheresi* is elsősorban irodalomtudományi, történeti, nyelvészeti és művészettörténeti szaktanulmányokat közöl szakközönség számára. Ezzel együtt azonban nem feledkezik meg a magyar és ezen belül is az élő magyar irodalom olaszországi terjesztéséről. Rendszeresen beszámol, kritikákat közöl az olasz nyelvre fordított magyar regényekről és verseskötetéről, és ha csak kis mértékben,

de fordításokat is. Így jelentette meg Jole Tognelli Nemes Nagy Ágnes és Juhász Ferenc fordításait, és a római és nápolyi egyetem magyar tanszékén végzett hallgatók által készített első olasz Szabó Lőrinc-, Somlyó György- és Petri-fordításokat, és így tovább.

A magyar irodalom olaszországi jelenlétének erősítésében minden bizonnyal az tekinthető a folyóirat egyik legnagyobb érdemének, hogy sikerült rávenni az egyik legjobb modern olasz költőnek számító Tomaso Kemenyt, a paviai egyetem angol tanszékének tanszékvezető egyetemi tanárát, az angol költészet kiváló olasz fordítóját, hogy vegyen részt a magyar irodalom művei új olasz fordításainak készítésében. A kilencéves korában szüleivel Milánóba áttelepült és az olasz értelmiségivé és költővé vált Tomaso Kemény, azaz Kemény Tamás az „RSU” 1. száma részére készített Kosztolányi versfordításaihoz mellékelt jegyzetében vallja meg, hogy a folyóirat szerkesztőjének kérésére kezdett munka során tért vissza soha el nem veszített anyanyelvéhez. Ennek a „visszatérésnek” egy sor gyönyörű olasz Ady-, Kosztolányi- és Pilinszky-verset köszönhetünk. Hasonlóképp a római magyar tanszék kérésére kezdett József Attila verseinek olasz fordításába, melynek eredményeképp jelent meg 1995-ben József Attila *Flóra*-verseiből és *Flórához* írt leveleiből összeállított kötet, amelynek szerkesztése során a római magyar szakon doktorált Nicoletta Ferroni kérésére maga Kozmutza Flóra jelölte ki a versek helyét a levelek között.¹³ Tomaso Kemény József Attila-fordításait a költő születésének századik évfordulójára jelentette meg a Római Magyar Akadémia, amely kötetet a *La Sapienza*, az ELTE és a PPKE közös Rómában rendezett egyetemközi konferenciája alkalmából mutattak be.¹⁴ Tomaso Kemény és a magyar kultúra egymásra találásának igazi eredménye a magyar származású olasz költő remekműve lett: a tassói költői hagyományokat és a posztmodern költészet eszközeit vegyítő onirikus eposz, a tizenkét énekből álló *Transilvania liberata* (Megszabadított Erdély), amely *Erdély aranypora* címmel jelent meg az Aradi Jelenlét Kiadónál Szkárosi Endre remek magyar fordításában 2006-ban.

A *Rivista di Studi Ungheresi* az olaszországi egyetemi magyar és a magyarországi olasz tanszékek könyvtárain túl megtalálható a Firenzei és Római Nemzeti

10 Mihály Babits, *Storia della letteratura europea*, ford. M. Masini, szerk. P. Sárközy, Roma, Carocci 2004.

11 Janus Pannonius, *Epigrammi lascivi*, bev. Sárközy P., Roma, Fahrenheit 491, 1995, 1997.

12 Mihály Babits, *Storia della letteratura ungherese*, P. Sárközy P., Roma, Carocci 2005.

13 Attila József, *Flora, amore mio*, szerk. és ford. N. Ferroni és T. Kemény, Roma, Bulzoni 1995

14 Attila József, *Poesie*, bev. Sárközy P., Roma, Lithos 2005. A Piliscsabán, Budapesten és Rómában József Attila és a XX. századi magyar költők Isten-kereséséről rendezett konferencia sorozat tanulmányai a *Véges végtelen* című kötetben olvashatók (szerk. Sipos Lajos, Budapest, Akadémiai, 2008). Vö.: *Föl a szívvel. József Attila Isten-kereső költészete*, szerk. Sárközy P., Budapest, Szent István Társulat 2005.

Könyvtárban, valamint az Akadémiai és az Országos Széchényi Könyvtárban. Ez utóbbi két évvel ezelőtt a Rivista di Studi Ungheresi mind a 25 számát is feltette a könyvtár digitális folyóirattárába, így minden érdeklődő, bárhol is éljen, az alábbi honlapon kinyithatja az olaszországi hungarológiai szemle bármelyik számát (Rivista di Studi Ungheresi: <http://epa.oszk.hu/02000/02025>).

Tekintettel arra, hogy a Rivista di Studi Ungheresi számít az egyetlen olaszországi hungarológiai folyóiratnak (a Római Magyar Akadémia az akadémián rendezett tudományos konferenciák anyagát közlő „Annuario”, és a Nápolyi Keleti Egyetem magyar vonatkozású tanulmányokat is közlő évkönyve, az „AUON” mellett), amely legfőbb feladatának az új olasz hungarológus generáció és a magyar–olasz kapcsolatokkal foglalkozó

fiatal magyar kutatók tanulmányainak közreadását tartja, és igen fontos, hogy a folyóirat továbbra is folyamatosan megjelenhessen. Ameddig a római magyar tanácsok léteznek, a folyóiratnak biztos háttere van, de amennyiben a tanszékvezető legkésőbb négy év múlva bekövetkező nyugdíjaztatása után a tanszék megszűnik, akkor a folyóirat szerkesztését (és ezzel együtt a római egyetemi magyar oktatást is) az utolsó olaszországi hungarológiai „védőbástyának”, a Római Magyar Akadémiának kell magára vállalnia. Hiszen nem lehet megengedni, hogy a nyolcvanas évek óta egyre jobban fejlődő olaszországi hungarológia is azon országok példáját kövesse, ahol az egyetemi magyar oktatással együtt a hungarológiai kutatómunka szervezeti keretei is megszűntek.

GYIMESI LÁSZLÓ Az alkotóművészek jogairól

A Művészeti Szakszervezetek Szövetségének hat művészeti szakszervezet a része, zenészek, táncosok, színházi emberek, filmesek, képzőművészek, írók, artisták a tagjai. Lényegében az egyetlen olyan átfogó szervezet Magyarországon, amely valamennyi művészeti ág ügyeivel foglalkozik. A Szövetséget alkotó szakszervezetek önállóak, nincs hierarchia. Mindenki teszi a saját területén a dolgát, igyekszik elérni azokat az eredményeket, amelyeket maga elé kítűz. Ugyanakkor számos olyan kérdés van, amely közös valamennyi művészeti ágban, mi ezeket a közös ügyeket próbáljuk együttesen, eredménnyel képviselni. Általában a művészeti szakszervezetek egy-két kivételtől eltekintve kis létszámú szervezetek, infrastruktúrájuk, gazdasági feltételeik, működtetésük önmagában nagy feladatot jelentene, szövetkezésben viszont sokkal könnyebb megoldani. A közös ügyünk elsősorban nem a gazdasági érdekközösség, hanem maga a munka, amit az általunk képviselt művészek, alkotó- és előadóművészek, pedagógusok, oktatók és más munkavállalók végeznek.

Nyilvánvalóan a szakszervezet életében első helyen az egzisztenciális kérdések szerepelnek: létezésének fenntartása, a munkalehetőségek megteremtése, a munkafeltételek jobbítása, illetve legalább a rosszabbodásának megakadályozása. Ez egy ilyen szervezetben alapvetően eltérő feladatokat jelent, teljesen más a helyzet akkor, amikor egy zenepedagógusról beszélünk vagy egy szimfonikus zenekar zenészerő, és nyilvánvalóan egy író

vagy egy zeneszerző életében ezek a fogalmak teljesen mást jelentenek, esetleg meg sem jelennek.

A másik alapfeladat, hogy a művészeket – akár alkotó-, akár előadóművészeiről legyen szó – a közteherviselés, az adózás, a társadalombiztosítás és egyéb hasonló szolgáltatások ügyében igyekszünk képviselni és segíteni. Ez évtizedek óta nagyon-nagyon komoly ügy, nem hiszem, hogy egyébként csak a mi esetünkben.

A harmadik kiemelt terület, amely kivétel nélkül érinti a többit, az a szerzői jog kérdése. A művészetet foglalkoztató intézményrendszer, beleértve a művészeti felsőoktatástól kezdve a Nemzeti Kulturális Alapig, többek között a színházak, zenekarok működési feltételeinek segítése, fenntartása a feladatunk.

A szövetkezésünkben lényeges az is, hogy a munkánk sokszerű és nagyon sok területre koncentrál. Általában a megoldások minden területen mást jelentenek. Ha nagyon éles határvonalat kell húzni a Szövetségen belül – ez a határvonal jogi értelemben létezik –, akkor két nagy csoport van, és most a pedagógusokról, oktatókról, főiskolai, egyetemi tanárokról nem beszélek, akiknek helyzetétől alapvetően eltérő az alkotó- és az előadóművészek helyzete. 2001-ben kongresszust rendeztünk, mert ekkor jutottunk arra az elhatározásra, hogy ideje lenne Magyarországon is megpróbálkozni egy olyan jogalkotási folyamattal, amiben a művészeti élet szereplői az Alkotmánynak megfelelően megkapnák azt az elismerést és azt a támogatást, amely egyébként a magyar Alkotmányban és nemzetközi egyezményekben hangsúlyozottan a művésztápuszról, a művészek jogállásáról szóló UNESCO ajánlásokban is megfogalmazódott. Ekkor kezdtünk ezen az ügyön dolgozni, ami meglehetősen sok irányú feladat volt és alaposan megmozgatta a

kulturális életet, alkotó- és előadóművészeket egyaránt. Hogy ne merüljünk most el a részletekben, a végeredmény jelen pillanatban az, hogy félsikert értünk el ebben az ügyben. Az előadóművészetnek ma már Magyarországon önálló törvénye van, amely szabályozza az előadóművészeti élet finanszírozásának legfontosabb részleteit, szabályozza az előadóművészeti szervezetekben foglalkoztatott művészek és más munkavállalók sajátos munkajogi szabályait. Ez egy nagyon nagy eredmény, Európában ehhez hasonló szabályozást mi még nem ismertünk.

A másik, amely legalább ennyire fontos és már nem „félállás” eredmény, hogy megszületett Magyarországon egy olyan szabályozás a közteherviselés területén – ez az egyszerűsített közteherviselésről szóló törvény, rövidebb nevén az EKHO –, amely a művészeket és az újságírókat is egyidejűleg egy megkülönböztetett, egyszerűsített, könnyebb és kedvezményesebb közteherviselési rendszer alkalmazásába vonta be. 2005-ben született meg ez a nagyon jelentős törvény, és egyelőre még talpon van, ami ugyancsak eredménynek számít ma Magyarországon. Az előadóművészeti törvény fontos módosításon esett át az elmúlt hónapokban, de ez nem változtatta meg alapvetően az említett célokat, tehát magát az intézményrendszert, az állam feladatait, az állam és az intézményrendszer finanszírozási kapcsolatát. Megteremti a művészek és más érdekeltek képviselőinek lehetőségét. Ha az alkotóművészet, az irodalom képviselői számára sikerülne közösen valami hasonló vagy ezt megközelítő eredményt elérni, akkor az íróársadalom is lényegesen kedvezőbb helyzetben üzhethné a foglalkozását. Jelenleg az irodalomnak vagy más alkotóművészetnek – ide sorolhatom a képzőművészetet és más alkotóművészeteket is –, ma Magyarországon ilyen intézményszerű jogvédő rendszere nincs, ami a Művészeti Szakszervezetek Szövetsége szemében nem méltányos és nem megfelelő eljárás. Térjünk vissza a szerzői jog kérdésére. A magyar szerzői jog az elmúlt években, évtizedekben jelentős fejlődésen ment keresztül, lényegesen több elemével szolgálja a jogosultakat, szerzőket és más szomszédos jogosultakat, előadóművészeket. Ugyanakkor nem kímélte meg a szerzői jogot és jelenleg sem kíméli meg az a nagy, hazánkban, sőt az egész világon zajló átalakulás, aminek lényegét talán úgy lehet a legegyszerűbben megfogalmazni, hogy a szerzői jognak egy döntő része átkerült az üzleti világba. Tehát a kulturális tartalmak jelentősége ma már eltöprel a szerzői jogon belül is a gazdasági érdekek mellett. Akár szeretjük, akár nem, így van, így alakult, amihez az utóbbi évtizedek technikai

fejlődése, különösen pedig az internet újabb felületeket nyújtott. E konferencián már felmerült, hogy a szerzők és a jogosultak jogait meg kell-e fizetni vagy sem. Ha ezt sem fizeti meg a fogyasztás valamilyen módon, akkor a művészet területén csupa szenttel állunk szemben, akik nem esznek és nem isznak, és valamilyen fantasztikus, aszkéta módon töltik az életüket. Egyszerűen tökéletesen elfogadhatatlan az a filozófia, amely szerint van terjesztési, eladási rendszere egy szellemi terméknek, és ezért mindenki valamilyen juttatást kap, kivéve azt, aki egyébként létrehozta. Azt hiszem, ez alapvető tévedés. Közelről látom ennek a súlyos következményeit, ma a zenei ipar totális válságának egyik oka a roppant egyszerű technikai művelet, amelynek segítségével ingyenesen lehet letölteni és cserélni a zenei alkotásokat – és az audiovizuálisakat is. Ez hatalmas probléma, és hihetetlen károkat okoz alkotóknak, előadóknak, kiadóknak egyaránt, bár az utóbbiak üzletpolitikája nem kis mértékben járult hozzá e folyamat kialakulásához.

De a szerzői jog területén Magyarországon jelentős fejlődés történt, közös jogkezelő szervezetek jöttek létre olyan területeken, ahol a korábbiakban nem élveztek jogdíjat az írók. Ezek talán apró lépéseknek tűnnek, valójában nem azok, hiszen minden centiméter haladásért hihetetlen küzdelem folyik. Persze a jogdíjat nem szeretik sehol, a közönség nem szereti, mert nem magyarázzák el neki, hogy egy pohár vizet sem illik ellopni a másiktól, és bár a szellemi tulajdont fizikai értelemben nem tudjuk kézbe venni, de ha azt minden további nélkül el lehet venni, az igazságtalanság. Ez nem tudatosul a közönségben. A sajtó, a média ilyen szempontból nem segít, hanem leegyszerűsít, és nagyon gyakran félreinformál. De a politika is, miután nem túl népszerű arról beszélni, hogy a jogdíjfizetés helyes dolog, ezért inkább elkerüli az említését. Talán emlékeznek néhányan, amikor még az előző kormány idején a Nemzeti Kulturális Alap bázisát képező járulékokat a kormányzat bővíteni akarta, az internet bizonyos felhasználásai után szeretett volna járulékot fizettetni, akkor elementáris támadás indult a kezdeményezés ellen, amit elneveztek internet-adónak. Amúgy egy nevetséges, ezrelékben, fillérekben kifejezhető kötelezettség lett volna, ami nem jelentett volna komoly terhet. De ezt is sikerült ellehetetleníteni, ebből is látszik, nagyon gyenge a pozíciónk, és ezért nagyon fontos, hogy a szerzői jogi kérdésekben ki hogyan nyilvánul meg.

Esetenként a művészek is gyakran rosszul fogalmazzanak, mert nem ismerik a szabályozást. Ez persze nem az írókra, hanem főként a zenészekre vonatkozik. Úgy határoztunk a Szövetség legutóbbi tanácskozásán, hogy mindazt, amit az előadóművészeti területen elértünk,

megpróbáljuk továbbvinni az alkotóművészet területére is. Nyilván bizonyos modelleket nem lehet átültetni azonos módon, és az sem biztos, hogy a korábban nyertes mérkőzéseket ebben a fordulóban győztesen meg lehet vívni. De tény, hogy az előadóművészeti szervezetek forrásbővülését új intézmény szolgálja immáron két esztendeje, ez az úgynevezett társasági adókedvezmény, aminek lényege, hogy bármely gazdasági társaság nem támogatóként és nem szponzorként – ez lényeges különbség az ügyben –, hanem egyszerűen adományozóként – névtelen adományozóként –, az adózás előtti eredményét csökkentve átengedheti adójának egy részét az előadóművészeti szervezet jegybevételének a 80%-a erejéig. Tehát itt nem klasszikus szponzorálásról van szó, hanem adományozásról, ami tulajdonképpen adóátengedés az állam részéről. Vagyis az adót nem az államnak fizeti be az adományozó, hanem egy színháznak vagy éppen zenekarnak. Nagyon fontos hangsúlyozni, hogy ez a lehetőség csak nonprofit társaságok vagy közintézmények esetében lehetséges, mint ahogy általában a teljes támogatási rendszer is ezen alapul, haszonérdekelt szervezetek támogatása az állam oldaláról nem jöhet létre.

Ezen sokat kell dolgozni, és a kedvező pillanatban, amikor valamelyest lazulnak a jelenleg nagyon erős fékek, amelyek az egész költségvetést és adórendszert jellemzik, akkor ezzel foglalkozni kell. De előtte még el kell dönteni, mit akarunk elérni és hogyan. Létezik a modell, amit átvett a sport is, hasonló modell érvényesül a filmgyártás területén, mi is onnan vettük az ötletet.

A másik nagy kérdéskör a művésztátusz fogalma. Át kellene tekinteni, hogy kik tekinthetők alkotóművészek jelenleg. Az ő esetükben meg kell oldani az adózási, társadalombiztosítási kérdéseket, eldönteni azt, hogy ezek a személyek vállalkozók-e, vagy sem. A jogállást lehetne és kellene is definiálni, vagy pedig azt mondani, hogy ez olyan jogállás, amit nem lehet definiálni, ezért keresünk vagy létrehozunk egy olyan jogállást, ami ebben a pillanatban még nem létezik. Példaként a magyar jogrend minden további nélkül elismeri a mezőgazdasági őstermelő jogállását. És nem mondja ki azt, hogy a mezőgazdasági őstermelőnek olyannak kell lennie, mint egy gyári munkásnak, katonatisztnak vagy pedagógusnak. Azt mondja, hogy őstermelő, ami mellé lehet telepíteni egy szabályrendszert.

A magyar művészeti élet nem kapott soha olyan injekciót, fejlesztési lehetőséget, amelyet számos ágazat megkapott. A magyar alkotóművészet végképp. De odáig sem jutott az ügye, hogy bármilyen kedvezményrendszerből részesüljön, amelyből egyébként mások, más jogállással részesülhettek. Egy magyar művész nem kaphat visszamen-térítendő támogatást – a pályázatok másként működnek –, nem kaphat személy szerint kamatmentes kölcsönöket, hosszú lejáratú kölcsönöket, befektetéseket. Valójában bármely alkotómunka ugyanolyan, csak más eszközökkel és más módon zajló szellemi befektetés, mint egy fizikai vagy más típusú szellemi befektetés, az alkotó mégis hátrányos megkülönböztetésben részesül.

Mi azon dolgozunk, hogy közösen, az írókkal együttműködve próbáljunk előrelépni.

Rózsa Endre-emléktábla a költő születésének 70. évfordulóján

Kovács Orsolya Zsuzsanna felvétele

Vácott, 2011. október 30-án, vasárnap a Földváry-terén, a Vám utca 14. számú épület falán felavatták Rózsa Endre József Attila- és Bethlen-díjas költő Nagy János szobrászművész készítette emléktábláját
Köszöntő: Fördös Attila polgármester
Emlékvers: Rózsa Dániel költő
Emlékbeszédet tartott: Németh Péter Mikola költő
Közreműködött: Schmidt Ferenc előadóművész
Avatóbeszédet mondott: Vasy Géza irodalom-történész
Az emléktáblát a Kilencek nevében Kovács István és Oláh János leplezték le.
Megszentelte fr. Tömördi Viktor, a Szt. Kereszt Ferences templom plébánosa
Utána a váci Nagyboldogasszony Székesegyházban szentmisén, majd a váci Modern Művészeti Gyűjteményben emlékeztek barátai a költőre.

SZŐCS GÉZA

Minőségi irodalommal a túlélésért

Augusztus 19-én került megrendezésre Szörényi Levente *Hattyúdal* című életműkoncertje. Vajon, ha ezelőtt 130 évvel egy miniszteriumi tisztviselőnek el kellett döntenie, hogy Liszt Ferenc búcsúkoncertjére adjon-e meghatározott összeget, vagy ezt fordítsa inkább a nagyszentmiklósi zenei képzésre, akkor nem lett volna könnyű helyzetben. Nagyszentmiklós nevéhez Bartók Béla fűződik. De Liszt Ferenc vagy Szörényi Levente a magyar önképnek, a magyar kulturális és nemzeti identitásnak nagyon jelentős alakítói voltak. Annak a nemzeti érzületnek és összetartozás-érzésnek, kohézióknak, amely itt a rendszerváltást megelőzte, és amely azt hordozta is, Szörényi Levente jelentős szereplője volt. Arról van tehát szó, hogy itt és most egy múltbeli teljesítményt kíván támogatni a kormányzat, vagy pedig a jövőbe kíván befektetni, persze ellenőrizhetetlen elvek alapján, hiszen a jövő kiismerhetetlen. Csak húsz-ötven évvel később lehetséges eldönteni, hogy egy adott döntés helyes volt-e, vagy sem. Józan volt-e, vagy sem.

E tanácskozás eszmecseréi sokszor eljutottak ahhoz a kérdéshez, amely sajnos egyre többször hangzik el – és nem csupán a mi köreinkben –, hogy mi a kultúra haszna. Van-e az irodalomnak értelme? Erre én most itt nem kívánok választ adni, de meg kell emlékezni arról, hogy a magyar nemzetegyesítés művét az írók kezdték el. Az irodalom valósította meg azt a fordulatot is, amelyet a politika a maga eszközeivel folytatott, beteljesített, és amely folyamatnak Tokaj is jelentős helyszíne volt. Arról is beszélnünk kellene, mert témánkba vág, hogy a világon ma létező mintegy 200 ország közül vajon mennyi fog fennmaradni. Nekem az a feltevés, hogy a 8-10 milliónál kisebb lélekszámú nemzetek előbb-utóbb eltűnnek. Nem tud eltartani a világ ennyiféle államot, államszerkezetet és kultúrát. Azzal együtt, hogy mindig szerepelni fog a retorikai elemek között a multikulturalizmus jelszava, a kis népek, kis kultúrák megóvásának fontossága. De a vége az lesz, hogy kevés nemzet marad talpon. Ebbe a körbe mi még beleférünk, tehát a 10 millió körüli lélekszámunkat meg is őrizhetjük, sőt gyarapíthatjuk is. Abból, hogy a nemzetek előbb-utóbb el fognak tűnni nemcsak fogyással, hanem beolvadással, az következik, hogy a következő történelmi próbatétel nyertesei

azok a nemzetek lesznek, amelyek a többiekhez képest nagyobb asszimiláló, beolvadós erővel rendelkeznek. E téren most rosszul állunk. A diszkriminációs tendenciák erősödnek, a magyarságukból kilépők és kilépni szándékozók száma növekszik. A magyarságnak soha nem volt ahhoz fogható asszimiláló ereje, mint a reformkorban és ezt követően, vagyis a polgárosodás évszázadában. Zsidó, szláv, örmény, román egyaránt beolvadt, és ez nem erőszakkal történt. Egy attraktív identitással, erős önképpel bíró nemzet megtartja gyermekeit, és másokat is odavonz. Ennek az identitásnak a kimunkálására, megerősítésére és felmutatására azonban csak a művelt polgársággal s a jelentős kulturális erővel rendelkező nemzetek képesek. Ezért nem mindegy, hogy mennyit szánunk a kultúrára. Marxista terminológiával: „a kultúra mint termelőerő” címmel lehetne erről dolgozatot írni, rámutatva, hogy mekkora nemzetgazdasági és nemzetgyarapodási haszon forrása a kultúra az általa odavonzott értéktöbblet és gazdasági növekedés révén is. Nagyon széles a skálája annak, hogy az egyes kormányzatok hogyan határozzák meg az irodalom értelmét. Bármely kormányzat, amely oda akar figyelni a nemzet pszichés állapotára, annak örül, hogy van irodalom, mert ebből remél ismereteket szerezni a nemzet önképéről, az őt foglalkoztató gondokról, egyáltalán az önmagával és a világgal folytatott sorsdialógusáról. A pszichológia kedvelt diagnosztikai és terápiás eszköze a beszélgetés, a kibeszélgetés. A kultúra iránt érzéketlen bürokrata is valószínűleg azt felelné, ha az irodalom értelméről kérdeznék, hogy a beszélés, a kibeszélés.

Talán könnyen belenyugodtunk abba, hogy a magyar nyelv és ennek következtében az írott szó s általában a magyar irodalom végveszélybe került. Valamivel nehezebb abban hinni, hogy egyfelől a magyar nyelv piederesztálja ledönthetetlen, másfelől pedig az emberi lélek fényűzésének számító személyes tárgyakhoz való ragaszkodás minden bizonnyal a könyveket is megmenti. A tárgyi kultúra szempontjából nem mindegy, hogy milyen formában. Ellenben az irodalom lényegisége szempontjából igenis mindegy. Mármost az, hogy papír alapú, vagy pedig elektronikus hordozóba csomagolt könyv marad-e fenn. Homérosz, Vergiliusz sem könyvet írt, hanem művet, és ilyen szempontból mindegy, hogy azt szóbeli előadásban hallgatjuk, papíron vagy pedig képernyőn olvassuk. A könyvek elektronikus úton való terjedése megállíthatatlannak tetszik, ami rossz hír a kiadóknak és a jogvédőknek. Ellenben az olvasóközönség szempontjából nem érdektelen hír, hogy a nemzetközi torrent oldalakon, ahol bőszen folyik az illegális fájl-cserélés, igen

gyakran digitalizált életművek is bekerülnek a legújabb akciófilmek közé. Így előfordulhat, hogy a gyanútlan felhasználó Milton, Shakespeare vagy Mikszáth Kálmán teljes életművét is letölti számítógépére. És onnan már csak egy lépés – igaz nem kis lépés –, hogy el is olvassa őket. Persze súlyos hiba volna azt mondani, hogy ez így jól van.

De az is tagadhatatlan, hogy a XXI. század fiataljában van igény a klasszikusok műveinek ismeretére. Viszont ha megvizsgáljuk a hagyományos könyv szerepét, akkor láthatjuk, hogy a legújabb olvasásszociológiai vizsgálatok döbbenetesen alacsonynak mutatják a hazai és nemzetközi olvasási hajlandóságot. A társadalom elenyésző százaléka vesz könyvet a kezébe, ebből a szempontból valóban baj van. Akkor is, ha tudjuk, hogy az olvasás élménye sohasem jutott el a társadalom minden rétegéhez. A szellemi alkattól és nem feltétlenül a vagyoni helyzettől függően mindig is a népesség elenyésző részének kedvtelése, passziója maradt. Helytelen volna azonban ennek tudomásul vétele után valamiféle elitista elefántcsont-toronyba menekülni, és oda menekíteni a nap mint nap termelődő szellemi kincseket. Higgyünk bátran abban, hogy a minőségi irodalom képes átütni a társadalom fásult közönyét, és saját univerzumán belül méltányolható sikereket elérni, ahogy azt Mezey Katalin interjújában is olvassuk az Író-tábor kiadványában. Ez nagyon jó példa az elesett, szegény, szinte reménytelen helyzetben levő dél-amerikai nemzetekről. Olyan erőteljes üzenetet fogalmazott meg a dél-amerikai írói újhullám, amely fölért egy nagy volumenű állami propagandával. Bemutatta ezeket az országokat és kultúrákat a nagyvilágban. A múlt századi francia költő és regényíró így fogalmazott: „Az irodalom teljesen haszontalan, egyetlen haszna, hogy élni segít”. Ezért lehet jelentős hozadéka a mostanihoz hasonló maratoni tanácskozásoknak. Tartsuk szem előtt, hogy nélkülözhetetlen az irodalom, dolgozzanak, dolgozzatok hittel és jószívvel a továbbiakban is a könyv fennmaradása érdekében. S az idő majd megméri, megszámlálja és dicséretre méltónak találja fáradozásaitok eredményét, s a magyar nyelv nem sivatagosodik el, hanem az erdőhöz hasonlóan tovább zöldell.

Visszatérve a kultúra finanszírozási modelljére, még senki nem dicsekedhetett azzal, hogy megtalálta volna ennek ideális formáját. Vannak tervezetek, amelyek az adózás rendjét változtatnák meg úgy, hogy több pénz jusson kultúrára. Eszerint adományozni lehetne, nemcsak az adóalapból, hanem az adóból is. A legutóbbi nagy magyar kulturális reneszánsz, Klebersberg Kunó nevéhez fűződött, úgy jöhetett létre, hogy Klebersberg-

nek – és utódának, Hóman Bálintnak is – olykor az állami költségvetésnek akár 10%-a állt rendelkezésére. Bizonyos számítások szerint a kulturális terület jelenlegi apportja a magyar GDP előteremtésében megközelelti a 9%-ot. Az én célom, álmom az, hogyha ez a világvilágkrízis véget ér, és a magyar krízisnek is véget vetettünk, akkor eljutunk oda, hogy a GDP-hez számított kulturális apportot legalább fele értékben visszakapja a kultúra. Ez azt jelenti, hogy ha 10%-kal járult hozzá a nemzeti össztermékhez, akkor a költségvetésből 5%-ot kapjon vissza.

Ahogy az én fejem fölött is telik az idő, egyre inkább hajlamos vagyok bölcsességekben összefoglalni a világgal kapcsolatos tanulságokat. Gyakran jut eszembe egy történet a perzsa királyról, aki összehívatta a bölcsseit egy napon, és azt kérte tőlük, hogy foglalják össze mindazt, amit a világról tudni érdemes. A bölcsök dolgoztak tíz évet, és végül letettek száz kötetet a király elé. – Benne van minden? – kérdezte a fejedelem. – Benne van minden! – feleltek a tudósok. Viszont mivel a király háborúzott, nem volt ideje ennyi kötetet elolvasni. Arra kérte a bölcsöket, tömörítsék össze a tudást kevesebb könyvbe. Újabb tíz éven át dolgoztak a tudósok, végül elkészültek tíz kötettel. De az uralkodónak azt sem volt ideje elolvasni. Újabb és újabb tömörítéseket kért hát bölcsseitől. Végül halálos ágya mellé a megöregedett király megint összegyűjtötte tudósait, és kérte őket, hogy olyan röviden, amennyire csak lehet, mondják el a világ értelmét. Egy öreg állt elő, és kijelentette, hogy ő nagyon röviden elő tudja adni a tanulságot. – Mennyire röviden? – kérdezte a király. – Felség, egy mondat csupán. – Na, azt szeretném hallani! – örült meg a fejedelem, a bölcs pedig azt mondta: – Felség, a világ nagyon bonyolult!

Narratívákra mindig szükség lesz. Mi ebben nagyok vagyunk. A világ fölhitgett, fölvezetett, egyre rosszabb minőségű másolatok, kópiák fogyasztásából él. Ilyen körülmények között fölértkelődnek azok a magyar narratívák, amelyekkel mi rendelkezünk. A közelmúltban, július 19-én a német televízióban láttam egy német filmet, amely egy az egyben a Mátyás király mondkörből dolgozott föl egy történetet, mégpedig Mátyás király és az okos leányról szólót. Mindezt anélkül, hogy egyetlen szóval említette volna, hogy ez nem autentikus német történet, hanem magyar. Ezért mondom, hogy a narratíváinkra szüksége van a világnak.

Záró mondatként a múlt század egyik legnagyobb építészének bölcsessége álljon itt. Azt mondta: könnyű az orvosoknak. Az orvos tévedését egykettőre eltemetik a föld alá. De a mi balfogásainkat évszázadokig fogja szemlélteni az utókor.

TÓKÉS LÁSZLÓ
Európában a magyarságért

Utazás közben elgondolkoztam azon, hogy a Tiszának milyen csodálatos öntisztító ereje van az egy évtizeddel ezelőtti cián-szennyeződése után. Milyen jó volna, hogyha ennyire egyértelmű természeti törvények határoznák meg a mi életünket is, irodalmunkat, társadalmunkat, és valóban az írás volna a költők verstana, ahogyan Babits Mihály óhajtotta ezt. A kérdés azonban nem ilyen egyszerű, sokkal nehezebb kivennünk a részünket az irodalom házatáján való rendcsinálásból, emellett az irodalom társadalmi szolgálatát is el kell végeznünk. Ezt párhuzamosan az anyaszentegyházra nézve is értem, irodalmunk fő iránya eddig is vállalta ezt a társadalmi, közéleti, politikai szolgálatot, mint ahogy egyházunk haladó hagyományai is ebbe az irányba mutatnak. Nemrégén volt alkalmunk találkozni a Partiumi Írótaborban többekkel a jelenlévők közül, közöttük Mezey Katalin költőnővel. Nem vagyok író, legfeljebb nyilatkozatokat és közleményeket fogalmazok, elsorvadtak irodalmi késztetésem, indításaim, habár az ihletem még nem fogyott el.

A Partiumi Írótabor nagy testvérként és példa gyanánt tekint a Tokaji Írótaborra, anélkül, hogy hozzá hasonlítaná magát. Mi Ady örökségéből indultunk ki, amikor is eredeti tervünk szerint a Partiumi Írótabort az ő nevéhez kívántuk kapcsolni, és ennek mentén egy pályázat segítségével Ady központot akartunk megvalósítani a költő szülőhelyén, Érmindszenten, amely aztán a Medgyessy–Gyurcsány-korszakban zátonyra futott, ezt a tervünket eltérítették. Úgy gondoltuk, hogy Ady Endre azon nagy alkotók közé tartozik, aki maga is megérdemelne egy kulturális központot, és Érmindszenten gondoltuk kiépíteni azt a többrendeltetésű helyszínt, amelyre 320 millió forintot nyertünk. L. Simon László és bizottsága már lépéseket tett ezen ügy feltárása érdekében, de nagyon lassan halad az itteni átvilágítás, a határon túli átvilágítás és elszámoltatás pedig még nehezkesebb. Úgyhogy egy év alatt nem sokra jutott az ügy felderítése és megoldása. Jó volna, hogyha 32 év múlva mi is utolérnénk felkészültségben a 39. évébe jutott Tokaji Írótabort.

A minap volt alkalmam olvasni egy irodalmi eszmefuttatást Olaszország megalakulásának 150. évfordulója alkalmából, amelyben az állt, hogy ez az ország az irodalomból született. Talán a mi irodalmunk és nemzetünk viszonylatában is alkalmazható ez a mondat, mármint abban az értelemben, hogy az irodalom meg-

határozó szerepet töltött be a magyar nemzet felemelkedésében, megmaradásában és egyáltalán történelmében. Irodalom és jövő, ez volt a témája a legutóbbi Párciumi Írótabornak. Itt is azt látom, hogy a fő téma az irodalom és a kapcsolódó intézmények helyzete. Mondhatnánk, hogy olyan az irodalom állapota, amilyen a társadalom helyzete, ami fordítva is igaz, ez pedig nincs így jól. Az irodalomnak vagy az egyháznak mindig előtte kell járnia a társadalmi viszonyoknak. Mindig kovásza lehetne, kellene, hogy legyen a társadalmi életnek, a nemzet fejlődésének, és én ezzel a reménységgel tekintek a helyzetét számba vevő és jövőjét tervező Tokaji Írótaborra, a megújulás útjára lépő Írószövetségre. Hitem szerint fontos pillérei lehetnek a társadalmi, nemzeti fölemelkedésnek az irodalmi szervezetek és intézmények, amelyeket nagy nehézségek árán egy évvel ezelőtt megszerveztünk.

Az Európai Parlamentben a kulturális bizottság tagja vagyok, emellett alelnök – bár az alelnökség valóságosan gyenge intézmény, nagyon kevés attribútummal, szűk hatáskörrel –, és a kultúrával, a kisebbségi és egyházi kérdésekkel foglalkozom ebbéli pozíciómban. A magyar elnökség alatt különösképp jó volt ilyen minőségben dolgozni és kísérletet tenni arra, hogy megmutassuk magunkat Európában. A Pécsi Kulturális Főváros ünnepségei alkalmával egy küldöttséggel látogatást tettünk Pécsen és az Országgházban is. Utóbb is köszönöm a fogadtatást, egy kicsit kinyílt a szemük az európai küldöttségi tagoknak, többet láttak meg Magyarországból, mint amennyit korábban gondoltak. Egymást követték az Országgyűlésben, majd a New York Kávéházban, Gödöllőn rendezett különféle kulturális, – a szónak jó értelmében vett – multikulturális események, sőt a vallási sokszínűség jegyében megtartott rendezvények is. Ezek a maguk elvi és eszmei szintjén mind jó irányba mutatnak, és az európai identitás kimunkálásán fáradoznak. Csakhogy az integrációnak nagyon gyakran fölébe kerekedik a globalizáció, egy negatív értelmű globalizáció, az identitásvesztő vagy identitás veszélyt globalitás, amely nem az egyetemes embertestvériség, tolerancia és megértés, hanem a mások kultúrájának elhanyagolása, lenézése és háttérbe szorítása irányába mutat. Ez a furcsa ketősség jellemzi a mi európai és univerzális egységterekvéseinket, hogy miközben Kolozsváron és a román közéletben: a politikai szóhasználatban és diskurzusban is ki nem fogynak a multikulturalizmus és az európaiság jelszavaiból, mindennek örve alatt egészen más irányzatok érvényesülnek, és pedig jelen esetben a magyarság további elnyomására, sorvasztására, kultúrájából való kiforgatására és eltagadására irányuló ten-

denciák. A magyarellenesség egész Kárpát-medencei körképét fel lehetne rajzolni, de akkor már egy új előadásra kellene vállalkoznom.

Ezek a magyarelles megnyilatkozások 80 százalékban kultúraellenes megnyilatkozások. A középkori vallási türelmetlenséghez hasonlíthatnám ezt a magyarellenességet. Új formát öltött az idegenség, ha a vallást is tekintjük – márpedig a tágan értelmezett kultúra körébe soroljuk a vallást is –, akkor mondhatni, hogy az egykori szakrális téren zajló gyűlölködés, türelmetlenség, ellenségeskedés átkerült profán világi síkra, és ugyanez folytatódik kulturális téren is. Az Európai Parlamentben se szeri, se száma nincsen annak, amikor felemeljük szavunkat akár egyedi felszólalás, akár határozat, akár intézményes formában egy közmeghallgatás, vagy egy mini-konferencia keretében ezen ügyekről, akár az üldözött keresztyének védelmében, akár a románok vagy az ukrainai bolgárok és magyarok, akár a görögországi makedónok érdekében. Természetesen feltehetné valaki a kérdést, hogy mi haszna ennek, hiszen ritkán látszik a konkrét haszna tevékenységünknek. De valahogy úgy képzelem, akkor látná mindenki ennek az értelmét, hogyha ez a tevékenység nem létezne. Mert akkor elszabadulhatna sok indulat, és ennek mechanizmusa úgy működik, mint a cseppenként megtelő pohár. Ezért számít, hogy kiállunk egy emléktábla mellett, számít, hogy letöröljük a festékekkel megcsúfolt szobor feliratát, minden számít. Az írók már csak tudják, mert nem fegyverrel, hanem tollal, pennával harcolnak az igazságért és eszményeik megvalósításáért. Ezért ha az Európai Unió-beli vagy Európai Parlament-béli tevékenységünkről szólok ebben a kul-

turális vonatkozásban, akkor azt kell mondanom, hogy bár kevésbé látványos, de mindenképpen célirányos, fontos és hasznos munka.

Nagyon jó magyar csapatot mondhatok a magaménak, a néppárti képviselők tizennégyen vannak, hárman Erdélyből és ketten Felvidékről, összesen tehát tizenkilencen. Egy európai középhatalom képviselőtének felel meg ez a magyar képviselet, ezért egészen jó magyarnak lenni az Európai Parlamentben, van becsületünk, Szájer József és Gál Kinga, Surján László és Áder János – hogy kapásból csak néhányat soroljak – megbecsülést hoznak reánk. Ha folyamatában nézzük ezt a képviseletet, egy erős Európai Parlament táblatában, akkor van keresnivalónk ott. El kell jönnie annak az időnek, amikor jó lesz újból magyarnak lenni. Ez egyébként a Kárpát-medencei magyar közösségek népszámlálásra is tekintő nemes jelszava: Magyarnak lenni jó. Inkább óhaj, mint ténymegállapítás, Petőfi Sándor szellemében, hogy a magyar név megint legyen szép. Azt reméljük, hogy a folyamat már elkezdődött, aminek mi is részesei vagyunk, ennek alkotó, tevékeny, kiemelt résztvevői lehetnek a magyar írók és költők, a

Korpusz (Bronz-viaszöntvény, 1993)

szellem és a kultúra emberei, kifényesíthetik a rozsdás kardot, hogy ezzel a romantikus képpel éljek, és ezen fáradozunk, úgy érzem, itt is, ma is, az Európai Parlamentben is és odahaza, Erdélyben is. Hosszú ideig szégyellnünk kellett bizonyos értelemben, hogy magyarok vagyunk. Azt verték belénk, szégyellnivaló, hogy magyarok vagyunk.

Most éppen ideje annak, hogy visszanyerjük emberi méltóságunkat, önbecsülésünket, és újból jó legyen erdélyi, felvidéki, délvidéki magyarnak lenni, de még anyaországi, kismagyarországi magyarnak is.

Új időszámítás a Nemzeti Kulturális Alapnál

Beszélgetés L. Simon Lászlóval

Költői, irodalmi pályádról sok mindent elmondta Szakolczay Lajosnak adott interjúdban, amely lapunk múlt év februári számában jelent meg. Azóta nagyot fordult veled a világ. Képviselő lettél, bekerültél a Parlamentbe, elnyerted a Kulturális és Sajtóbizottság elnöki tisztségét, október 16-ától pedig te vagy a Nemzeti Kulturális Alap elnöke. Az íráshoz sem lettél hűtlen, *Személyes történelem* című esszéköteted az Ünnepi Könyvhéten jelent meg. De most, engedd meg, ne a költészet-ről, ne legújabb esszéidről kérdezzek, ne is a médiaügyek dzsungel-harcairól, hanem a Nemzeti Kulturális Alappal kapcsolatos terveidről. Nem véletlenül, számunkra, az igényes, nemzeti hagyományokon alapuló irodalom szereplői és olvasói számára ez az utolsó mentőcsónak.

Ha jól érzékelem, itt nem vezetési stílusváltásról, nem a személyes viszonyulás különbségéről van szó, mint azt nyilatkozataid is sejteni engedik, gyökeres átalakítást tervezel. Mint már többször is hangsúlyoztad, te nem osztasz pénzt, nem döntesz, te csupán összehangolod a szervezet működését a miniszter képviseletében. Azonban, te is tudod, ezen az összehangoláson múlik minden.

– Először azt kérdezném tőled, változik-e a forrás felhasználásának filozófiája, s ha igen, milyen irányban? (Már magát a támogatás kifejezést is félrevezetőnek éreztem. Az odaítélését, a felhasználásának ellenőrzését meg egyenesen megaláznál. A költők állami pénzekért kuncsorognak, írta nemcsak a Népszabadság, a Magyar Nemzet egy-egy kolumnistája is a közelmúltban lenézően és kioktatón. És az útéptető vállalatok nem az állam pénzén építik az utakat? A kakaóbiztos számítógépeket talán az óvodások zsebpénzéből vásárolták az óvodák, nem pedig az adófizetők pénzéből? Arról persze közben bölcsen megfeledeztek a fölényes cikkírók, hogy a magyar irodalmi közösséget a szovjet megszállás után kifosztotta az állam, magához vonta a Baumgarten Alapítvány és az IGE teljes – több bérházat magában foglaló, milliárdos nagyságrendű – vagyont, és soha nem adta vissza. Az író, különösen, ha az „elavultnak számító”

nemzeteszmé és a népi gondolat fertőzőttje, valamint az őt képviselő műhelyek, maradjunk az irodalom háza táján, egyre inkább közellenségnek számítanak. Ha elfogadják a számukra megítélt támogatást, már-már teljesíthetetlen adminisztrációs akadályversenyen kell átbukdászniuk, hogy kisiklatott terveik egy-két töredékét megvalósíthassák. Nem lehetne partneri viszonyt kialakítani velük? Esetleg szövetséget kötni a közös ügy megvalósítása érdekében?)

– Sajnos a láttelellet egyet kell értenem, ugyanakkor a jogos sérelmek felsorolása nem elég a kérdés rendezéséhez. Ezt az elmúlt húsz év is megmutatta, amelynek során az általad felvetetteket magam is sokszor képviseltem, de arra kellett rájönnöm, hogy a politika világában való erőteljesebb kulturális jelenlét nélkül nem fogunk eredményt elérni. Ugyanakkor az elmúlt másfél éves képviselői munkám azt mutatta meg, hogy a Parlamentbe kerülve még

kétharmados támogatottság mellett is sokkal nehezebb a kultúra érdekeit képviselni, mint azt reméltem. Ennek több oka is van. Egyrészt a politika világán belül nagyon rossz a kulturális élet munkásainak, s különösen az íróknak a megítélése, amit mi már csak azért is nehezen fogadunk el, mert az íróknak óriási részük volt a kommunista rendszer megbuktatásában, akár 1956-ra, akár a nyolcvanas évek folyamataira, az MDF létrejöttére és a rendszerváltoztatásra gondolok. Sajnos azt a rehabilitációs munkát, amit én fontosnak tartok, a művészeti élet körüli botrányok nagy mértékben megnehezítik; gondoljunk csak Kertész Ákos írására, amely nem éppen a Kossuth-díjas művészek mértékadó voltáról győzte meg a kormányzó többséget, de még egy sor műballhet sorolhatnék, amelyek mögött akár a szélsőjobbról, akár a radikális liberális oldalról érkező ellenzéki politikai szándékok húzódnak meg. Másrészt valóban olyan terhes örökséget kell magunkkal cipelnünk, ami nagy mértékben szűkíti a mozgásterünket. A minap egy újságíró, miközben a jövő évi kulturális költségvetés számairól faggatott a tévében, a szememre vetette, hogy másfél év elteltével miért mutogatunk még mindig

az előző kormányzatra. Én viszont úgy látom, hogy ha azt kérdezik tőlem, miért nincs tízmilliárd forinttal több a kulturális intézményrendszerre, akkor nem mehetek el szó nélkül amellet a tény mellett, hogy 2002 és 2010 között a szocialisták a szabad demokratákkal karöltve megkésztették hazánk államadósságát, és hosszú évekre előre költöttek el olyan fejlesztési forrásokat, amelyek fenntarthatatlan beruházásokat eredményeztek, például fölösleges járóbeteg-ellátó intézményeket, fürdőket stb. Olyanokat, amelyek nem termelnek gazdasági hasznot, de a fenntartásuk folyamatos forrásbevonást igényel. Csak a szűkebb pátriában most zárták be a vadonatúj dunaújvárosi élményfürdőt, amire a bank már rá is tette a kezét. S ha már nem termelő beruházásokról van szó, különösen fájó, hogy kulturális célú fejlesztés alig történt az elmúlt két kormányzati ciklusban, ez alól legfeljebb az integrált közösségi és szolgáltató terek uniós forrásból történt finanszírozása jelent kivételt. Képviselőként szeretnék látványos eredményekről beszámolni, de azért arról sem szabad megfeledkezni, hogy a kultúrpolitikai munkám mellett egyéni képviselőként a körzetem ügyeit sem hanyagolhatom el, hiszen nem a kulturális élet szereplői juttattak be a Parlamentbe, hanem annak a Fejér megyei térségnek a polgárai, ahol magam is élek. Ezért a kultúra mellett nem hanyagolhatom el a Velencei-tó környékének ügyesbajos dolgait sem, köztük a Velencei-tavi Vízi Sportiskola sorsát, vagy éppen a körzet déli településeinek, például Daruszentmiklósnak, Mezőfalvának, Előszállásnak a problémáit. Visszatérve a kultúrát érintő kérdésekre: valóban óriási gond, hogy nem történt meg az irodalmi intézményrendszer kárpótlása és konszolidációja, erre még a most

felálló új művészeti akadémia sem fog megoldást nyújtani. Az Írószövetség székházának a szervezet tulajdonába adásáért másfél éve küzdök, s ebben egyébként Szócs Géza államtitkár is mellém állt. A bürokrácia útvesztőiben azonban nehezen haladunk előre, pedig a miniszterelnök úr egyértelmű támogatásáról biztosított. Szükség is van a támogatásra, főleg ha arra gondolunk, hogy a diktatúra bukása utáni években mindenki megkapta vagy visszakapta a székházát, a Magyar Újságírók Országos Szövetsége éppen az első Orbán-kormány idején. Azóta már el is adták az Andrassy úti palotát. Az Írószövetség székháza bizonyosan nem jutna erre a sorsra: az '56-os események miatt olyan erős az írók érzelmi kötődése a Bajza utcai épülethez, hogy sosem költözne ki belőle. De nemcsak az újságírók kapták meg az ingatlanjaikat. Ugyanez igaz az összes szakszervezetre, amelyek nem egy esetben elperelték az államtól azokat a palotákat, szakszervezeti üdülőként működő kastélyokat, amiket a kommunisták államosítottak, tehát nem volt mögöttük olyan kárpótlási jogalap, mint az írók esetében az IGE vagy más szervezetek vagyonekobzása. Székesfehérváron tagja vagyok a nagy múltú Vörösmarty Társaság elnökségének; a társaság abban a városi tulajdonú patinás épületben használhat egy irodát, amelyet még a háború előtt Széchenyi Viktor főispán adományozott nekik a magánvagyonából, azzal a megkötéssel, hogy ha nem a kultúra céljaira hasznosítják, akkor visszaszáll az adományozóra. Az épületet később államosították, a társaságot megszüntették. A rendszerváltozáskor az újjáalakult társaság természetesen nem kapta vissza az épületet, hanem ezen a régi jogcímen irodát és kiállítóhelyet kapott benne. Sok olyan példát lehetne felsorolni, amely a kulturális szer-

vezetek elmaradt kárpótlását igazolja. Ezt részben orvosolni kell, ám ebben a forráshiány most is megakadályoz bennünket. Egyébként bármilyen rossz is legyen a vélemény a kulturális élet szereplőiről – ezt olyan belső vitákban is tapasztaltam, mint amelyet az örökségvédelmi törvény módosításakor a régészeti feltárásokról folytattunk –, azt mindenki láthatja, hogy itt egy egzisztenciális értelemben nagyon lecsúszott rétegről van szó, akiket kötelességünk segíteni. Egyik beszélgetésünk alkalmával mondtam is a miniszterelnök úrnak, hogy ha igazak lennének azok a vádak, amiket például a múzeumigazgatókkal szemben megfogalmaztak, miszerint nagyon jól élnek az állami útépitések régészeti forrásaiból, akkor annak a házaikon, öltözőkódásukon, autóikon is látszódnia kellene. Az én múzeumigazgató barátaim, ismerőseim azonban nem szállnak ki olyan bőrlúszos luxus Audikból, mint a minap a Városligetben mellénk parkoló egyik szakszervezeti elnök.

– *Bővíthetők-e a Nemzeti Kulturális Alap forrásai? Az ötös lottó nyereményadójának 90%-a, rosszabb esetben 70%-a helyett célszerűbb volna a költségvetés bizonyos ezrelékében meghatározni az alapösszeget. Szerintem a vulgárisan giccsadónak nevezett bulváradó megszüntetése is hiba volt, vissza kéne állítani jóval szélesebb körben, mint annak idején működött. Mindenképpen növelni kéne az alapösszeget, mert a feladatokhoz képest elenyésző.*

– Egrészt az NKA forrásai nem csökkennek, az összeg 2012-ben 10 milliárd forint felett lesz. Az ötös lottó nyereményadójának a ránk eső része továbbra is 90% lesz; voltak ugyan olyan törekvések, hogy ez 70%-ra csökkenjen, de a miniszterelnök úr ebben is támogatót, természetesen nemcsak engem, hanem a

magyar kultúra ügyét is. Mindezen túl jövőre lesz kulturális adó, amely a korábbi járulék mintájára fog működni: 25%-os mértékű terhet kell megfizetniük a pornográf kiadványok kiadóinak, amivel visszaállítjuk a 2009-ben eltörölt terheket. Ezért sokan bírálják bennünket, engem is neofita göggel vádolva, szembesítve azokkal az egykori verseimmel, amelyekben obszcén kifejezéseket használtam. Érdekes, miként ér össze ezekben a bírálatokban a szélsőjobb névtelen, sunyi „újságíróinak” és az Orbán-, illetve Fidesz-fóbiájukon túllépni képtelen, kifejezetten intoleráns liberális megmondóembereknek a tevékenysége. A pornográfiát sújtó kulturális adóval nem akarunk erkölcsöszködni, pusztán azt mondjuk, hogy akik ilyen kiadványokat készítenek, a hasznukból finanszírozzák a valóban igényes kulturális termékeket, azaz pontosan a giccsadó logikája és nem a népnevelés szándéka vezérelt bennünket. Ez a forrás is az NKA-t fogja gazdagítani, bár tartok tőle, ahogy 1993 és 2009 között, úgy 2012-től is könyvelőirodák fognak szakosodni az adóelkerülés módszereinek kifejlesztésére. A művészmozik és a vidéki kis mozikat is támogatni kívánjuk, ezért 3%-os mértékű, a filmvetítés jegyárbevételét sújtó kulturális adó is lesz, az így befolyó legalább 300 milliós forrást pedig meghívásos pályázati formában fogja az NKA szétosztani. Bírálják bennünket azért, mert a művészmozik is befizetők lesznek, de ahogy korábban a kulturális járulék esetében a kedvezményezett is befizetők voltak, úgy most sem tudunk jogszabályi mentességet adni a támogatni kívánt moziknak. Ennek egyrészt az az oka, hogy nemcsak az artmozi-rendelet hatálya alá tartozó helyeket akarjuk segíteni, hanem más kisebb vidéki

mozikat is, másrészt az, hogy egy ilyen szétválasztás csak bonyolítaná a rendszert. Tehát az art mozik is be fognak fizetni 3%-ot, de annál sokkal többet kapnak majd vissza a befolyt adó újraelosztásánál. Fontos megemlíteni továbbá azt az adótörvény-módosítási javaslatot, amely szerint az NKA-t támogató cégek jelentős adókedvezményhez juthatnak; ez az első lépés annak az állami koordinálással működő nagy magánmecenatúra-programnak a beindítása felé vezető úton, amelynek célja a kultúra támogatásának polgári erénnyé, akár egyfajta divattá tétele. Ahogy Lázár János frakcióvezető is megfogalmazta az egykori nagy műgyűjtő, Nemes Marcell kiállításának megnyitóján a Szépművészeti Múzeumban: a rendszerváltozás nyerteseinek, a magyar tőkés rétegnek is felelőssége a magyar kultúra életben tartása, támogatása, megszerzett javaik egy részének a közösség érdekében való kamatoztatása.

– *Az Alap rendelkezésére álló összeg felosztása számomra teljesen érthetetlen. Hogyan lehetséges, hogy az irodalomra csupán 5% jut, amikor az irodalom egyébként az egyetlen művészeti ág, amelynek nincsen felsőoktatási intézménye, jóformán semmilyen intézményfenntartó forrást nem biztosít számára az állami költségvetés?*

– Ez így nem pontos. Az állam nagy közintézményei között ott találjuk a sok százmillióval finanszírozott Petőfi Irodalmi Múzeumot is. Az irodalmi szervezetek, köztük a Magyar Írószövetség is a kulturális államtitkárság forrásaiból kapja a működési támogatását. Ugyan ez nagyon kevés, de a MAOE támogatása mellett az irodalmi szervezetek finanszírozása magasabb, mint például a táncos vagy színházi szervezeteké. Jövőre ez még több lehet, ha a Parlament támogatja azt a módo-

sító indítványomat, hogy az Írószövetség működési forrásaira 35 milliót kapjon, s legyen 100 millió forint a közkönyvtári kölcsönzési jogdíj korábban már eltolt bevezetésére, amely pénz szintén az irodalmat fogja segíteni. Az NKA Szépirodalmi Szakmai Kollégiumában 2010-ben programokra, ösztöndíjakra elkötött 104 millió forint valóban kevés, még akkor is, ha mellé tesszük a 110 milliós folyóirat-támogatást. Ezen mindenképpen változtatni kell, de csak óvatosan és megfontoltan, mert az örökségvédelmi vagy a levéltári szakemberek ugyanígy joggal keveslik a saját forrásaikat.

– *A nemzeti elkötelezettségű mai magyar irodalom társadalmi jelenlétének két terepe maradt – miután a napilapok, a rádió, a tévé, a film és a színház is látványosan elfordult tőle –, a folyóirat és a könyv. A folyóirat-kérdéssel kezdeném, mivelhogy ez volna az elsődleges irodalmi műhely, a tanulás és a minősítés terepe. Hosszú szakmai harcok eredményeként kialakult a tévesen hosszú távúnak nevezett – hároméves – szerződések rendszere, amely elvileg az évtizedek óta folyamatosan havi rendszerességgel megjelenő irodalmi lapokat érintette. Természetesen a kiválasztás nem volt teljesen elfogulatlan, bekerült a körbe újonnan alapított lap is, pártalapítvány kiadványa is, de a többség jogosan jutott legalább rövidtávon tervezhető forráshoz. Jankovics Marcell ezt a rendszert megkérdőjelezte, kilátásba helyezte megszüntetését. Mi ebben a kérdésben a véleményed, maradnak a hároméves szerződések, vagy visszatérünk az évente – mindig késve – meghozott döntések bizonytalanságához?*

– A kiszámíthatóság híve vagyok, már írószövetségi titkárként számos területen a több éves pályázatok kiírását szorgalmaztam. Tehát

akár a könyvkiadói programokra, akár a folyóirat-kiadásra, akár a nagy kulturális fesztiválokra gondolkodok, szerintem szükség van hosszabb kifutású pályázatokra. Azok az elfogultságok, amelyeket említettél, csak részben kezelhetők, de egy biztos: az irodalmi és a folyóirat-pályázatok esetében a jelenleginél jóval kiegyensúlyozottabb döntéshozatalra van szükség, nem szeretném, ha bárki azért kerülne hátrányba, mert konzervatív. Erre eddig jócskán találtunk példát, nemcsak a források elosztásánál, hanem máshol is. A többségtől joggal várnak el önmérsékletet és méltányosságot, még akkor is, ha az ember nagyon nehezen nyeli le azokat a méltatlanságokat, amiket folyamatosan meg kell élnie. Gondoljunk csak az olyan esetekre, mint amilyeneket a jelentős mennyiségű közpénzből működtetett Digitális Irodalmi Akadémiánál tapasztalhattunk, legyen szó akár Szilágyi István több éven át tartó mellőzéséről, akár az ideai tagbővítéséről. Az 1962-ben született Darvasi László kiváló író, ugyanakkor a nagyszerű írónak, költőnek, az idén hetvenéves Buda Ferencnek a megválasztása lett volna méltányos, Darvasi jónéhány év múlva is ráért volna DIA-tag lenni. Azt az eleganciát várják el tehát tőlünk, amit mi ritkán tapasztalunk, ugyanakkor én kultúrpolitikusként azt vallom, hogy a személyes ízlésem vagy a baráti, kapcsolati hálóm nem írhatja felül a pártatlan és kiegyensúlyozott támogatási rendszer kiépítésének jogos igényét.

– *A jelenlegi folyóirat-támogatás mértéke a hároméves szerződések esetén 50%. A vidéki – többnyire megyeszékhelyen megjelenő – lapok hiányzó 50%-át az önkormányzatok adják össze. A főváros megszüntette folyóiratalapját. (Mondják, forduljunk a magánmecenatúrához. De*

hát részben ez is állami, mint a például MOL, amely két irodalmi lapot támogat nyilvánosan: a Holmit és a Mozgó Világot – az előbbi a Soros Alapítvány, az utóbbi Gyurcsány Ferenc Táncsics Alapítványának szellemét képviseli.) Aki kívül esik ezen a körön, annak vége?

– A főváros a Demszky-érában több formában támogatta a neki tetőző kulturális lapokat, például a Pro Cultura Urbis Alapítványon keresztül. Még hozzá azokat periodikákat, amiket az NKA és a Soros Alapítvány is megsegített. A főváros most nagyon nehéz helyzetben van, ennek ellenére fontos volna, hogy Tarlós István is támogasson néhány szellemi műhelyt, hogy a versenyhátrány végre azonos pályán küzdő felek egyenlő esélyeivé alakuljon át. A MOL-ban az állam jelentős tulajdonrészt vásárolt, ami elég indok arra, hogy az ne egyoldalúan támogasson folyóiratokat; szerintem jó volna, ha például a Kortárs, a Magyar Napló vagy éppen a Kommentár megjelenéséhez is hozzájárulna.

– *Jelenleg nem lehet elszámolni a folyóirat-kiadás költségeinek jelentős részét. Például a kiadói munkát végző dolgozók, szerkesztők, adminisztrátorok (munkaidejük jelentős részét az NKA által fölöslegesen gerjesztett bürokratikus teendők emésztik föl) bérét. Miért kell mindenkinek kényszervállalkozóvá válnia? Aztán mi van a kiadói rezszel: villany, fűtés, lakbér, telefon, posta?*

– A pályázatoknál van elszámolható rezsi, jelenleg 5%. Érdekes módon sokan még ezzel a lehetőséggel sem élnek. Azon el lehet gondolkodni, hogy egyes pályázatok esetében bővítsük az elszámolható tevékenységek, szolgáltatások és díjak körét, de ebbe a munkabér már csak a jogszabályi korlátok miatt sem fog beleférni.

Az egyébként sem várható el, hogy mindent az állam finanszírozzon. A lapár- vagy az esetleges hirdetési bevételből és a máshonnan kapott támogatásokból is lehet munkabért fizetni.

– *A támogatás összege a valós költségekhez arányítva évről évre csökken. A folyóiratok a honoráriumokon spórolnak. A Magyar Napló is az elmúlt tíz év alatt a felére volt kénytelen csökkenteni a honoráriumkeretét, és még így is a jobban fizető irodalmi folyóiratok között szerepel. Meg kellene állítani ezt a folyamatot. Sokan Amerikára hivatkoznak, hogy ott is így van. Igen. Részben. De vannak jól fizető lapok is. Másrészt a színvonalasabb lapok közlései egyetemi alkotó írást (creative writing) oktató szerződésekhez, azaz irodalmi megélhetési forráshoz juttathatják az írókat. Erre nálunk semmi remény. Szerintem első körben inkább a honoráriumkérdéssel kellene valamit kezdeni. De mit?*

– Az Egyesült Államokéhoz hasonlítani a magyar kulturális folyóiratok „piacát” értelmetlen dolognak tűnik. A magyar egy kicsiny nyelvi közösség: az a szak tudományos folyóirat, amely az angol nyelvi közegben négy- vagy ötezer példányban el tud kelni, azaz minimum rentábilis tud lenni, az nálunk pár száz példánynál többen nem tud megjelenni. Éppen ezért van az államnak felelőssége ezen műhelyek fenntartásában, hiszen a magyar nyelv és a magyar kultúra jövője szempontjából sem mellékes, hogy valamennyi tudományos területet tudjuk-e az anyanyelvünkön művelni. A piac kizárólagosságát hangoztató kiadók, melyek részben adnak is ki az üzleti bevételeik terhére profitot nem hozó, értékes könyveket, teljes egészében sosem fogják átvállalni annak a területnek a munkáját, sőt misszióját, amely-

nek eredményeképpen még ma is viszonylag gazdag a szellemi életünk ezen tartománya. A honoráriumok ügyének megoldása nem az állam feladata, pontosabban csak annyiban, hogy lehetőséget ad arra: a pályázati támogatásokat szerzői díjakra is fordíthassák. Ez a lehetőség most is megvan, más kérdés, hogy elég-e erre a támogatás. Jelentős jogszabály-módosításra azonban nincs szükség. Azt viszont a folyóiratok szerkesztőinek is át kell gondolniuk, hogy milyen mértékben és meddig kívánják megtartani lapjuk print változatát. Fájdalmasan hangzik, de egyes műhelyeknek érdemes lesz teljes egészében átállniuk a nyomtatotról az online kiadásra. Azt is elképzelhetőnek tartom, hogy egyes lapoknál ezt az átállást úgy támogatjuk, hogy a nemzeti könyvtári rendszerre való tekintettel segítjük a példányszámú digitális nyomtatással előállított lapkiadást, miközben a fő megjelenés már az elektronikus formátum. Az új, nemsokára hatályba lépő köteletpéldány-rendelet az ISBN-számmal rendelkező, nyomtatásban megjelenő könyvek esetében már kötelezővé fogja tenni az OSZK és a Magyar Nemzeti Digitális Archívum (MaNDA) számára a pdf-formátumban történő köteletpéldány-beszolgáltatást, természetesen figyelemmel a szerzői jogokra és a kiadók piaci érdekeire. Ezt a folyóiratok esetében nem tudjuk jogszabályi szinten megoldani, mert a napilapok ugyanúgy ISSN számmal rendelkező időszak kiadványok, mint az Új Művészet vagy a Természetbúvár. Ugyanakkor az NKA-nál felálló új folyóirat-kollégiumnál a pályázatok kidolgozásába már bevonhatjuk a MaNDA-t, és ösztönözhetjük azt a digitális átállást, amely egyszerre teremt lehetőséget több olvasó elérésére, a nyomdaköltség megtakarítására és a

honoráriumkeret növelésére. Azért mondtam, hogy ez fájdalmas döntés lesz, mert én is hosszasan tudom szorgoltni a nyomdából frissen megérkezett könyvemet; mi, akik a papíralapú irodalmi kultúrában szocializálódtunk, valószínűleg egész életünkben a könyv és a folyóirat bővületében fogunk élni, ugyanakkor haladnunk kell a korrallal, és az irodalom rezervátumba zárása helyett újabb olvasók megnyerése, a magyar irodalom értékeinek a megőrzése a feladatunk. Ez pedig a jövőben elsődlegesen az internethez fog kötődni.

– *A marketingtevékenységre sincs pénz. Filmforgalmazási alap van. Irodalomforgalmazási nincs. A Folyóiratok Háza program értelmetlen pótcselekvés. Valamit ezen a téren is ki kéne találni. Hiszen minél többen vásárolják meg a folyóiratokat, annál kedvezőbbé válnak a kiadási feltételek, és legalább az inflációkövetés erejéig növekedhetnének a honoráriumok. Nem mellékesen pedig a jelenleginél sokkal több olvasóhoz juthatna el a mai magyar irodalom üzenete.*

– A filmeseket is érdemes volna erről megkérdezni. Magyarországnak legalább akkora szüksége lenne egy új filmforgalmazási stratégiára, mint a magyar könyvkultúra értékeinek külföldi megjelentetésére. A magyar filmgyártás romokban hever, akár a dokumentumfilmekre, akár a művészfilmekre, tévéjátékokra, akár a kommersz játékfilmekre gondolunk. Nincs megoldva a hazai filmforgalmazás, és még inkább hiányzik a magyar film állami segítséggel történő európai és tengerentúli forgalmazása. Vannak jó, részben adaptálható példák, akár a cseheké, akár másoké, de most tárgyaljuk az új filmtörvényt, ami nagymértékben változtathat ezen a helyzeten. Ha a képzőművészeket kérdeznénk meg, ők is arról panaszo-

kodnának, hogy az államnak két évtizede nincs három értelmes gondolata a magyar műkereskedelemtől, főleg a kortárs magyar művészek európai és egyesült államokbeli pozicionálásáról, ami egyébként nagyon nagy baj. Én egyébként azért sem szeretem az ilyen szembeállításokat, mert abból a hibás gondolatból indulnak ki, hogy kicsi a torta, és abból kell „magunknak” minél nagyobb részt kiharcolnunk a többiek rovására. Ez nem jó, mert éppen hogy a torta növelése a célunk. Ráadásul ez a gondolkodásmód a szolidaritás hiányát mutatja meg, ami éppen a kultúra egészének az egyébként is gyenge érdekérvényesítő képességét rombolja le. A kultúra szereplőinek, a különféle művészeti ágak képviselőinek össze kell fogniuk, máshogy nem fogunk eredményt elérni. Ennek érdekében tartottuk meg október végén a Parlament Felsőházi termében azt az elmúlt két évtizedben példa nélküli nyílt napot, amelynek a hazai kulturális ágazat állapotfelmérése volt a célja.

– *A könyvtámogatás rendszere talán még a folyóirat-támogatásénál is zavarosabb és önellentmondásokkal terhesebb. Ma egy kiadó – átlagosan – három címmel pályázhat függetlenül attól, hogy öt, tíz vagy éppen tizenöt kiadásra érdemes kéziratot rendelkezik, vagy csupán eggyel, vagy eggyel sem. Amikor megszületik a döntés, és esetleg kiderül, hogy a kiadó által legjobbnak ítélt kéziratok nem kaptak támogatást, a kiadó az általa jobbnak tartott kéziratokat visszadja, és a kevésbé fontosat jelenti meg. Szellemi műhelyből egyszerű technikai kivitelezővé degradálódik. Miért nem lehet a kiadót szellemi műhelyként kezelni? Miért nem lehet kiadói programmal pályázni, és ha a bíráló bizottság felére csökken a kért támogatási összeg,*

miért nem döntheti el a kiadó, hogy az általa beterjesztett terv melyik – általa legfontosabbnak ítélte – részét kívánja megvalósítani?

– A könyvtámogatás rendszerét teljes egészében át fogjuk alakítani; ezt már előre jelzi, hogy 2012-től az NKA-nak önálló könyvkiadás-támogatási kollégiuma lesz. A korrigálásra szoruló Márai-programot is ez a kuratórium viszi majd tovább, ugyanis főlöszleges a két ideiglenes testület. A legfontosabb cél az, hogy az állam által támogatott könyvek eljussanak az olvasókhoz, pontosabban az olvasókat megszólítani képes közkönyvtárhoz. Tehát a jövőben nem fogunk úgy könyvet támogatni, hogy az évekig, évtizedekig a kiadók raktárában porosodhasson. Tervezzük több éves kiadói programok vagy éppen a tudományos könyvkiadás támogatását. A pályáztatási és az elszámolási rendszeren is egyszerűsíteni kell, bár a minden területen hatalmassá duzzadt bürokrácia ereje miatt ez nem lesz egyszerű feladat.

– Az írói életpálya-modell kérdését is figyelembe kellene venni. Írók és irodalmi művek sorsát együtt kellene alakítani. A képlet egyszerű, sok országban alkalmazzák. Nálunk kuratóriumi tárgyaláson az az abszurd nézet is elhangzott, hogy ha valaki egy mű megírására ösztöndíjat kapott, a megjelentetésére már ne kapjon támogatást, tehát rejtjük el azt az értéket, amelynek megszületésére pénzt áldoztunk. Éppen fordítva kellene gondolkodni. A recept külhoni példák alapján készült és pofonegyszerű: első lépésként ösztöndíjjal kell támogatni a (folyóirat-közlések alapján erre érdemesnek bizonyult) szerzőket, azután az így megszületett művet meg kell jelentetni, végül pedig könyvtári megrendelésekkel, író-olvasó találkozók-kal, reklámmal a mű piacra kerülését is segíteni kell. Tehát az egész

alkotási és szocializációs folyamatot együtt kell építeni. Látsz-e ennek a modellnek a bevezetésére lehetőséget?

– Valóban komplex folyamatról beszélünk, ezért, mint azt az előbbi válaszomban már jeleztem, a kiadói és a könyvtári támogatást csak abban az esetben látom szétválaszthatónak, ha a könyvtárakat abban akarjuk segíteni – s ezen keresztül a kiadókat is –, hogy az egyébként közpénzzel nem támogatott könyvekből is vásárolhassanak. Ha viszont a kiadó kész kéziratral pályázik, akkor mindenképpen össze kívánjuk kötni a támogatását a könyvtári rendszer támogatásával: a közpénzért cserébe a kuratórium által megszabott mennyiségű könyvet át kell adnia, ami a kiválasztott közkönyvtárak állományát fogja gyarapítani. Ennek számítási alapja a kötet tervezett bolti ára lehet, a rendszer működtetésébe, a logisztikai háttér biztosításába pedig a Könyvtárellátót kell bevonnunk, hiszen így a közpénzből finanszírozott kötetek terjesztésének a haszna is az államnál maradhat. Az ösztöndíjak esetében viszont nem kell ilyen szoros kapcsolatnak lennie a kiadási támogatással. Attól még, hogy egy adott szerző alkotói ösztöndíjban részesült, az ennek köszönhetően megszületett kézirat-tal a kiadó bátran pályázhat kiadási támogatásra, legfeljebb azt érdemes kikötni, hogy ebben az esetben a kiadónak az elnyert támogatás terhére ne kelljen honoráriumot fizetnie a szerzőnek.

– Végezetül visszatérve bizottsági elnöki szerepedhez, mit gondolsz, feloldódhat-e a nemzeti elkötelezettségű magyar irodalom médiablokája? Eddig mi egyetlen kedvező gesztust tapasztaltunk: a közszolgálati rádió befogadta Versmaraton című költészeti nap rendezvényünket. Számíthatunk-e további enyhü-

lésre? És egyáltalán, mitől függ a médiajelenlét, mert hogy – ritka kivételektől eltekintve – nem a minőségtől, az egészen biztos?

– Bár vitathatatlan, hogy egyes szerzői csoportok médianyilvánossága nagyon is különböző volt az elmúlt években, a médiablokád talán túlzó kifejezés. Arra a jelenségre is figyelniük kell, hogy az egész magyar irodalom kezd kiszorulni a médiából. A Versmaraton sikere pedig nem csupán a közmédiium vezetésének az – egyébként jó irányú – változását jelzi, hanem azt is, hogy a Magyar Napló szerkesztői és a Versmaraton szervezői egyre jobban értik a média logikáját, és nem ülnek ölbe tett kézzel a cigarettafüstös szerkesztőség mélyén, nem nosztalgizálnak az irodalom hetvenes évekbéli szerepéről, nem kiáltják ki magukat a nemzeti irodalom egyedüli hiteles fórumának, és nem várják, hogy az újságírók rájuk nyissák az ajtót azzal, hogy ugyan, gyertek már felolvasni a rádióba. Ti is rájöttetek, hogy az irodalmi arisztokratizmust magunk mögött kell hagynunk; hogy egy új világban, egy olyan mediatizált térben élünk, ahol a média nem fog a mi elvárásainkhoz igazodni, hanem nekünk magunknak kell felhívniuk a médiumok és a rajtuk keresztül a médiafogyasztók figyelmét a saját klasszikus értékeinkre, az írott szó erejére, a magyar költészet csodájára. A mediatizált kor működési mechanizmusainak a megértése és kihasználása nem pusztán az általad sérelmezett médiablokád feloldásában segíthet, hanem „a nemzeti elkötelezettségű magyar irodalom” térnyerésében is. Ebben persze a politika is nyújthat segítséget, ám annak a kifejtése, hogy én mit tartanék egy még csak a vágyainkban létező új magyar közszolgálati rádió lényegének, az messze túlfeszítené ennek a beszélgetésnek a kereteit.

Oláh János

**Történetek
a magyar
„rendszerváltás”
idejéből**

Ács Margit:
Kontárok ideje
Helikon, Bp., 2011.

Behajtván a végigolvasott könyv borítóját, az olvasónak az a határozott benyomása támad, hogy szorosan összetartozó lírai történetek láncolatát olvasta. Lényegében (lényében) ugyanazzal a női főhőssel (aki persze olykor férfi). Jóllehet ez a „lírai történetek” műfaji megjelölés inkább kibúvónak tűnhet az egzakt megnevezések szakmai mezején, mégis elfogadható megközelítésnek gondoljuk, hiszen meglehetősen nehéz műfaji definíció határai közé szorítani a kötet egyes darabjait. Természetesen úgynevezett rövidprózák ezek (még ha olykor nem annyira rövidiek is), ezen belül azonban számos más „segédműfaj” jellegzetes elemeit viselik magukon. A domináns elem – s ettől, emiatt üt át valamennyi íráson az önéletrajzszerű naplólóhúság – a személyes jelenlét, a személyes hitelesség biztosította érzelmi töltés, továbbá a szociográfiai (sőt szociológiai) hitelesség, a tárgyi megbízhatóság. De a múltidéző keretes történetek műfaji sajátosságai, máshol meg – az ugyanezekbe a „segédműfajokba” sorolható – a riport, publicisztika és esettanulmány ismérvei is eszünkbe jutnak. S egy jóval irodalom-közeli nemes műfaj: az esszé itteni honfoglalása is színesíti a műfaji elemek körét.

Feltűnő és üdítő a modern kispróza (és regény) némely formai alapelemének tudatos, kiszámított, jó ritmust biztosító, ugyanakkor nem hajszolt és nem kimódolt alkalmazása. Ide tartozik a kiinduló jelenbe visszatérő keretes szerkezet a prózacselekmény során (*Bársony, Történet egy elegáns kutyáról, Az 1991-es év*), ugyanígy az idősíkok változtatása, a könnyed átlépések egy másik fizikai vagy szellemi tartományba. Egyáltalán, a leghatásosabb efféle formai elem a gyakran tetten érhető filmszerű dramaturgia. Több vonatkozásban is. Az előbb említettek mellett a modern tudatregény egyik fő kelléke: a narráció forrásának váltott irányai teszik leginkább filmszerűen is élvezhetővé az egyes jeleneteket, írói közléseket, egyéb megnyilvánulásokat. Ugyanakkor – éppen ezért? – bőven belefér ebbe a képi feldolgozásba a környezeti, tárgyi világnak a föltűnően sokszor szerephez jutó aprólékos, leltárszerű, részletes számbavétele. A szerző nemigen szereti a hiátusokat, a meg nem oldott elvágásokat (illetőleg kezdeteket), elhallgatásokat; ellenkezőleg: mind a térbeli világ, mind az időbeli összefüggések, mind a gondolatok a tapasztalati tudatosság súlyával vannak elhelyezve, elrendezve. Ez az epikai stabilitás az írói hitelesség-

get segíti megteremteni, mely hitelesség az egyik fő ereje ennek a kötetnek.

Hiteles ez a könyv azért is, mert intellektuálisan „tapintható” pontossággal idézi fel a velünk élő utóbbi két évtized kezdete körüli évek lüktetően rángató, vonzó és taszító erőit, jelenségeit, s bennük egy kitüntetetten fontos értelmiségi réteg esemény- és érzelmedús szellemi mozgásait. (Ezt az értelmiségi réteget újabban – helyesen, pontosan – nemzeti demokratáknak is nevezi a politikatörténeti szakirodalom.) Ezen nemcsak azt kell érteni, hogy egyik-másik novellában hosszasan kerülnek felszínre politikai jellegű diskurzusok (illetve az adott hős belső monológjai ugyanerről a témakörrel), hanem azt is, hogy az író a kor lelkületét tudja éreztetni valamennyi írásában. A kor lelkületét, hiszen nem pusztán a napi politizálás tartozik hozzá az értelmiségi főhős(ök) életéhez, de általános érvényű és kortalan értékű erkölcsi kérdések is ott tolonganak a könyv lapjain. Mivé lesznek, lettek az elvileg tízparancsolat értékű normák a mindennapjaink során? Hogyan alakul(t) át az értékrend a szóban forgó időben ebben az országban? Mi a fontos és kinek fontos, ki a balek, a gonosz, a becsületes? Mivé lesz (lett) az ember a társadalmi változások sodrásában? Van-e esély a talpon maradásra, illetőleg a felkapaszkodásra? A nagy társadalmi és politikai dilemmák persze itt mindig és mindenki számára hétköznapiasan jelennek meg, talán ezért is van oly nagy jelentősége Ács Margit prózájában az aprólékos és pontosan részletező leírásoknak, a már említett „életés” jelenségek oly gyakori megnyilvánulásának. A tárgyi és természeti világ plasztikusságot eredményező megjelenítései nemcsak a hiteles hétköznapi-ság auráját biztosítják, de segítenek az irodalmi valóság keretei között tartani a némelyik novellában politikai esszébe hajló párbeszédet és belső monológok előretöréseit. (A legjobb példa erre a kötet cím adó *Kontárok ideje*, de ezzel a „technológiával” épült fel a *Doktorátus* és a *Bársony* is.)

A kötet nyitó novellája a *Buta állat a krumpli* (mely krumpli a butasága ellenére is pontosan tudja, mikor jön el a tavasz: mikorra kell hasznosan kicsíránia). Szinte zavarba ejtően pontos és képszerű ennek az írásnak sok-sok jelenete, pillanatképe: a filmetűd-forgatókönyv követelményei, illetve jellegzetességei jutnak az olvasó eszébe. Kiváltképp a laktanyabeli megfigyelések és „információk” már-már fotografikus tökéletessége hőkentti meg a katonaviselt olvasót: mintha az író is eltöltött volna pár hónapot például Lentiben. S e nyomasztóan zárt világ mellett ott lebeg a kinti élet számtalan feszültsége, bizonytalansága, az egyes ember aggodalmai, szorongásai, a ráhangolódás az ellenzéki

létformára. Az értelmiség nagy részének szokásos dilemmái: a tűrjek vagy ellenálljak, tegyem vagy ne tegyem, ki a szövetséges, ki az ellenség? – és így tovább. Megtetézve mindez a családi, magánéleti problémák sokaságával.

A *Doktorátus* a kötet egyik legjobb írása: szociográfiai életízeket rögzít a sokat próbált életművész nagymamáról, aki vasakarattal, de tökéletes politikai tudatlansággal élte le az életét, s lepusztult környezetében várja a halált. A szívós proletárasszony megingathatatlan párhússággal ragaszkodik rögeszméihez: nem kétséges, a Kádár-rezsim legmegbízhatóbb támogatói, legerősebb érzelmi elkötelezettjei ők (voltak). Ács Margit szívszorító következetességgel mutatja be e hamis tudat működését: szeretete az embernek, a nagymamának szól, éles kritikája viszont a tényleges gondolkodás nélküli életnek. „Ő mindvégig a kommunisták jóságának tulajdonította, hogy fizetés jár a munkáért, és kellően takarékoskodva meg is lehet belőle élni. Aztán meg nagyanyám kiéhezett önéretével is számolni kell: a proletárdiktatúra neki azt jelentette, hogy ő van hatalmon, vagyis az uralkodó osztály tagja, ahogy a plakátok, a kerítésekre mázolt feliratok és az újságok hirdették a háború utáni években. Nem tudta semmi megzavarni, mert nem kellett tudnia semmit. Nem állt módjában, hogy bármit tudjon. Ki se mozdult a konyhájából.” Tragikomikusan (inkább tragikusan) sivár élet ez – íróilag erős mondatokba foglalva.

A *Bársony* (dramaturgiailag: két csengetés között) egy orvos értelmiségi asszony vesszőfutásáról szól, aki erején felül teljesít az új mozgalomban, mégis, a győzelem után végképp elvész körülötte a jó szándék, a minimális szolidaritás; a helyzetek és a szerepek összekeverednek, új törvényfélék, más emberi viszonyok lesznek dominánssá. Az értelmiség két (vagy több) táborra szakad – miképp valószínűleg az egész társadalom is –, a győztesek ingatagok, bizonytalanok és esetenként kétes tisztaságúak. A főhős viszont nem tud más lenni, mint amilyen mindig is volt: az elkötelezettség (a „kötés”, a „kötelez”, a „megköt”, a „kötelesség”) hajtja és sebzi is állandóan. Fájdalmasan szép mementó ez a történet magának az írónak is, s vele együtt a korabeli magyar értelmiség még megmaradt jóhiszemű rétegeinek. Naponta szembesülni – lelkiismereti kötelezettségtől hajtva – a társadalmi zavarokkal, a mikroközösségek emberi gyarlóságaival, bűneivel, hitványságaival. S mindez elaknásított terepen, miközben az orvos asszony érzi és tudja, hogy a valódi „profi” politikában képtelen részt venni. Így persze még fájóbb, még igazabb és még nemesebb ez az aránytalan erőpazarlás. Miközben a választási győzelem után a vesztes oldalon

elszabadulnak az indulatok, sok évtizedes elfojtott reflexek lépnek hirtelen működésbe. Lélektani hitelességgel megfogalmazott, keményen őszinte kérdések és írói válaszok vonulnak el a könyv lapjain: az új típusú szabadság már magában hordozza önmagát torzító ösztöneit és érdekeit. A hatalom kérdése itt a legfontosabb persze, ámde Ács Margit szépen föltárja a bennünk lakó, már eleve megtört lélek gyengeségeit is. Leginkább talán a korábbi megfelelési kényszerek továbbélését, esetenként bénító hatását. Meg aztán a minden körülmények közötti igazmondás kínzó belső késztetéseit. A belénk rögzült szolgálalkúságunk félelmeit. „Hogy iparkodtam, úristen, megfelelően válaszolni! Nem tudtam eddig, hogy ennyire a diktatúra neveltje vagyok én is, aki pedig utáltam a diktatúrát. Vagy egyszerűen ez csak a szolgálreflex, ami vagy van valakiben, vagy nincs? Hát bennem van, a rosseb egye meg.” Ez a történet sem fut azonban tragédiába: „*Ego te absolvo* – ezzel aludtam el.”

A *Történet egy elegáns kutyáról* elsődlegesen magánéleti bonyodalmak körül időz: az ebtenyésztő tuskó férj és jobb sorsra érdemes felesége könyörtelenül a kényszer meghatározta életénél, ám e sorsszerűség indukálóját: a monoton folyamatossággal működő társadalmi környezetet is hitelesen érzékelteti. Létbizonytalanság a portán belül és kívül, keserűség, félelem, boldogtalanság: valóságos benuulásos állapot. Kelepcehelyzet, fogság, fizikai és lelki szenvedés – csak egy gyerekes bosszú marad mint lázadási forma.

A kötet jellegzetes írása *Az 1991-es év*: emlékező reflexiók sok mindenről és sokféleképpen egyetlen novellába gyúrva. Erőteltjes természetközeli életérzés (itt is), egyetemes érvényű emberi problémák életszerű közegekben megjelenítve. Például a szabadság és annak látzata vagy a szenvedés mint közös emberi sors, az ember maga választotta, maga igényelte magánya – és még mások. „Számomra a szabadság tudatos, dacos, komor vállalkozás volt lelki tartásom parancsa szerint, s szükségyszerűen vele járt a megszegyenülés” – vallja a főhős.

A *Kontárok ideje* kitűnő írás. A riportnovella felé közelít műfajilag, középpontjában a főiskolai (elbocsátott) tanárnő és a falusi szomszéd, a volt „elhárító” tiszt párbeszédéből kibontakozó története a „rendszerváltozás” után. A háttérben a falu politikailag és lelkileg is megosztott népe. Mindenekelőtt morális kérdések feszítik ezt az írást. A nemcsak a barkácsolás tudományában, de a lelkében is erős asszony a „becsület is van a világon” régimódi alaptörvény őszinte és érzékeny képviselője, erősen személyes – írói – hitellel. A „politizálás” ebben a történetben arányosan és engedelmesen simul bele a természetközeli falusi emberek és a főszereplők

világába. Mindennapos emberi gesztusokként, a tapasztalat meggyőző erejével.

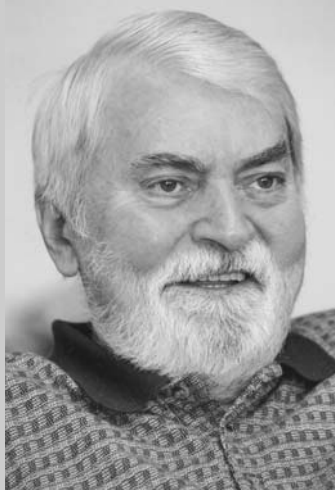
A kötet legerjedelmesebb, kisregény méretű darabja *A te dolgod* című kalandos és elmélkedő esszénovella, amely kitágított szépirodalmi keretbe gyűjti össze a szerző személyes véleményeit, dilemmáit, fájdalmait, csalódásait a „rendszerelváltó” magyar valóságról. Bizonyára ez a történet sor a leginkább közérdeklődésre számot tartó írása a kötetnek. Az irodalomesztétikai megfontolások – a valóság „kódolásai” – itt háttérbe szorulnak, áttételek nélkül tör elő a nyers korélmény s a dolgok néven nevezése. A parlamenti képviselővé lett városi („vidéki”) gimnáziumi igazgató (ő az egyetlen férfi főhős a kötetben) közéleti és magánéleti csöndes tipródása tipikusan valóságos élmény, s az új demokrácia legproblematisabb arcát és legsötétebb pusmogásait hozza emlékezetünkbe. Vince, a főhős ide-oda vándorol a színen, sok mindent lát, értelmez és megért, de hatásosan cselekedni képtelen. (Őbenne is az addigi „szocializáció” által beépült lelki reflexek működnek, éppúgy, mint Ács Margit valamennyi itteni, kötetbeli hősnél.) Kevés jó történik vele, sőt magánélete is tönkremegy, politikusi pályája megtörik; első pillantásra szegényebb és árva, mint négy évvel korábban. Ám valahogyan mégis gazdagabb: talán, mert megértette, felfogta végre a „rendszerelválkozás” néhány fő vonását. Megérti, hogy mi folyt, folyik körülötte a nagy magyar valóságban. „De nagyon sokat vesztettem. Ámbár nem biztos, hogy jó szó itt a veszteség. Inkább ára volt valaminek, amit ki kellett fizetnem. Fausti ár. Nehéz meghatározni, mit kaptam érte. Kaptam egy második, nem teljesen valós, kissé csak álmodott életet. Azt kaptam, hogy egy másik én, az addig ismeretlen énem sorsát élhettem négy évig a magam bőrében. Mennyi mindent láttam,

tapasztaltam, megtudtam! Furcsa, hogy most mégis tökéletesen üres vagyok.” – Ennek a kisregénynek a megírása, tető alá hozása komoly mesterségbeli próba elé állíthatta a szerzőt. Olyan gyakorisággal és részletességgel idézi föl a kettő (vagy még több felé) szakadt magyarországi értelmiség mindennapi témavilágait, hogy az a veszély fenyegethetett menet közben, hogy egyes jelenetek a szépirodalomból áttelepülnek a publicisztikába. (Hatalom, demokrácia, átmenet a Kádár-korszakból, zsidókérdés és antiszemitizmus, ellenzéki és kormánypárti szerepek, liberalizmus, elszámoltatás, közgazdaság, balkáni háborúk, nacionalizmus, nemzeti identitás és így tovább.) Azonban a történet egyes szála-inak változtatott előtérbe helyezésével, illetőleg a jó ritmusú vágások alkalmazásával új és új színeket, hangulatokat hoz be a szerző a műbe, még hozzá úgy, hogy a narráció változó irányai és az önreflexiók mintegy átruházásai egyre érdekesebbé teszik a történetet.

Méltó zárása Ács Margit e kötetének a *Muki* című remek lírai történet. Kedvesség, nosztalgia, szeretet, odaadás, segítség – egyszóval csupa régimódi életkellékek, tehát létező világunk élésének egy lehetséges másik felfogása jelenik meg. Alapvetően az árvaság mint életérzés hatja át ezt a szép történetet: a koros hölgy árván nőtt fel, s erős készletét érez arra, hogy fiatalemberként meghalt apja sírját valahogy felkutassa. Írói felszabadultság, nagy empátia érezhető e novella minden ízében, eredeti és friss valamennyi mozzanata. A hibás lábú elvált öreglegény rokon figurájára s a kötélpályáról zajló meggyesedés jelenetezésére alighanem sokáig emlékezni fogunk.

A szépiró Ács Margit – hosszú évek után – újra visszatért.

Monostori Imre

Szeretettel várjuk a
„Dalba fog az ember...”

Utassy József költő élete versekben-képekben
című könyv bemutatójára

A könyvet bemutatja: Utassy Józsefné
Beszélgetőpartner: Bánhidó Vajk, tanár

Helyszín: Helischer József Városi Könyvtár
Esztergom, Bánomi út 8.

Időpont: 2011. November 14. (hétfő) 17 óra.

A kötet a helyszínen megvásárolható!
Minden érdeklődőt szeretettel várunk!

**Nincs haza
szülőföld nélkül** L. Simon László:
Személyes történelem
Ráció Kiadó, Bp., 2011.

L. Simon László esszékötete csak azok számára meglepetés, akik nem vagy kevésbé ismerik az író – grafikus, művelődéspolitikus, mezőgazda – munkásságát. Ha azt mondom, hogy a fiatal korára is karakteres szellemi emberré vált alkotót egy értékei szerint jól körülhatárolható buzgalom vezérli – Kós Károlytól Klebelsberg Kunóig hosszú azoknak a sora, akiknek nemzetépítő cselekedeteiből lehetett tanulni –, keveset mondtam. Hiszen ez a buzgalom – helyesebben: magatartásforma – a közjó szolgálata mellett minden olyan fizikai és szellemi cselekvést magáévá tesz (L. Simon ezek szerint hódító is!), amely révén nem csupán a személyiség, ám az ország és a nemzet is gyarapszik.

A szőlőskertet birtokló mezőgazda földszeretetében, a Sinka István-i balladai mélységen túl (az eszme fénylik) ugyancsak ott a megművelt földdel: a megmetszett szőlővel és a beoltott gyümölcsfával való foglalatoskodás nehéz, ugyanakkor fölszabadító terhe. Mert avantgárd indulás ide vagy oda, a montázsvers, a betűkép, a Kassákra figyelő, ám onnan elszakadó lírafutam, vagyis az írói-képzőművészeti önkifejezés megannyi formája mellett a személyiségre döntően hatott az *otthon* kétkezi munkával való birtokbavétele is.

Családi indíttatásnak is nevezhetnénk a korán, már gyermekként ellesett példát, a szenvedéllyel végzett munka szeretetét. Az ősök – a valódiak és a legendáriummal teremtettek – nemcsak az ellennel (nemes kardforgatással) és a butasággal (tanítói s prédikatori szolgálat révén) vívták meg a csatájukat, hanem a természet erőivel is. Az anyagot, épp a teremtés érdekében, le kellett győzni. Le kellett győzni, hogy ezáltal az önbecsülést is gazdagító „anyag” – a sok ismeretlenes Glóbusz (Isten kertjével és a honi saját szőlővel) – szellemivé váljék.

Ezt a csaknem szakrális műveletet a nemrég elhunyt édesapa tudta a legjobban, hiszen az évtizedek alatt vérévé vált. Gyűjtő és teremtő szenvedélye – a föld legalsó pontjáról is az ég, a mindenség titkait kutató *távcső* – öröklődött fiaiban is. Országjáró, új értékeket fölfedező, az ásványcsillogásban „életfényt” látó lendülete ugyancsak. Különösen az író-fiú tudta hasznosítani – nehéz, ám fölemelő örökség – a mindenre nyitott szellem gazdálkodni tudását, a kis- és nagyhazát egyforma erővel építő akaratát.

Mínthogy a nagy ős, a klasszikus író és országgyűlési képviselő, Mikszáth Kálmán a legkisebb jegyzetében

is úgy nyilatkozott meg, mintha humorral és bírálattal tele „cédulái” is az örökkévalóságnak szólnának – a pipa bodor füstjében keserédes szeretettel megmártózt az egész Magyarország –, L. Simon László rövidebb-hosszabb írásai (esszéi, emlékezései, kiállítás-megnyitói, búcsúztatói) szintén ilyen igénnyel íródtak. Csak így, ilyen konok következetességgel lehet – a műfajhatárok itt leomlanak – az értéket szolgálni.

A *couleur locale*, a helyi szín attól erős, hogy – akár izgalmas részegységként – mindig visszaad valamit az egyetemes értékből, vagyis a csaknem kozmoszá emelt valóságból. Legyen az parányi családi-társadalmi fotó, írói megnyilatkozás, egy visszahelyezett, igazságtevő – a múltban is már a jövő csíráját hordozó – emléktábla, technikai (*Tesla magnó*) vagy család- és művelődéstörténeti tabló (*A Nádasdy család fényképei*, illetve *Donkanyar kápolna*), történelmünk napsütötte tisztái és nem kis viharai tükröződnek bennük.

Ami az írások értelmi-érzelmi súlyát adja, terjedelműktől függetlenül, az a legbensőbb lélektárnakat is megnyitó *személyesség*. A vallomások, megannyi emléket – személyes és társadalmi-közösségi emléket – föl-idező póznak lírai gyökerei vannak, hiszen nincs az az okfejtés, ami ne hordozna költészetből ismert jegyeket (metafora, én-központú kitérülködés).

Tehát az L. Simon László-esszé írói megformáltságánál fogva, egy kis megengedéssel, sokkal közelebb áll a „vershez”, mint a tanulmányhoz. (Ne feledjük, korábbi könyve – *A római szekér. Kulturális politika – politikai kultúra* – elemzéseinek-érveléseinek sokaságával ennek ellenkezőjét bizonyította.)

Saját poétai eszközökkel éppúgy él, mint klasszikusoktól és kortárs szerzőktől átvett idézetekkel. A hazát – a virtuális és valódi hazát – körbejáró bakancsán Berzsenyi természetkozmoszának színei mellett megannyi „földközeli”, ám égi sugallatú, Csokonai Vitéz kertjéből, Pilinszky János *Harmadnaponjából*, Kalász Márton holderlini iszákjából, Arany János derüsen szigorú ítélkezéséből való „por” megtalálható (szerencsésebb esetekben ezekből is gyúratik a világegyetem). A *Noé bárkája* ezért is idézi Mikszáthot – aki szerint Fejér megyében „az ösköltészet oltárai égnek” –, meg azért is, hogy az innen kiszakadt saját vallomását megfogalmazhassa. „A föld, amelyből vétettünk, a ház, amelyben világot láttunk, konkrétságában is absztrakt, megfoghatatlan, megérinthatetlen valami. A szülőföld a vágyakozásunk tárgya, az a táj, ahova mindig visszahúz a szívünk. Nincs haza szülőföld nélkül!”

S ezt a szülőföldet, mert a magyarokon kívül más náció gyermekeinek is lehetett bábája, fölnevelő közege, az innen elúzóttak, kitelepítettek úgy siratják, hogy

közben szívükben őrzik. L. Simon saját érzékenységi körébe vonván a *búcsút*, valójában akkor is *személyes történelmet* ír, amikor a Velencei-tó északi partján lévő kis falucska amatőr fényképész plébánosának, Baumgartner Károlynak a fotóiról értekezik (neogót templomában keresztelték meg a közeli Kápolnásnyéken született Vörösmarty Mihályt).

Ha a múlt, lett légyen bármily érzékeny az emlékezés, vissza nem hozható is, az írói képzelgés megmutatja, hogy a sajátos népi viselet eltűnésével mekkora értéket veszítettünk. „Milyen jó lenne, ha legalább egyszer feltűnne a nadapi főutcán, a mai Haladás úton egy-egy sváb fiatalasszony, fehér pettyekkel díszített piros fejkendőben, fehér blúzban, kék kötényben, a férfiszemeket magára vonzó horgolt lila harisnyában, fekete bársonycipőben. De erre már nincs esély, mert a nadapi svábokat is kitelepítették, megfosztva őket nádfedeles házaiktól, a Velencei-tó lelket nyugtató panorámájától, szeretett hazájuktól, Magyarországtól” (*Horgolt harisnya és bársonycipő – A nadapi sváb plébános képeihez*).

Megannyi szépségét megőrizvén a szeretett haza súlyát cipeli a nádasladányi kastélyban szervezett fotó- és dokumentumkiállítás. Minthogy a Nádasdy család sokat tett a szűkebb haza, „Agárd, Nádasladány, Fejér megye felemelkedéséért, az egyházért, az oktatásért, a térség infrastrukturális fejlődéséért, szellemi gyarapodásáért”, kívánatos volna a szerelmeletes férj, Nádasdy Lipót által asszonyának állíttatott, szétcsúszott gránittömbjeivel is méltóságot sugalló temetői obeliszk megmentése. Ha adakozó kedvű arisztokratáinkhoz hasonló buzgalom lakozna a ma tehetősebbjeiben – az önépítés országépítő cselekedet is, a személyes történelem így fonódik össze az ország történetével –, a gondok nem sokasodnának a haza homlokán. (A *Horgolt harisnya és bársonycipő*, illetve a *Személyes történelem – A Nádasdy család fényképei* – kapcsán hadd jegyezzem meg, s evvel a kötet tipográfiai értékeiről is szóltam, hogy a remek szöveg-fotó, fotó-fotó oldalpárok nem kis esztétikai élményt nyújtanak. S mindez áll a *Szivarok az égen* és *Az úr hangjai* képi megformálására is)

A toborzó kedv, hogy domb, lanka, földbársony, falutorony bennünk álljon össze *egyé*, a lírikust is megindítja, és a családi érzelmi kör (legendák, tárgyak, emlékek) a hazának valamit visszaadni akaró író barangolásával teljesedik ki. „Nekem ebben az önbecsüléstől

látszólag végképp megfosztott hazában már az is örömet okozna, ha elindulhatnék egy kis tarisznyával Sárbogárdra, onnan Cecére, majd Dégre és Enyingre, s Fülén, valamint Jenőn át ballagva meg sem állnék Fehérvárig. Fehérvárról továbbhajtana a vágy Bicskére. Visszafelé megpihennék Csákváron, s megkeresném annak az öreg fazekasnak a gyermekeit, unokáit, akinél a nagyapám a csalikancsót vette, s az ereklyeként őrzött, a jó kis bogárdi savas boroktól már több helyen málladozó nagy kiöntőkancsókat készíttette.”

Íme a hagyományörzés egyik formája! Az mesél ilyen lírai fölszabadultsággal, akinek – többek közt – Németh László is mestere volt. Hiszen a hagyomány – a személyestől a közösségiig – a népek emlékezete. A Tanú írójával szólván: „A hagyomány: egy nemzet válasza életkörülményeire, a nemzet igazi személyisége, mellyel az időben önmagához és feladataihoz hű maradhat”. Gróf Károlyi József főispán, aki „alkotóereje teljében, 33 éves korában került Fejér vármegye és Székesfehérvár város főispáni hivatal élére” azzal is emlékeztetése tette beiktatását, hogy szociális célokra ezer-ezer koronát utalt át a városnak és a megyének.

Hogy milyen évek következtek – Károlyi nemes törekvéseit összeroppantotta 1918 ősze –, jól tudjuk a kis haza és a nagy haza történelméből. De hogy érezzük az 1919. február 3-i rendes közgyűlésen előterjesztett határozati javaslat komolyságát, íme egy-két passzus (talán ma is megszívlelendő passzus) a gyújtó hangú szövegből: „Követeljük a nemzeti szellem ápolását, valamint a vallásoktatást az összes hazai iskolákban. Az állami vagyon kezelésében tiltakozik a könnyelmű, indokolatlan és lelkiismeretlen fecsérítés ellen, mely csakis államcsödhöz vezethet. Követeljük a gyülekezési jog szabadságát, és a vélemény szabadságának hatályos védelmét. A mai rendkívüli és átmeneti időszakban nem egy osztályuralmi rendszernek a megalapozása, hanem egyedül az ország megmentése lehet a kormány teendője” (*Az elődök tisztelete*).

A *Személyes történelem* olyan író munkája, aki az egymásra épült korok és az értékláncolatok *cselekvő erkölcsét* – általa épül a haza – komolyan veszi. Megpróbál tenni valamit azért, most már a művelődés-politikus talárját is magára öltve, hogy a szülőföld ne csupán fölnevelő dajkánk, de megtartó erőnk is legyen.

Szokolczay Lajos

Toronyerdő Szakolczay Lajos:
Párbeszéddek –
Perbeszéddek,
Magyar Napló, Bp.,
2010.

Tolakodik a hasonlat: Szakolczay Lajos beszélgető könyve, a *Párbeszéddek és perbeszéddek* olyan, mint Barcelona leghíresebb épülete, a Sagrada Família, csupa toronyból áll és befejezetlen.

Ki tudná megmondani, hogy a huszonnégy interjúalanyon kívül (ő a huszonötödik, vele Kődöböcz Gábor beszélget) még hány kiváló gondolkodót, hány nagyszerű stílusművészt tudott volna megszólítani? Kár sajnálkozni, egy könyv méreteiben véges, valahol félbe kellett szakítani. De vissza a hasonlathoz!

A Sagrada Família, vagyis a Szent Család barcelonai menhelye azért izgalmas, felkavaró élmény, mert nem félbehagyott torzó, hanem örök továbbgondolásra szánt remekmű (1884-ben tervezte Gaudí), így – Madách-i szóval – a végtelenség érzetét kelti. Minden kor hozzáad valamit, de nem az utolsó téglát, nem az utolsó kőműves kanna maltert, hanem a toronyerdő egy-egy égbe nyúló Isten-ujját, vagy éppen egy, a termékenységet megjelenítő torony-fiókat.

Ezt cselekedte Szakolczay Lajos is. Tornyot torony mellé (elé, mögé) állított, hogy onnan messze lásson, hogy onnan mi is fürkészni tudjuk a horizontot. Igaz, hiányérzetünk is támad, miért nem került bele ez is, miért nem az is...

De jól van ez így. Ki látott befejezett cseppkőbarlangot?

Költők, prózaírók, énekesnők, szerkesztők, világcsavargó életművészek, szakírók, egyetemi tanárok, képzőművészek Szakolczay beszélgető partnerei, és mi, olvasók kapkodjuk a fejünket, és nem tudjuk, hogy a riporter (nevezzük ez esetben annak) kérdéskultúrája sokkal-e jobban, kábít el eszméletvesztésig, vagy pedig a válaszok özöne csap át, mint szökőár, a fejünk fölött?

Hol lassú folyású töprengésbe sodródunk (ilyenkor meditálunk, merengünk néhány percig), hol elvakít a gyémántköszörű szikracsóvája, hol fulladozunk a gondok, gondolatok terhe alatt. Egyetlen lélekállapotot zár ki Szakolczay, és ez a közömbösség. Ez a toronyerdő, ennek a csodás szellemi építménynek minden csúcsa nemzetünk, sorsunk, nyelvünk, kultúránk (be nehéz leírni ezeket a szavakat!) fölötti virrasztásra kényszerít: ennek a nagy családnak minden tagja, de mint művész-közösség egy egységként is, soha véget nem érő, Vajda János-i értelemben vett virrasztásra hív meg mindnyájunkat. A könyvcím második szava azonban figyelmez-

tet: nem siralomházban vagyunk, nem hintünk port a fejünkre, Canossa-járásra sem biztat a szerkesztő-szerző, ellenkezőleg: eszünkbe juttatja a 35. zsoltár részletét: „Perelj, Uram, perlőimmal!”

Mintha semmi sem változott volna, mintha állandósult volna a Mohács utáni kor, a „minden időben” érvényes küzdelemre most is szükség van. Mindenekelőtt a szépért, jóért, nemesért való perlekedés aktuális; ember-léptékű gond gyűrődik, hömpölyög, gomolyog az első, méretében is a leghosszabb, ötvenoldalas Csoóri-interjújában. Ez határozza meg az egész könyv karakterét, így, ilyen hangütéssel csak Bartók indítja dübörgő zeneműveit: „Van a magyar irodalomban egy szikla, egy biztos pont. Csoóri Sándornak hívják.”

Tovább nem lehet idézni sem a kérdező, sem a választ adó szövegét, hisz akkor le kellene másolni a csaknem ötszáz oldalas könyvet. Azt viszont ki kell jelteni a kezdet kezdetén, hogy Szakolczay nem ismer álnagyságot, könyörtelenül irt ki minden hamis mítoszt, fölűgja a kanonizált trendeket, és csak két dologra figyel: az alkotó tehetségre és az írásra. Az írás morális és esztétikai erejére, súlyára. Itt a legnagyobb az egybecsengés, az összhang, a harmónia a kérdező és az interjúalany között. Sorsunk, történelmünk velejéig hatolnak, s Csoóri viszszenyúl lényegkereső hevületében a nagy *poeta doctus*-hoz: „Mindezekhez földézek neked egy babitsi gondolatot. Babits azt mondja, hogy a magyar drámai hősök igazi bűne nem a cselekvés, hanem a mulasztás.” (49)

Mottója is lehetne az egész kötetnek, sőt Szakolczay lázas oknyomozó stílusát, minden irányban pillantó tekintetét is jellemzi. Csak éppen ezt a legnagyobb bünt ne kövessük el! A mulasztást! Ne legyen úr rajtunk a tunyaság, a slamposság, a trehánytság, ne rángasson vissza minket a közömbösség a középkorba, váljunk végre modern európai nemzeté. Szakolczay tesz manapság a legtöbbet azért, hogy legyen Magyarországon, legyen a Kárpát-medence magyarok lakta területein irodalmi élet, legyen pezsgés, pangó víz helyett forrás, tapadós köd helyett vibráló verőfény.

Üres kijelentésekkel nem lehet megközelíteni a templomot, Szakolczay-módra kell mélyfúrásokat végezni, csak az ő polihisztor-képzettségével, őt követve tudjuk megközelíteni Ágh István pompás, lassú áramlású költészetét (oldalpillantásukba belefér a báty, László világa is), Nagy Gáspár ma is kísértő lélekvandorlását, Buda Ferenc táltos igéit, Határ Győző „világszínházát”, végtelenbe sorjázó verssorait és az abból kisugárzó világ világosságát, a *Pokolbéli víg napjaim* (világ)hírű szerzőjét, Faludy Györgyöt (egyetlen nagy ívű alkotás, amelyet Szakolczay kötetébe szerkeszt, az egy Faludy-vers: *Óda a magyar nyelvhez*), Csorba

Győző éber fegyelmét-rendjét, Kalász Márton tisztaságát, „finom csöndjét”, Szilágyi Domokos vitustancát, végóráit – Nagy Mária révén –, Lászlóffy Aladár világkultúráját, Orbán Ottót, a „megátalkodott magánzót”.

A felsorolások a stílus sírásói, tollbokrétás temető legényei, de ez esetben elkerülhetetlen, el kellett jutni – még egy szerény könyvszemlében is – Szokolczay „Sagrada-családtagjai” címszavas megnevezéséig.

De egy-két kulcsmondat fölött sem száguldozhat tovább az olvasótekinet: „Mert az aktív emlékezet akarva-akaratlan is magatartásforma” – bomlik ki Szokolczay Lajos legfontosabb kijelentése a Lászlóffy Aladárral folytatott beszélgetésből; ez tehát a cél („Ment-e / A könyvek által a világ elébb?” / V. M.), ezért folyik ez a mesei méretekre szabott disputa, ezért született meg e beszélgetőkönyv; a költőnek „a világot kell átáramoltatni magán” – ezt már Orbán Ottó mondja –; ezt a magatartásformát emeli fel, mint az Úr testét, minden költő, mert ez a megfoghatatlan valami életmodell, amely nélkül értelmetlenné válik a lét.

És aztán a prózáírók! Az emlegetett lírikusok is írtak jó prózát (Faludy, Lászlóffy), de a Szokolczay-kötet vérbeli prózáírója Sánta Ferenc és Cseres Tibor.

Véletlen? Törvényszerű? Mindkét beszélgetés „túlsgósan a történelemre kihegyezett” dialógus, és valószínűleg azért van ez így, mert megszoktuk, hogy epikai hitel nélkül nehéz kibontakozni egy prózáírónak.

De nem távolodnak el ők sem a morális cselekvés, sem az értelmes létezés kódexétől. Milyen természetesen hullanak a szavak, Sánta Ferenc szavai még egy rögtönzött interjú szövegében is! „...ha nemzetem nem érzi jól magát, én sem érezhetem jól magamat”.

És itt, ezzel már vissza is kanyarodtunk oda, ahonnan elindultunk. Szokolczay a Csoóri Sándorral folytatott beszélgetését készíti elő az etika, az erkölcs ígéivel, parancsszavaival: „Ha mi nem tudjuk egyé forrasztani a nemzetet, magunkra vessünk. Ő attól erős, mert hisz a cselekvő erkölcs mindent fölülmúló hatalmában.”

Tamásitól tudjuk: még a feltámadásnak is erkölcsösnek, etikusnak és méltányosnak kell lennie, különben megette a fene az egészet.

*

Szokolczay Lajos további kalandjainak a követése már az olvasó részéről is kicsapongással ér fel. Szellemi kicsapongással. Otthon van ő a zenében, ragyogó traktát folytat Rost Andrea és Szüle Tamás operaénekesekkel, és – ez a legvakmerőbb vállalkozása – saját feleségével, Faragó Laurával is. Ebben követni nem tudjuk, de csodálni igen.

Zenetörténeti, zeneelméleti tudásánál már csak egy van nagyobb, hatalmasabb: képzőművészeti tájékozottsága. Erre szakosodott Szokolczay, ha egy polihisztor szakosodásra egyáltalán képes, habár az is zene; a fények, a színek, a formák zenéje.

Korniss Dezsővel, Sulyok Gabriellával, Petrás Máriával kis magyar képzőművész történetet hoz össze, a grafika, a rajz, a kerámia boszorkányos, izgalmas, laikus számára is érdekfeszítő világát. Minden áthallásos itt, minden képlékeny, csupán egy szilárd talapzat létezik: a látás, a meglátás képessége. Ezt variálja Szokolczay, talán ez a kedvenc szava, ebből jön a látó, a látnok, s van képessége arra, hogy láttassa azt, ami hallható, s hallhatóvá tegyen mindent, ami csak látszik.

Ezt nevezik a művészetek interferenciájának.

Ha befejezetlen a könyve, ha száz ragyogó portré kívánczokra még ide, ez a jegyzet is megszakadhat itt.

(Egyetemi tanárokkal, szerkesztőkkel is folytatott dialógust!)

Ködöbocz Gábor amúgy is sarkítottan hommage-ot fogalmaz, amúgy is Szokolczay-dithürambuszt mond: csak azzal lehet zárni ezt a recenziót:

„Szokolczay Lajos öntörvényű, szuverén, a Németh László-i léleklángra és saját növéstervére figyelő ember, aki a misszióként megélt munkavégzés közben a konfliktusokat is becsülettel vállalja.”

Azért tegyük hozzá: romlás ellen való ír egész élete és eddigi ágas-bogas életműve. Szerencsére még csak hetvenéves.

Hegedűs Imre János

Lourdes-i Mária (aranyozott bronz, 1993)

A kolozsvári **Helikon** irodalmi folyóirat 1990 januárjában indult, az 1946 óta folyamatosan megjelenő Utunk utódaként. A névváltás nem a véletlen műve volt, hanem az 1989-es romániai események következménye, velejárója. A szemléleti váltáson túl a név a folyóirat kötődéseit is jól mutatja, hiszen a két világháború közötti időszak egyik legrangosabb irodalmi folyóirata, az Erdélyi Helikon néhány évfolyama is így: Helikon néven jelent meg; az új Helikon címbetűi is a Kós Károly által metszett betűket idézik.

A lap alapító főszerkesztője Szilágyi István Kossuth-díjas író, a szerkesztőség tagjai között olyan jeles személyiségekkel, mint Lászlóffy Aladár, K. Jakab Antal, Egyed Emese, Király László, Mózes Attila, Sigmund István, Szócs István, Szabó Gyula, Molnos Lajos.

A kilencvenes évek elején a korábban hetilapként megjelenő irodalmi folyóirat havonta kétszer jelent meg, akárcsak napjainkban. A szerkesztőség olyan értékes tagjait veszítette el a XXI. század első évtizedében, mint Szabó Gyula, K. Jakab Antal és Lászlóffy Aladár. A szerkesztőség tagjai között az ifjabb generációk jelenléte is egyre hangsúlyosabb, először Karácsonyi Zsolt, majd Demeter Zsuzsa és Papp Attila Zsolt lett a szerkesztőség tagja.

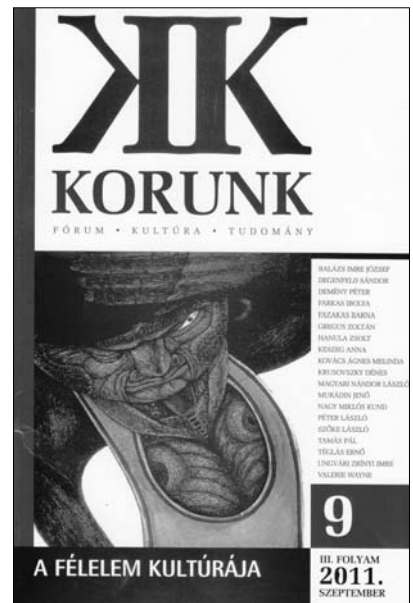
A szerkesztőség új tagjainak köszönhetően több változás, hangsúlyeltolódás is megfigyelhető a lap struktúrájában. A Serény Múmia oldalak A nagy Kilometrik címen futnak tovább Karácsonyi Zsolt szerkesztésében, állandósult az interjú- és a filmrovat, megerősödött és rendszeressé vált a kritikarovat, az elmúlt évben a színikritika is rendszeresen megjelent a lap hasábjain. Miközben a Helikon megőrzi irodalmi folyóirat jellegét, állandó teret biztosít a társművészeteknek: filmnek, színháznak, zenének.

A szerkesztőség irányultsága szempontjából fontos a fejléccen is felbukkanó, Kós Károlyra történő utalás, mert az 1990-ben Helikon néven induló lap az elmúlt két évtized során mindig is fontosnak tartotta az irodalmi hagyományok ápolását, a memorialisztikai jellegű írások rendszeres publikálását, miközben az ifjabbak felé is szívesen tekintett. A Serény Múmia címen futó, Fekete Vince által szerkesztett oldalakon folyamatosan közölt minden országlánkörmeit próbálgató, elsősorban erdélyi „kadét”. A biztató kezdet után pedig a szerzők a tehetség könyvformájú bizonyítékait is egymás után helyezték arra a bizonyos asztalra – és ez A nagy Kilometrik hasábjain publikáló szerzők esetében sincs másként.

A folyóirat hasábjain rendszeresen jelennek meg a kortárs magyar irodalom jelesei.

A lap az újságosstandok mellett megtalálható az erdélyi könyvesboltok többségében és az Írók Boltjában. Az előfizetéssel kapcsolatos információkat a folyóirat világhálós oldalán, a www.helikon.ro honlapon találhatja meg a nagyközönség.

Dienes László 1926-ban alapította Kolozsváron a **Korunk** című havi folyóiratot olyan kulturális szemléként, amely társadalomtudományos háttérrel és megalapozottsággal követte a világ szellemi és társadalmi-politikai újdonságait, egyfajta vitafórumként, amely különféle világnézetek számára nyújtott találkozási lehetőséget. A legendás

folyóiratnak a két világháború között olyan szerzők küldtek írásokat, mint Kassák Lajos, József Attila, Illyés Gyula, Déry Tibor, Németh Andor, Faludy György vagy Tamási Áron.

A mai Korunk a lapalapító koncepció alapelveit átvéve a különböző nézeteket, tudományágakat, művészeti törekvéseket összefogó szerkesztésmódot érvényesíti. 1990 óta, Kántor Lajos akkori főszerkesztő kezdeményezésére havonta tematikus összeállításokat közöl, amelyek szellemi értelemben „tartósabbá” teszik a lapot.

Több tudományág képviselője és több generáció dolgozik együtt a lapnál szerkesztőként: Balázs Imre József irodalomtörténész 2008 óta főszerkesztőként jegyzi a lapot, Horváth Andor összehasonlító irodalomkutató és Kovács Kiss Gyöngy történelem és a lap főszerkesztő-helyettesei. Szerkesztőként részt vesz a lap munkájában Cseke Péter, a médiatudományok egyetemi professzora, Rigán Lóránd filozófiatörténész és Keszeg Anna irodalom- és társadalomtörténész, kommunikáció-tudományi szakértő.

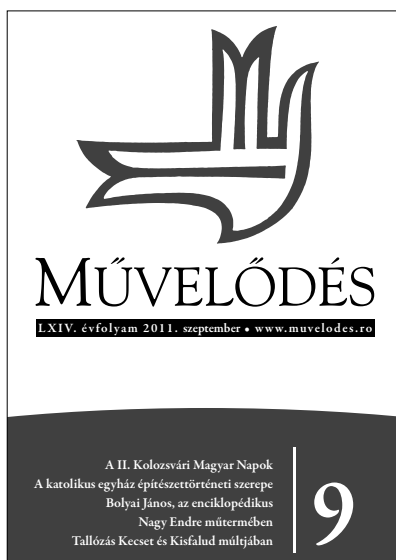
A Korunk nem egyszerűen folyóirat: a szerkesztőség abból a tényből indul ki, hogy a tudást nem csupán egy módon, havi folyóirat formájában lehet közvetíteni a közösség felé. A honlapon a lap teljes anyaga és több évtizedet felölelő digitális archívuma mellett szá-

mos egyéb írás is olvasható – lap- és könyvszemlék, fesztivál-beszámolók, interjúk. A Korunk 1992 óta könyveket jelentet meg a Komp-Press Kiadó és a Korunk Baráti Társaság közös gondozásában. Legismertebb könyvsorozata az esszé- és tanulmányköteteket megjelentető Ariadné Könyvek, amelyben több mint 50 könyvcím jelent meg az évek során. Több évtizede működik a Korunk Galéria, amely befutott és pályakezdő képzőművészeknek kínál bemutatkozási lehetőséget. Legújabb fejleményként néhány éve a Korunk képzési központot is működtet Korunk Akadémia néven, ahol amellet, hogy neves kutatók, művészek tartanak előadásokat, műhelyjellegű képzések, workshopok is működnek (kreatív írás, műfordítás, folyóirat-szerkesztés).

A Korunk jelen van a magyarországi országos lapterjesztő hálózat, a Lapker elárusító helyein (Inmedio, Relay), ismertebb budapesti könyvesboltokban (mint például az Írók Boltja vagy a Ráday Könyvesház), megrendelői révén pedig a világ számos országában. A folyóiratról további információk szerezhetők a www.korunk.org honlapon.

A **Művelődés** folyóirat 1948 óta van jelen a romániai magyar sajtóban. Korábban a Román Művelődésügyi Minisztérium Bukarestben szerkesztett lapja volt, 1991 óta Kolozsvárról szolgálja a romániai magyar közművelődés ügyét.

Bizonyos, hogy régióinkban is jelentős társadalmi értékváltozás, valamiféle visszakanyarodás zajlik a diktatúra előtti állapotokhoz: újra felértékelődnek az egyéni kezdeményezések, a kisközösségek, egyáltalán a polgári értékek, visszaszorulóban van az öncélúvá vált központosítás, az állam mindenható szerepe. Hittünk szerint valamiféle társadalmi közmegegyezés fogja biztosítani majd az egyensúlyt az egyéni és a közösségi érdekek ütközésében. Ebben segíthet a Művelődés akkor, amikor felvállalja a romániai magyarság közművelődési hagyományainak ápolását, az európai mércéjű

anyanyelvi műveltség terjesztését, a honismeret tárgykörén belül helytörténeti, népismereti, művelődéstörténeti kutatásokra buzdítja olvasóit.

Jószerevel alig van már olyan vidékünk, ahová még nem sikerült eljutnunk a rendszeressé váló Művelődés-találkozók keretében, közel háromszáz alkalommal álltunk olvasóink elé. Megmérettetni, de gyakran erőt is meríteni a továbbiakhoz, mert ebben az általános elbizonytalanodásban nagy szükségünk van nekünk is olvasóink hűségére, biztatására.

Különösen súlypontos számainknak volt nagy sikerük. Szilágyságiak, udvarhelyiek, vásárhelyiek, gyergyóiak, aranyosszékiek, sepsiszentgyörgyiek, nagyenyediek, mezőségiak, kalotaszegiek és még sokan mások olvashattak szűkebb pátriájuk történelméről, helytörténetéről, néprajzáról. Jeles személyiségeinkről: Sütő Andrásról, Kós Károlyról szóló lapszámaink nemcsak a szakma érdeklődését keltették fel. A lengyel–magyar, japán–magyar, olasz–magyar–erdélyi és szász–magyar kapcsolattörténeti lapszámaink nemzetközi visszhangot váltottak ki. A magyar színjátszás kétszáz éves évfordulóját köszöntő lapszámunkban az erdélyi magyar színjátszásig minden hivatalos műhelyéről szoltunk. Bemutattuk az erdélyi magyar nyomtatott és sugárzott sajtó közel száz műhelyét. Az EMKE-t köszöntő kettős lapszámunk oly

sikeres volt, hogy különnyomatként szétkapkodták az olvasók. Ez volt az első önálló kiadványunk, amit aztán 1998-tól kezdődően a pályázati támogatástól függően 4–8 könyv követett évente, s ha megérjük, jövőre olvasóink kezébe adjuk századik könyvünket. S akkor még nem is szoltunk képzőművész-programunkról, Művelődés-galéria rovatunkról és a kiállításainkról, vándorkiállításainkról, melynek rendjén idehaza nemcsak Kolozsvárt, de sok más helységben is népszerűsítettük az erdélyi magyar művészeket. A november 5-én megnyitandó Wagner Péter mezőségi témájú kiállításával a 17 éve kezdett programunk keretében a jubileumi 300. kiállításnál tartunk, s ebből közel félszázat az ország határain túl rendeztünk.

A 65. születésnap küszöbén lehet, hogy többen nyugdíjba küldenék a Művelődést. De talán szükség van még arra a társadalmi tapasztalatra, amely eddig segített olvasóinknak eligazodni válságos helyzetekben. A csupán ki nyilatkoztatásaiban közösségi központú politikai kollektívizmus helyett az egyéni érvényesülést segítő kisebb-nagyobb közösségek szerveződését, fejlesztését, a közösségi érdekek, célok megfogalmazását, tudatosítását, értékeinek felmutatását tekintjük járható útnak. A közművelődés pázmáján maradvá figyeljük, s lehetőségeinkhez mérten segítjük továbbra is a művelődési egyesületek, kulturális célokért létrehozott alapítványok munkáját, népszerűsítjük eredményeiket, már csak azért is, mert elsősorban rájuk számítunk a lap támogatásában.

A Művelődés tagja a Magyar Napló vezette FOKUSZ, a Kárpát-medencei Kulturális Kapcsolatokért Egyesületnek, amely a határokon átnyúlva igyekszik a magyar nyelvű irodalmi és (köz)művelődési értékek cseréjét elősegíteni, közös bemutatkozásokat szervezve. A folyóirat előfizetésére és a kiadványok megrendelésére a szekes@muvelodes.ro e-mailcímen és a Művelődés honlapján (www.muvelodes.ro) van lehetőség.

Szabó Zsolt

Ács Margit (1941, Újpest) író, 2009-ig a Kortárs folyóirat szerkesztője. 1975-ben jelentkezett novelláival, s noha tanulmányokat, esszéket, kritikákat pályája kezdetétől publikált, a kilencvenes évektől kezdve e

műfajok lettek az elsődlegesek a pályáján. Legutóbbi esszégyűjteménye: *Jeleneink és múltjaink* (esszék, kritikák, 2006). 2011-ben visszatért a szépprózához: *Kontárok ideje* címmel jelent meg elbeszéléskötete. Többek között Füst Milán- és József Attila-díjas.

Fekete György (1932, Zalaegerszeg) belsőépítész, szakíró, Zalaegerszeg díszpolgára. Az Iparművészeti Főiskolán végzett 1957-ben, mestere Kaesz Gyula volt. 1980–83 között a Képző- és Iparművészeti

Szakközépiskola igazgatója, majd az Idea Iparművészeti Vállalat művészeti vezetője, a Képző- és Iparművészek Szövetségének szaktitkára és iparművész alelnöke. A rendszerváltás után a Művelődési és Közoktatási Minisztérium helyettes kulturális államtitkára, a Nemzeti Kulturális Alap elnöke. 1995-től a Magyar Művészeti Akadémia tagja, 2008-tól az MMA ügyvezető elnöke. Többek között Munkácsy-díjas (1966), érdemes művész (1981), a Köztársasági Elnöki Érdemérem (2011) kitüntetettje. Legutóbbi kötetei: *Befelé tágasabb* (válogatott tanulmányok, 2007), *Tárgyak természetrajza* (2008).

Gyimesi László (1952, Budapest) zenész, jogász. Az Államigazgatási Főiskolán (1988) majd a Pécsi Tudományegyetem jogi karán (2001) végzett. Bánffy Miklós-díjas (2008). Évekig zenészként dolgozott itthon és külföldön. 1989-től a Magyar Zeneművészek és Táncművészek Szakszervezetének főtítkára, a Zenészek Nemzetközi Szövetségének végrehajtó bizottsági, illetve 1993-tól a Közoktatás-politikai Tanács tagja. 1994 és 2000 között a Magyar Zenei Tanács alelnöke, jelenleg elnökségi tagja. 1995-től a Művészeti Szakszervezetek Szövetségének, illetve 2009–2011 között az Előadóművészeti Tanács elnöke.

Hegedűs Imre János (1941, Székelyhidegkút) író, irodalomtörténész. Sepsiszentgyörgyön volt gimnáziumi tanár és szakfelügyelő, 1984-ben emigrált Ausztriába. Bécsben és Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *A néma esküje* (önéletrajzi regény, 2004), *Benedek Elek* (monográfia, 2006).

Jónás István (1955, Budapest) a győri tanítóképző főiskolán, illetve a MŰOSZ újságíró iskolájában végzett. Dolgozott a Magyar Nemzeti Múzeumban, majd a Magyar Rádió Ifjúsági Főosztályán. 1991

és 1997 között a Petőfi Rádió SzocioMűhely szerkesztőségvezetője, majd 2001-ig a Petőfi Rádió Produkciós főszerkesztője. 2001–2007 között a Kossuth Rádió Belpolitikai Szerkesztőségvezető-, illetve 2007–2008 között a Lánchíd Rádió Főszerkesztő-helyettese. 2008 és 2010 között a Lánchíd Rádió megbízott főszerkesztője, 2010 novemberétől a Magyar Rádió Nonprofit Zrt. vezérigazgatója.

Kalász Márton (1934, Somberek) költő, író, műfordító. 1970-től 1985-ig az Új Írás folyóirat rovatvezetője, 1991-től 1995-ig a Stuttgarter Magyar Kulturális Tájékoztatói Központ igazgatója. 2002-től 2007-ig a Magyar Írószövetség elnöke. József Attila-

(1971, 1987), Prima- és Stephanus-díjas. Legutóbbi kötetei: *Kezdo haláltánc* (versek, 2006), *Összes verse* (Zsille Gábor szerk., 2009). Idén szeptemberben Gundel Életműdíjjal tüntették ki.

Kiss Benedek (1943, Akasztó) költő, műfordító. A Kilencek költőcsoport tagja. Arany János- és József Attila-díjas (1979, 1999), valamint Balassi Bálint-emlékkardos (2003). Legutóbbi kötetei: *Fényelfűttyel* (gyermekversek, 2009), *Apokrif litánia* (2009), *Utak keresztyje* (összegyűjtött versek, 2010).

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító. A Kilencek költőcsoport tagja. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től 2008-ig az Írók Szakszervezetének főtítkára. Többek közt

József Attila- (1993), Prima- (2007) és Bethlen Gábor-díjas (2009). 2008-tól a Tokaji Íróklub elnöke. Legutóbbi kötetei: *Holdének és más versek gyerekeknek* (2007), *Válogatott versei* (2008), *Bolygópályák* (Új versek, 2010).

Monostori Imre (1945, Tamási) kritikus, irodalomtörténész. Legutóbbi kötetei: *Németh László esszéírásának alaprétegei* (2005), *Az idők szellemei* (2007), *Könyvtárosként és egyébként* (2010).

Oláh János (1942, Nagybörki) költő, író. A Kilencek költőcsoport tagja. 1994-től a Magyar Napló folyóirat főszerkesztője. Greve- (1992), József Attila- (1994), Március 15-e (2007) és Bethlen

Gábor-díjas (2009). Legutóbbi kötetei: *Kenyérpusztítók* (hang- és színjátékok, 1993), *Vérszordás* (novellák, 2001), *Por és hamu* (versek, 2002). Legújabb kötete: *Száműzött történetek* (novellafűzér, 2011).

Sárközy Péter (1945, Budapest) Az ELTE magyar–olasz szakán végzett 1968-ban. 1979-óta a római La Sapienza Tudományegyetem egyetemi tanára, a római magyar tanszék vezetője. Az olasz

nemzeti Árkádia Irodalmi Akadémia tagja, az ELTE magántanára, az MTA Irodalomtudományi Intézet volt tudományos tanácsadója. Márton Áron- és Faludi Ferenc-díjas, illetve a Magyar Köztársaság Tiszti-keresztje kitüntetettje. A Rivista di Studi Ungheresi olaszországi magyar filológiai folyóirat alapító főszerkesztője. Legutóbbi magyar nyelven írt kötetei: *Faludi Ferenc, 1704–1779* (2005), *„Az olasz negédes kertjében”*. *Az olasz árkádikus költészet és a 18. századi magyar irodalom* (2008), *Róma mindannyiunk közös hazája*. *Magyar emlékek Rómában – magyarok emlékei Rómáról* (2010).

Serfőző Simon (1942, Zagvarékas) költő, író. A Hetek költőinek tagja. 1968-tól a miskolci Napjaink munkatársa, jelenleg a Felsőmagyarország Kiadó vezetője. József Attila-díjas (1991) és Balassi Bálint-emlékkardos (2008). Legutóbbi kötete: *A magunk szárnyán* (versek, 2011).

Somos Béla (1938, Sándorfalva) évtizedeken át külföldieknek tanított magyar nyelvet, jelenleg a budapesti Katona József Gimnázium magyartanára. Több nyelvkönyvet írt (*Ezer szó magyarul*, *Magyarországról magyarul*), tankönyveket (gimnazisták és szakközépiskolások számára), monográfiát (*Magunk keresése* címmel Beke Györgyről). A Határok fölötti magyar irodalomról szóló (Sárkány Annával közös) kötetét 2003/2004-ben folytatásokban közölte a Magyar Napló. Verseskötete: *Felelni a csöndnek* (2004), prózakötete: *A csendes európai* (2005), *Álom a szavakról* (versek, 2010).

Szokolczay Lajos (1941, Nagykanizsa) irodalomtörténész, kritikus. Kortárs magyar irodalommal, különös tekintettel a határon túli magyar literatúrára, valamint színház- és képzőművészettel foglalkozik.

Budapesten él. Kölcsey- (1995) és József Attila-díjas (1996). Legutóbbi kötetei: *Nekünk ilyen sors adatott* (Csoóri Sándor – interjú, versek, fotók, 2006), *Ameddig temetetlen holtak lesznek* (Nagy Gáspár – interjú, versek, fotók, 2008), *Párbeszéd és perbeszéd* (interjúkötet, 2010).

Szentmártoni János (1975, Budapest) költő, író, a Magyar Írószövetség elnöke. 1989 és 1996 között a Stádium Fialat Írók Körének egyik alapító tagja, 2000 és 2010 között a Magyar Napló szerkesztője. 2006 és 2009 között a Könyves Szövetség elnöke és az Új Átlók Művészeti Társaság titkára. Gérecz Attila- (1995), Édes Anyanyelvünk- (2004) és József Attila-díjas (2007). Legutóbbi kötetei: *Ulysses helikoptere* (2008), *Ballada hétköznapi díszletekkel* (válogatott és új versek, 2010), *El perro* (A kutya, versek spanyolul, 2010, Miami), *Calul lacurilor* (Ló a tavon, versek románul és magyarul, 2011, Nagybánya).

Szőcs Géza (1953, Marosvásárhely) költő, drámaíró, újságíró, műfordító, könyvkiadó, 2010-től a Nemzeti Erőforrás Minisztérium kulturális államtitkára. 1982-ben Ceaușescu-ellenes kiadványok előállítására miatt letartóztatják, majd kiutasítják Romániából. 1990-ben térhet vissza, politikai szerepet vállal. József Attila-díjas. Legutóbbi kötetei: *Nyestbeszéd* (2010), *Amikor fordul az ezred* (életút-beszélgetés, Farkas Wellmann Endrével, 2009), *Dsida Jenő és Tasso Marchini* (tanulmány, 2010).

nyok előállítására miatt letartóztatják, majd kiutasítják Romániából. 1990-ben térhet vissza, politikai szerepet vállal. József Attila-díjas. Legutóbbi kötetei: *Nyestbeszéd* (2010), *Amikor fordul az ezred* (életút-beszélgetés, Farkas Wellmann Endrével, 2009), *Dsida Jenő és Tasso Marchini* (tanulmány, 2010).

Tőkés László (1952, Kolozsvár) lelkész. A kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben végzett 1975-ben. 1990-től a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke, a Romániai Református Egyház Zsinatának társelnöke. 1999-ben alapító-elnöke a Partiumi Keresztény Egyetemnek. 2007-től európai parlamenti képviselő, majd 2010 júniusától az Európai Parlament alenöke. Számos magyar és nemzetközi kitüntetésben részesült; Sárospatak, Székelyudvarhely, Szék, valamint Budapest V. és XI. kerületeinek díszpolgára. Legutóbbi kötetei: *Rádióba mondom – a Kossuth Rádió Vasárnapi Újság című műsorában elhangzott beszédek gyűjteménye* (2003), *Remény és valóság* (2004).

A Kárpát-medence madártávlathból (térképalbum)
30 oldal műnyomó-papíron, A/2-es, kézi félbőr-kötésben
Karácsonyi kedvezményes ára: 14 990 Ft
Falra felvihető duplaív-kollekció: 9990 Ft

A neves képzőművész a '70-es években bejárta szinte az egész Kárpát-medencét és útjai során készítette vázslatait a fontosabb épületekről, várakról, templomokról. Így állt össze a nagy mű, amelyen a magyar kultúra és történelem nevezetes színterei láthatók a Drávától Moldva csángók lakta vidékéig.

A könyvészetileg is magas szintű, kézzel kötött kiadvány nemcsak grafikai különlegesség és történelmi, művelődéstörténeti segédeszköz, hanem a régi térképészeti technikák és hagyományok művészi megelevenítése is.

Megvásárolható a Magyar Napló szerkesztőségében (1092 Budapest, Ferenc krt. 14., 4-es kapucsengő, tel.: 413-6672).

Vasy Géza (1942, Budapest) irodalomtörténész, az ELTE modern magyar irodalomtörténeti tanszékének docenseként tanított. Az 1945 utáni magyar irodalommal foglalkozik, különös tekintettel Illyés Gyula, Kormos István, Juhász Ferenc, Nagy László, Csoóri Sándor, valamint saját nemzedékű társai munkásságára. József Attila- és Arany János-díjas. 2007 és 2010 között a Magyar Írószövetség elnöke. Legutóbbi kötete: *Tíz kortárs költő* (2007), „Haza a magasban” – *Illyés Gyuláról* (2010).

Az **Írott Szó Alapítvány** (1092 Bp., Ferenc krt. 14., adószáma: 18090264-1-42) köszönetét fejezi ki mindazoknak, akik adójuk 1%-át az alapítványnak ajánlották fel. Az alapítványra 33 412 Ft érkezett. Az összeget napjaink magyar irodalmát népszerűsítő rendezvények támogatására és könyvkiadásra fordítottuk.

Bízunk jövőbeni támogatásukban is.

ROSZCZY ILDIKÓ
a kuratórium elnöke

A közhasznú Írók Alapítványa a 2010. évi 1%-os adófelajánlásokból 20 440 Ft-ot működési költségeire, 47 694 Ft-ot pedig cél szerinti tevékenységeire; mások mellett Jókai Anna, Karácsony Sándor, Báger Gusztáv és Pósa Zoltán könyveinek kiadására és forgalmazására, valamint a 34. Kárpát-medencei Középiskolai Irodalmi Pályázat és Tábor megrendezésére használta fel. Ezúton is köszönetet mondunk minden támogatóknak a kapott felajánlásokért.

MEZEY KATALIN
az Írók Alapítványa hivatalos képviselője

A MAGYAR NAPLÓ KARÁCSONYI AJÁNLATA

Somogyi Győző A nagy térkép

A Kárpát-medence madártávlathból (térképalbum)
30 oldal műnyomó-papíron, A/2-es, kézi félbőr-kötésben
Karácsonyi kedvezményes ára: 14 990 Ft
Falra felvihető duplaív-kollekció: 9990 Ft

A neves képzőművész a '70-es években bejárta szinte az egész Kárpát-medencét és útjai során készítette vázslatait a fontosabb épületekről, várakról, templomokról. Így állt össze a nagy mű, amelyen a magyar kultúra és történelem nevezetes színterei láthatók a Drávától Moldva csángók lakta vidékéig.

A könyvészetileg is magas szintű, kézzel kötött kiadvány nemcsak grafikai különlegesség és történelmi, művelődéstörténeti segédeszköz, hanem a régi térképészeti technikák és hagyományok művészi megelevenítése is.

Megvásárolható a Magyar Napló szerkesztőségében (1092 Budapest, Ferenc krt. 14., 4-es kapucsengő, tel.: 413-6672).

HOLNAP
KIADÓ

Sokak emlékezetében még ma is elevenen él a tragikusan fiatalon elhunyt kiváló pedagógus és rádiós-televíziós személyiség, Montágh Imre neve, akinek életműve a Holnap Kiadó gondozásában jelenik meg.

Kötetei eredetileg a színövendékek képzésére szolgáltak, az iskolai oktatás valamennyi szintjén, valamint a beszédművelők körében is nagy haszonnal forgathatók.

HOLIKON KÖNYVESBOLT
1111 Budapest, Zenta u. 5.
Tel.: 0621-3800-350

BUDAI TAN-TÁRS
1012 Budapest, Attila út 133.
Telefon: 225 81 51

OLVASÓK BOLTJA
Millenium Center, 1052 Budapest,
Pesti Barnabás u. 4. Tel.: 266 00 18

Boltjainkban könyveink minden hétfőn 30% kedvezménnyel vásárolhatók meg!
www.holnapkiado.hu

MÁRAI NAPOK A TABÁN MOZIBAN – 2011. NOVEMBER 9–13.

November 9-től 13-ig a Tabán mozi Márai Sándor műveiből készült filmekkel és emlékező beszélgetésekkel idézi meg az író világát.

A részletes program:

November 9. szerda 18 óra: Filmvetítés: **Sipos József: Eszter hagyatéka**

November 10. csütörtök 18 óra: Filmvetítés: **Iglódi István: A gyertyák csonkig égnek**

November 11. péntek 18 óra: Felolvasószínház – videoetűdők – élő csellózene kísérettel:

Márai Sándor: Négy évszak című művének összművészeti előadása **Paál Zsuzsanna** könyvalkotása alapján. A Tabán mozi eddigi működésében egyedülálló vállalkozásra kerül sor, amikor is két színművész: **Szabados Zsuzsa** és **Benedek Gyula** felolvasószínházi előadásában élvezhetjük Márai bölcsességgel átítatott prózai epigrammáit, miközben Paál Zsuzsanna tervezőművész fotógrafikai filmetűdjei teszik képileg is érzékletessé az író világát. A különleges atmoszférát **Michael Babinchak** élő csellójátéka egészíti ki.

A egyórás előadást követően **Lőrincz Gabriella** beszélget az est alkotóival.

Márai „elmét tisztító” gondolatait a néző – egyedi tervezésű könyv formájában haza is viheti magával.

November 12. szombat 18 óra: Filmvetítés: **Sipos József: Kaland**

November 13. vasárnap 18 óra: **Szalai Györgyi – Dárday István: Az emigráns – Minden másképpen van**

Jegyárak:

Filmvetítésekre: 1000 Ft, Nyugdíjas és diákjegy: 800 Ft

Négy évszak – felolvasó színház: Egységár: 1200 Ft

Jegyek rendelhetők a Tabán moziban (I. Krisztina krt. 87–89.)